

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika klātie

Otrā līmeņa īsā profesionālā studiju programma “Skolotājs logopēds”

ILGA OĻŠEVSKA

Didaktisko spēļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Diplomdarbs

Darba vadītājs

Lektore

Akadēmiskais amats

Mg. paed.

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Ilze Vilka

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2020

Anotācija

Diplomdarba nosaukums: “Didaktisko spēļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību”

Darba autore: Ilga Oļševska

Darba zinātniskā vadītāja: Mg. paed. Ilze Vilka

Darba saturs: 77 lappuses, 17 attēli, 28 tabulas, 8 pielikumi

Pētījuma mērķis: Teorētiski izpētīt un praktiski pārbaudīt didaktisko spēļu ietekmi uz vārdu krājuma pilnveidošanu pirmsskolas vecuma bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

Pētījuma hipotēze: Ja 5 – 6 gadus veciem bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni koriģējoši attīstošā darbībā pielietos didaktiskās spēles, tad bērnu vārdu krājums pilnveidosies sekmīgāk.

Pētījuma teorētiskajā daļā tiek analizētas dažādu autoru atziņas par bērnu ar VSNA 3. runas attīstības līmeni sociālo, emocionālo, kognitīvo un fizisko attīstību, par bērnu vārdu krājuma pilnveidošanas iespējām, kā arī uzmanība pievērsta didaktisko spēļu struktūrai, klasifikācijai.

Pētījuma praktiskajā daļā tika veikta bērnu ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma izpēte tēmas “Apģērbi” ietvaros un koriģējoši attīstošajā darbībā pielietotas didaktiskās spēles vārdu krājuma pilnveidošanai.

Pētījuma noslēgumā tika veikti secinājumi – koriģējoši attīstošajā darbībā izvēlētās didaktiskās spēles devušas pozitīvu rezultātu bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma pilnveidē.

Pētījuma rezultāti tika apkopoti 6 tabulās, 6 grafiskos attēlos.

Atslēgas vārdi: didaktiskās spēles, vārdu krājums, 5 – 6 gadus veci bērni, valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

Annotation

The name of this diploma paper is “Improvement of the vocabulary for children with insufficient development of the language system using by didactic games”

The author of this diploma paper is Ilga Oļševska

The scientific leader is Mg. paed. Ilze Vilka

The work consists of 77 pages, 17 pictures, 28 tables and 8 annexes.

The objective of the diploma paper is to theoretically analyse and practically verify the impact of didactic games for pre – school children aged 5 – 6 years old with underdevelopment of the language system.

Study hypothesis – if didactic games will be applied in intervention for children 5 – 6 years of age with the insufficient development of the language system in 3rd level of speech development, the children’s vocabulary will develop more successfully.

The physical, emotional, cognitive and social development for children with insufficient development of the language system in 3rd level of speech development is analysed in the theoretical part. Furthermore, the opportunities for vocabulary enrichment using didactic games, their classification and structure are examined from the thesis from several authors.

Research for vocabulary enrichment in the specific topic “Clothes” is made for children with insufficient development of the language system in 3rd level of speech development in the practical part of the diploma paper. Didactic games are used in order to enrich vocabulary in remedial development.

Conclusions are made in the end of the diploma paper. The chosen didactic games in remedial development have made a positive effect for the vocabulary enrichment for children with insufficient development of the language system in 3rd level of speech development.

The results of the research have been summarised in 6 tables and 6 graphical images.

The keywords are didactic games, vocabulary enrichment, 5 – 6 years old children, insufficient development of the language system.

Saturs

Ievads	5
1. 5 – 6 gadus vecu bērnu sociālās, emocionālās, kognitīvās un fiziskās attīstības raksturojums	7
2. Vārdu krājuma pilnveidošanas iespējas pētāmās problēmas ietvaros.....	23
2.1. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības cēloņi un izpausmes.....	23
2.2. Vārdu krājuma pilnveidošanas likumsakarības.....	28
2.3. Galvenā metode – didaktiskās spēles	33
3. Koriģējoši attīstošā darbība vārdu krājuma pilnveidošanas procesā 5 – 6 gadus veciem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamas attīstības 3. runas attīstības līmeni.....	41
3.1. Pētījuma organizācija, izmantoto metožu un iekļauto bērnu raksturojums	41
3.2. Vārdu krājuma izpēte un koriģējoši attīstošā darbība.....	46
3.3. Pētījumā iegūto rezultātu apstrāde, analīze un interpretācija.....	61
Secinājumi	71
Literatūras un avotu saraksts.....	73
Pielikumi.....	78

Ievads

Bērns apgūst dzimto valodu, iemācās to lietot, spēj izteikt vārdos savas vēlmes.

Valoda ir artikulētu zīmju kopums. Noteikta sabiedrība un cilvēks valodu izmanto kā sazināšanās līdzekli, kas ar vārdu un teikumu palīdzību kalpo kā izziņas un domu apmaiņas process (Miltiņa, 2005).

Līdz ar valodas veidošanos bērnos veidojas arī runas prasme. Runa ir verbāla saziņas forma, kā līdzeklis ir valoda. Runa ir valodas individuālā izpausme. Bērna runa atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā ar izziņas jeb kognitīviem procesiem, tas ir, domāšanu, uztveri, uzmanību, atmiņu utt. Runājot bērns pauž attieksmi gan pret sarunbiedru, gan pret izteikto domu, līdz ar to runājot mainās intonācija, temps, ritms.

S. Tūbele akcentē, ka valoda nozīmē vārdu, teikumu sapratni, un, to lietojot, pastāv iespēja tālāk paust informāciju. Tā izpaužas runā, rakstos un zīmju valodā (Tūbele, 2019).

Bērns mācās runāt ģimenē. Tā ir viņa pirmā sociālā vide. Bērns apgūst skaņas, zilbes, vārdus saskarsmē ar mammu, tēti vai citiem ģimenei tuviem locekļiem. Vecāki ir tie, kuri sākotnēji rūpējas par bērna valodas un runas attīstību. Visstraujāk bērna valoda attīstās līdz 3 gadu vecumam. Bērna runa ir kvalitatīva, ja ģimenē ir bagāta valodas vide.

5 – 6 gadus veci bērni ir aktīvi, zinātkāri un labprāt iepazīst apkārtējo pasauli. Savstarpējā komunikācijā ar vienaudžiem un pieaugušajiem vārdu krājuma plašums ļauj bērnam paust savas domas, vēlmes, emocijas. Bērns vispārina, salīdzina, analizē. Tiek uzskatīts, ka viens no harmoniskajiem bērna attīstības rādītājiem ir vārdu krājums.

Vārdu krājumu var attīstīt tīši un nejauši. Pirmsskolas izglītības iestādē tiek veidota apzināta, organizēta mācību vide jeb mākslīgā runas vide, kas ļauj bērnam pilnveidot aktīvo un pasīvo vārdu krājumu, rosina vārdu izpratni un veicina prasmi apgūtos vārdus lietot aktīvā runā.

L. Ezera akcentē, ka vārdu krājumu mākslīgā vidē iespējams pilnveidot pastaigu, ekskursiju laikā, vērojot apkārt notiekošo, iepazīstoties ar attēlos atainoto vai iedziļinoties daiļliteratūras pasaulē. Tāpat didaktiskās spēles attīsta bērna runu un valodu (Ezera, 1998).

Vārdu krājuma pilnveidošana ir mērķtiecīgi pedagoģiski koriģējoši attīstošās darbības pamatā. Sākotnēji tiek precizēti un nostiprināti bērnam zināmie vārdi, tad uzmanība tiek vērsta jauno vārdu apguvei un visbeidzot aktivizē vārdu lietojumu ikdienas runā.

Daudz un dažādos veidos bērnam iespējams pilnveidot vārdu krājumu, tomēr didaktiskās spēles ir tā mācību metode, kur pastāv gan izzinošā, gan emocionālā vide. Didaktisko spēļu sniegtās zināšanas bērnam tiek dotas ne tieši, bet gan pastarpināti. Bērns, nezinot mērķi, veic uzdevumus un gūst zināšanas.

Bērns ar spēles palīdzību iepazīst pasauli, izsaka savas vēlmes, priekšstatus, emocijas. Tā ir brīva, radoša darbība, kurā bērns rod savu vajadzību, kā zinātkāri, patstāvību, aktīvu līdzdalību, izpausmi. Tas ir lielisks veids, kā bērnam gūt labus rezultātus mācību un audzināšanas darbā (Antiņa, Mežale, 2008).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (turpmāk tekstā VSNA) iekšējā runa spilgti atspoguļojas praktiskā darbībā, īpaši tad, kad bērns jūt neizpratni sava nepilnīgā vārdu krājuma dēļ. Problēmsituācijās bērns izmanto jautājumus, apgalvojumus, šaubas. Var būt brīži, kad bērns aktīvi žestikulē, jo nespēj pilnvērtīgi izteikties. Šiem bērniem piemīt kautrība, kūtrums, bet didaktiskās spēles sniedz iespēju gan attīstīt runas un valodas sistēmu, gan pilnveidot kognitīvos procesus un gūt emocionālo gandarījumu un paplašināt redzesloku.

Pētījuma objekts. Pirmsskolas vecuma bērnu ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma pilnveidošana.

Pētījuma priekšmets. Didaktiskās spēles kā logopēdiski koriģējoši attīstošā darbība bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma pilnveidošanai.

Mērķis. Teorētiski izpētīt un praktiski pārbaudīt didaktisko spēļu ietekmi uz vārdu krājuma pilnveidošanu pirmsskolas vecuma bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

Pētījuma hipotēze. Ja 5 – 6 gadus veciem bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni koriģējoši attīstošā darbībā pielietos didaktiskās spēles, tad bērnu vārdu krājums pilnveidosies sekmīgāk.

Pētījuma uzdevumi.

1. Analizēt zinātniskās literatūras atziņas pētāmās problēmas aspektā.
2. Raksturot 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarības.
3. Izvērtēt vārdu krājumu bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.
4. Pārbaudīt didaktisko spēļu ietekmi pirmsskolas vecuma bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma pilnveidošanai.
5. Atkārtoti izpētīt pētījumā iesaistīto bērnu vārdu krājumu, apkopot un analizēt rezultātus.

Pētījuma metodes.

1. Teorētiskā – literatūras analīze.
2. Empīriskā – pedagoģiskā novērošana, logopēdiskā izpēte, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, matemātiskās statistikas metode.

Pētījuma bāze. X attīstības centra 5 bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

1.5 – 6 gadus vecu bērnu sociālās, emocionālās, kognitīvās un fiziskās attīstības raksturojums

5 – 6 gadu vecumā bērniem strauji noris kognitīvā, fiziskā un sociāli emocionālā attīstība. Bērnu attīstība notiek pēc zināmām likumsakarībām. Ikvienam piemīt tikai sev raksturīgās individuālās īpatnības, ko nosaka ģenētiskie, vides un sociālie faktori. Bērniem, kuriem ir runas un valodas, garīgās attīstības vai funkcionālie traucējumi, vērojams atšķirīgs attīstības temps.

VSNA ir sarežģīts traucējums, kur bērniem skarti visi valodas sistēmas komponenti, bet saglabāta normāla redze, dzirde, intelekta attīstība (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Darbā slīprakstā tiks uzsvērtas atšķirības 5 – 6 gadus veciem bērniem ar VSNA 3.runas attīstības līmeni.

Sociālā attīstība

Sociālā attīstība ir process, kā ietvaros bērns veido izpratni par sevi, apgūst vērtības, tradīcijas, sabiedrībā vispārpieņemtās normas, izrāda interesi par apkārt esošiem cilvēkiem, sadarbojas un veido savstarpējās attiecības (Lieģeniece, 2012).

Vairāki autori ir akcentējuši domu, ka tieši ģimene ir tā vide, kas kalpo kā pamats bērna socializācijai (Puškarevs, 2001, Omārova, 2002, Андреева, 2014).

Ļ. Vigotskis norāda, ka bērna socializācijas pirmsākums vērojams kopš piedzimšanas brīža. Sākumā bērns lielākoties komunicē ar ģimenes locekļiem, tas ir, mammu, tēti, brāļiem, māsām. Divu gadu vecumā jau izrāda interesi par vienaudžiem un citiem apkārtējiem cilvēkiem. Bērns cenšas izprast sociālās dzīves būtību un mēģina orientēties tajā (Vigotskis, 2002).

Šo domu papildina A. Vilciņa, G. Smutova, I. Pūpola, uzsverot, ka tieši ģimenē bērns rotaļājas, izprot normas, apgūst vērtības un sociālo uzvedību (Vilciņa, Smutova, Pūpola, 2015).

A. Samuseviča, B. Vikmane akcentē, ka bērna audzināšanā liela nozīme ir abu vecāku mīlestībai un cieņai pret bērnu, bet ne mazāk svarīgas ir robežas, kas bērnam sniedz drošību un pašāvēību. Norādot robežas, bērns un pieaugušie ievēro tiesības un pienākumus, noteikumus, kam pamatā ir abpusēji cieņpilnas attiecības. Ja bērns, esot ģimenē, izprot pastāvošās robežas, tad, ienākot citā sociālajā vidē, kā pirmsskolas izglītības iestāde, nejūtas apjucis, nobijies, bet spēj veiksmīgi iekļauties (Samuseviča, Vikmane, 2017).

Minēto autoru atziņas liecina, ka bērns jau kopš piedzimšanas brīža socializējas ģimenē. Iesākumā komunicē ar vecākiem un ģimenei nozīmīgiem cilvēkiem. Bērna pirmās komunikācijas iemaņas izpaužas mīmikā, kustībās, bet vēlākā laikposmā – ar skaņām, zīlībēm, vārdiem. Bērns vēro un atdarina to attiecību modeli, ko redz sev apkārtējā vidē. Tieši

saskarsme ar tuviniekiem ir pamats attiecību veidošanai ar vienaudžiem, citiem cilvēkiem, pašam ar sevi un priekšmetisko pasauli visapkārt. Bērns ģimenē iemācās savstarpējo attiecību modeli, līdz ar to izprot normas, likumus un veido savu attieksmi. Pozitīva vide bērnos veido drošību, pārlicību par sevi, kas sekmē socializāciju vienaudžu vidē. Šie bērni atbrīvojas no nedrošības, kautrības, ātrāk iegūst draugus ar līdzīgām interesēm.

Bērnā divu gadu vecums akcentējams ar to, ka viņš ieiet citu bērnu vidē un sāk pielāgoties, apgūt normas, noteikumus, bet 5 – 6 gadu vecumā bērns aktīvi uzdod jautājumus un veļtīta uzmanību sevis izpratnei. Sociālo iemaņu attīstīšana palīdz bērnā uztvert un iejusties apkārtējā pasaulē. Iesākumā tiek apgūstas dažādas sociālās lomas un tās tiek izspēlētas rotaļās. Redzams, kā bērns atdarina mammu vai tēti, pārdevēju, skolotāju utt. Vēlāk viņš jau meklē savu vietu sabiedrībā. Bērniem ir nozīmīgi apliecināt sevi, tāpēc ir svarīgi, lai vienaudži viņus pieņem, tādējādi kļūstot par grupas locekli.

S. Nesuna (Несуна), V. Romenkova atzīmē, ka bērna sociālajā attīstībā nozīmīga ir ģimene, pirmsskolas izglītības iestāde, vide, kurā bērns atrodas (attīstības centri, sabiedriskās vietas), informatīvā vide. Pirmsskolas izglītības iestāde tiek akcentēta kā otra nozīmīgākā sociālā vide pēc ģimenes. Harmoniskas attiecības ģimenē ļauj bērnā vieglāk iekļauties citā sociālā vidē (Romenkova, 2008, Несуна, 2016).

Bērnā izpratne par sabiedrībā vispārpieņemtajām normām atvieglo iekļaušanos sabiedriskajā dzīvē. Šeit nozīmīgs pieaugušo atbalsts un paraugs. Bērnā 5 – 6 gadu vecumā jau parādās vēlme pašam izvēlēties rotaļbiedru, līdz ar to ieteicams vecākiem atbalstīt bērna fantāzijas komunikācijā. Savukārt, ja vecāki atklāti demonstrē neapmierinātību par bērna uzdotajiem jautājumiem, uzskata tos par muļķīgiem, smejas, tad bērnā veidojas nedrošība, atsevišķos gadījumos noris ierašanās sevī, tādējādi veidojoties grūtībām komunicēt ar vienaudžiem (Lieģeniece, 1999, Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

R. Kaņepēja, Z. Gaugere uzsver, ka bērni, savstarpēji rotaļājoties, gūst plašāku ieskatu trīs galvenos aspektos:

- sociālo iemaņu apgūšanā;
- sociālās salīdzināšanas veidošanā;
- piederības izjūtas kolektīvam veidošanā (Kaņepēja, Gaugere, 2012).

Minēto autoru atziņas skaidro, ka bērns aug un attīstās, pirmās sociālās iemaņas apgūst ģimenē, atdarinot tuviniekus. Pirmsskolas izglītības iestādē bērns meklē savu vietu starp vienaudžiem, attīsta sociālas prasmes, saskarsmes iemaņas, apzinās sevi kā indivīdu. Pozitīvs vecāku atbalsts, pamudinājums sniedz bērnā drošību un pārlicību saskarsmē ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Bērns apgūst uzvedības normas sabiedriskajās vietās, veidojot padziļinātu izpratni par sabiedriskās dzīves norisēm.

S. Liepiņa norāda, ka bērniem ar traucējumiem laika gaitā veidojas cita dzīves pieredze, kas var veidot bērnam atšķirīgu sociālās vides uztveri. Rezultātā bērns nespēj patstāvīgi iekļauties sociālajā vidē un ir nepieciešams korekcijas darbs (Liepiņa, 1998).

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni veidojas nepietiekamas sociālās attiecības gan ar vienaudžiem, gan pieaugušajiem. Šie bērni jūtas drošāk, ja blakus atrodas zināms cilvēks. Tas var būt kāds no ģimenes locekļiem (Hadaņonoka, 2002).

I. Hadaņonoka, L. Hadaņonoka apgalvo, ka bērni ar valodas traucējumiem ir nepārliecināti. Mājās šos bērnus saprot, bet pirmsskolas izglītības iestādē bērni ir kautrīgi, jo nespēj pareizi izteikties, vienaudži viņus mēdz nesaprast. Bieži vien bērni baidās atklāties citiem un "ieraujas" savā pasaulē. Visbiežāk šie bērni nejūt sociālo atzinību, bet sastopas ar sabiedrības noraidījumu. Tiek uzskatīts -, ja veidojas problēmas komunikācijā, tad tas atstāj sekas uz sociālo iekļaušanos (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013).

Bērnu sociālā un emocionālā attīstība notiek saistīti. Sociālajai videi pastāv zināma ietekme uz bērna emocionālo attīstību. Sociāli emocionālā attīstība uzlabo bērna sociālās attiecības ar vienaudžiem, bērns atpazīst un vada savas emocijas, veido pozitīvas savstarpējās attiecības. Bērnam ir nozīmīgi uzsākt draudzību, bet, lai šis process sekmīgi noritētu, jāprot risināt konfliktus, nomierināties dusmu, sarūgtinājuma mirkļos. Lai to veiktu, ir jāizprot sava emocionālā pasaule.

Emocionālā attīstība

Emocijas ir psihisks stāvoklis. Bērniem emocijas rodas kā atbildes reakcija uz konkrētu situāciju. Jūtas ir noturīgs, ilgstošs emocionāls process, kas nodrošina indivīda attieksmi pret ārējo pasauli, tas ir, sabiedrību un pašam pret sevi (Liepiņa, 2008).

Bērns jau no trīs gadu vecuma spēj verbāli paust savas emocijas, piemēram, būt dusmīgs, priecīgs. Ģimene ir pirmā bērna sociālā vide, kas viņu ietekmē. Labvēlīga vide, kas veidota pozitīvā attieksmē pret bērnu, rosinās pozitīvu emocionālo attīstību.

Atkarībā no tā, vai pārdzīvojums ir patīkams vai gluži pretēji, izšķir pozitīvas un negatīvas emocijas. Piemēram, pozitīvas emocijas: prieks, sajūsma, laime, cieņa, gandarījums; negatīvās emocijas: dusmas, sarūgtinājums, bailes, bažas, neapmierinātība.

Bērniem emocionālā izteiksme var izpausties ķermeņa pozās, kustībās, žestos, mīmikā, balss nokrāsā, kā arī runas izmaiņās. Katrai emocijai ir savas ārējās ķermeņa izpausmes. Ja bērns ir priecīgs, to ataino mīmika, ja dusmīgs, izņemot mīmiku, bērns nemierīgi pārvietojas no vienas vietas uz otru.

M. Dūka uzsver, ka emocijām cilvēka dzīvē ir liela nozīme, tās sevī ietver kustību, darbību. Emocijas ir cieši saistītas ar fizioloģiskiem procesiem bērna organismā, tās regulē nervu sistēma, kas saistītas ar spēju pielāgoties un orientēties mainīgā vidē (Dūka, 2003).

Savukārt A. Vorobjovs precīzē, ka emocionālais stāvoklis spēj ietekmēt elpošanas, gremošanas orgānu darbību. Ja emocijas saistās ar kritiskām situācijām, tas var kalpot kā spēcīgs sāpju kairinātājs, līdz ar to var paaugstināt asinsspiedienu, paātrināt pulsu. Izriet, ka emocionāli pārdzīvojumi bērnam var radīt fizioloģiskas izmaiņas, kur organisms cenšas pielāgoties, bet pie pārāk spēcīgas, ilgstošas emocionālās iedarbības iespējamas dažādas somatiskās slimības (Vorobjovs, 1996).

Iepriekš minēto autoru atziņas norāda –, ja bērnos dominē pozitīvās emocijas, rezultātā paaugstinās vispārējā organisma aktivitāte, vērojama padziļināta elpošana. Negatīvu emociju ietekmē bērnam rodas vēlme pasīvi darboties, veidojas kustību neprecizitāte.

A.Šteinberga uzsver, ka tādas negatīvas emocijas kā bailes, nemiers spēj bērnam attīstīt aizsardzības mehānismus. Piemēram, bailes no augstuma atturēs bērnu no riskēšanas, līdz ar to būs mazāk iespēju nonākt bīstamā situācijā (Šteinberga, 2013).

Savukārt G. Svence akcentē, ka pirmsskolas vecumā bērniem ir plaša emociju gamma. Viņi vienlaikus var dusmoties un tajā pašā laikā justies priecīgi. Tas tikai norāda, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem vēl nav izveidojusies stabilitāte un pastāv konfliktsituācija starp “es gribu” un “tā vajag” (Svence, 1999).

Starp emocijām un kognitīviem procesiem pastāv cieša saikne, jo kognitīvā darbība veido emocijas, bet pati šī darbība ir atkarīga no bērna emocionāla stāvokļa. Pastāv iekšējās emocijas, kas tiek saistītas ar iekšējo pasauli, kā, piemēram, dusmas, prieks, bēdas, bet emociju ārējā izpausme veido uzvedību (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2014).

Autoru atziņas liecina, ka negatīvās emocijas bērnam spēj mainīt fizioloģiskos procesus un bērns jūtas nomākts, pavājinās organisma darbaspējas. Savukārt, ja bērns atrodas ilgstošā emocionālā spriedzē, tas var izraisīt nevēlamu uzvedības modeli. Spriedzi var veicināt sakāpinātas emocijas, paškontroles nestabilitāte, kā rezultātā bērnam veidojas grūtības adekvāti izvērtēt savu uzvedību. Ja tiek formulēti bērnam saprotami noteikumi, tas veicinās sabiedrisko normu izpratni un pārliecību par sevi. Bērns dotajā vidē jutīsies drošs.

G. Svence norāda, ka bērna vajadzības ir cieši saistītas ar emocionālām problēmām. Ja bērna vajadzības tiek apmierinātas, tad neveidojas emocionālās attīstības problēmas. Ģimene ir tā vide, kur bērns vēlas justies mīlēts, viņam ir mājoklis, kur atgriezties un noteikumi, kas sakārto viņa dzīvi. Šie priekšnosacījumi ir nozīmīgi bērna emocionālajai attīstībai (Svence, 1999).

Bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ģimenē jūtas komfortabli, savukārt citā sociālā vidē vērojama nedrošība, nepārlicinātība, tendence uz negatīvām emocijām (Vilcāne, 2007).

5 – 6 gadus veciem bērniem attīstās tikumiskās, ētiskās un intelektuālās jūtas, veidojas vērtības. Bērni, klausoties pasaku, jūt līdzīgu darbu varoņiem, veidojas līdzpārdzīvojums, tiek pievērsta uzmanību varoņu savstarpējām attiecībām. Ja pats bērns jūtas labi, tad no viņa var sagaidīt labestīgu attieksmi arī pret citiem (Markus, 2007, Freiberga, 2013).

Autoru atziņas skaidro, ka ģimene bērnam veido drošības izjūtu, kas izpaužas mīlestībā un rūpēs par viņu. Ģimenē bērns iemācās iejūtīgu attieksmi pret dzīvniekiem, nenodarot tiem pāri. Bērns cenšas savaldīt tādas savas negatīvās emocijas kā dusmas, neapmierinātību, sarūgtinājumu un mēģina atgūt līdzsvaru. Ikvienā individuā ir gan pozitīvās, gan negatīvās emocijas. Tieši pieaugušie ir tie, kuri palīdz bērnam vairāk izpausties pozitīvi, rosina paust savas jūtas. Emocionālā attīstība sevī iekļauj emociju izrādīšanu, savaldīšanu un emocionālo veselību.

Fiziskā attīstība

Pirmsskolas vecumposms ir nozīmīgs bērna fiziskajā attīstībā, jo bērna izturība pret fiziskām slodzēm paaugstinās, kustības kļūst precīzākas. Bērna fiziskajai attīstībai ir cieša saistība ar fizioloģiskajiem procesiem.

Fizioloģija ir zinātne, kas pēta dzīvības procesus organismā, izzina saskaņotas organisma darbības likumsakarības (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Anatomiski fizioloģiskajā aspektā 5 – 6 gadus veciem bērniem uzmanība tiek vērsta uz bērna fizisko attīstību un notiekošajām izmaiņām organismā. Tiek akcentēta sirds – asinsrites, elpošanas, maņu orgānu, gremošanas sistēma, kā arī galvaskausa, mugurkaulāja, balsta – kustības aparāta attīstība.

Bērnu fiziskās aktivitātes nav atdalāmas no fizioloģisko procesu norisēm organismā. R.Ļešņičija norāda uz kustību aktivitāšu lielo lomu bērna attīstībā un veselībā, organisma funkcionālo spēju veidošanā, psihisko procesu attīstībā. Veicinot fiziskās aktivitātes, tiek attīstīts balsta – kustību aparāts, labvēlīgi ietekmēta sirdsdarbība un elpošana, kā arī iekšējo orgānu darbība. Tiek veicināta centrālās nervu sistēmas nostiprināšana (Ļešņičija, 2012).

5 – 6 gadus veciem bērniem galvaskausā vēl joprojām vērojama skrimšļu zona, līdz ar to galvas smadzeņu augšana var turpināties. Smadzenes strauji aug līdz 5 vai 6 gadu vecumam. Vēlāk smadzeņu masa maz mainās. Statistiski 6 gadu vecumā, salīdzinot ar pieaugušo cilvēku, bērna galvas smadzeņu virsmas laukums aizņem 90%. Uzbudinājuma procesi galvas smadzenēs dominē pār kavēšanās procesiem (Āboltiņa, 1998).

Jāatzīmē, ka kustību analizatori piedalās ne tikai sarežģītu kustību tapšanā, bet arī pilnveido centrālās nervu sistēmas darbību, ietekmē bērnu intelektuālo attīstību. Tādēļ ieteicams vairāk domāt par bērnu fiziskajām aktivitātēm (Белая, 2001).

Galvas smadzenes anatomiski veidotas tā, ka sastāv no vairākām daļām un katrai no tām ir savas funkcijas. Galvas smadzeņu labā puslode asociējas ar telpisko uztveri, emocionalitāti, bet kreisajā puslodē atrodas runas sapratnes jeb Vernike centrs un runas motorais centrs jeb Brokā centrs (Hadaņonoka, 2002, Aberberga-Augškalne, Koroļova, 2014).

Runas sapratnes un analīzes centrs sasniedz pilnīgu attīstību ap 7 gadu vecumu. Pilnveidojas un bagātinās bērna valoda, kā arī vārdiskā domāšana (Irbe, Lindenberga, 2015).

Starp runas attīstību un sīko motoriku pastāv cieša saikne, kas tiek saistīta ar galvas smadzeņu darbību. Jo vairāk darbojas sīkā motorika, jo vairāk tiek veicināta galvas smadzeņu apasiņošana (Bula-Biteniece, Jansone, Piech, 2013).

I. Šternfelde norāda, ka ikviena bērna darbība izpaužas kustībā. Sīkās motorikas attīstīšana ir nozīmīga, lai veidotos precīza, koordinēta roku kustība. Tikai pie saskaņotas pirkstu darbības iespējams panākt precizitāti. Iesākumā veidojas haotiskas kustības, bet vēlāk noris mērķtiecīga darbība. Savukārt precizitāte veicina bērnam burtu rakstīšanas prasmes (Šternfelde, 2017).

5 – 6 gadus veciem bērniem mugurkaulāja liekumi jau ir līdzīgi kā pieaugušam cilvēkam. Tomēr vērojama iezīme, ka, guļot uz muguras, tie nav vēl tik noturīgi un izlīdzinās (Āboltiņa, 1998).

Bērniem attīstības procesā noris muskuļu masas pieaugums, notiek skeleta augšana, pilnveidojas kustību kvalitāte, līdz ar to var uzskatīt, ka balsta – kustību aparāts turpina veidoties. Augšanas procesa gaitā vērojams, ka bērniem pieaug ķermeņa masa, tomēr bērni kļūst slaidāki. 5 – 6 gadu posmā mēdz uzskatīt par pirmo stiepšanās periodu, bet vēl joprojām pastāv saišu un saistaudu vājums, līdz ar to muskuļu spēks ir vāji attīstīts. Muskuļu sistēma jau ir izveidojusies bērnam embrionālajā vecumā, bet līdz 7 gadu vecumam muskuļu šķiedra intensīvi aug. Vēlākā laikposmā muskuļu šķiedru augšana palēninās. Ņemot vērā, ka muskuļi ir vāji, pastāv iespēja, ka balsta – kustību aparātā var veidoties izmaiņas, kur pie nevēlamām ierastām ķermeņa pozām attīstās stājas traucējumi (Āboltiņa, 1998).

Ikdienā jārunā par bērnu fizisko stāju. Jāseko līdzī mēbeļu augstumam un izvietojumam, bērna ierastajām ķermeņa pozām (Irbe, Lindenberga, 2015).

Savukārt I. Hadaņonoka, atsaucoties uz fizioterapeita V. Folkmaņa pētījumiem, papildina, ka mēles muskulatūrai ir zināma saistība ar mugurkaulāja muskuļiem. Ja pastāv muskuļu disbalanss, tad vērojams mēles kustīguma ierobežojums (Hadaņonoka, 2002).

Iepriekš minēto autoru atziņas liecina, ka sākotnēji stājas traucējumiem ir funkcionāls raksturs, kas ir viegli labojams. Tiem pastāv saistība ar runas motoro attīstību. Bērns runā izelpas laikā, tāpēc plaušās samazināts skābekļa tilpums var ietekmēt izelpas ilgumu, kas savukārt ietekmē runas prosodiju.

5 – 6 gadu vecumā bērniem pilnveidojas visa maņu orgānu sistēma. Šajā vecumposmā viennozīmīgi akcentējama redze un dzirde, jo tieši šādā veidā bērns izprot apkārtējo pasauli.

Bērni jau spēj vienlaikus vērst skatienu uz vairākām sīkām lietām, bet acu attīstīšanās vēl nav beigusies. Acu – roku koordinācija pilnveidojas (Sīle, Volkova, 2011).

5 – 6 gadu vecumā bērnu nervu sistēmai ir mazākas darbaspējas nekā pieaugušajam cilvēkam, līdz ar to vērojams, ka pie fiziskām un garīgām darba slodzēm nogurums veidojas ātrāk. Šis faktors nosaka bērnu izturību. Darbaspējas atjaunojas miega periodā, līdz ar to bērniem nepieciešams ievērot 10 – 11 stundu garu miega periodu (Āboltiņa, 1998).

Autoru atziņas liecina, ka pilnveidojoties bērniem maņu orgānu sistēmai, nozīmīgi ir saudzīgi izturēties pret bērna nervu sistēmu. Lai tā attīstītos harmoniski, nepieciešams ievērot dienas režīmu, kur noteikts stundu skaits ir veltīts miegam.

Elpošana ir fizioloģisks process. Bērna elpošanas sistēma savu darbību sāk dzimšanas brīdī un vēlākā laikposmā atrodas attīstības procesā. 5 – 6 gadus veciem bērniem novērojams straujš plaušu masas pieaugums. Bērniem elpošanas ritms ir ātrāks nekā pieaugušajiem. Galvenokārt pastāv divi elpošanas tipi: diafragmālā un krūšu elpošana. Bērniem 5 – 6 gadu vecumā akcentējama krūšu elpošana, tikai vēlākā laikposmā zēniem parādās diafragmālā elpošana (Āboltiņa, 1998).

R. Kēte uzsver, ka elpošana ir dabisks process un tas notiek neapzinoties. Ikviens pats spēj regulēt ieelpas un izelpas dziļumu, ritmu. Pie fiziskām slodzēm muskuļi patērē vairāk skābekļa, sirds strādā ātrākā ritmā un līdz ar to plaušas ventilē lielāku skābekļa daudzumu (Kēte, 2007).

Runas un valodas korekciju var sākt tad, kad ir nostabilizēta izelpas fāze. To veic ar īpašu vingrinājumu palīdzību (Полякова, 2006, Трясорукoвa, 2010).

Gremošanas sistēma bērniem anatomiski ir līdzīga pieaugošo gremošanas sistēmai, bet līdz pat pubertātes periodam tā darbojas funkcionāli zemā līmenī (Āboltiņa, 1998).

Pirmsskolas vecuma bērniem ir tāda pati ķermeņa temperatūra kā pieaugušajiem, tomēr vērojama iezīme, ka termoregulācijas process tikai stabilizējas. Bērniem bez redzama iemesla var paaugstināties temperatūra, tie viegli pārkarst pie fiziskām slodzēm, kā arī pie emocionāla uzbudinājuma var veidoties temperatūras izmaiņas (Pontaga, Ūdre, 2008).

V. Golubina akcentē, ka bērna fizioloģiskā attīstība ir cieši saistīta ar psihisko attīstību. Bērna augšanas un attīstības gaitu nosaka iedzimtības un ārējās vides faktori. Tāpēc

nepieciešams pievērst uzmanību uzturam un dienas režīmam. Dienas režīms palīdz ieaudzināt bērnos miega un atpūtas režīmu, kas veicina sistemātisku ieradumu un atvieglo bērna dzīvi (Golubina, 2007).

Minēto autoru atziņas liecina, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem iekšējo orgānu sistēmas augšanā un attīstībā ir zināmas likumsakarības. Vēlams savlaicīgi pievērst uzmanību fiziskās attīstības kavējošiem faktoriem un censties organizēt veselīgu dzīvesveidu.

Pirmsskolas vecuma bērniem raksturīga liela kustību aktivitāte, noris strauja augšana, pilnveidojas kustību koordinācija. Bērns jau spēj veikt dažādas sarežģītas kustības (Randoha, 2017).

Ja bērns spēj saglabāt stabilu ķermeņa stāvokli, tad var uzskatīt, ka pastāv labs līdzsvars. Ja tomēr vērojami līdzsvara traucējumi, tie izpaužas kā nekoordinētas kustības, bērns ir neveikls, bieži klūp, baidās no augstuma, šķēršļus pārvar un pārvietojas ar izvērstām kājām, skrien nevis uz pēdas priekšējās daļas, bet gan pilnas pēdas (Karlovskā, 2017).

Kustību koordinācija jeb veiklība ir bērna spēja ātri apgūt jaunas kustības, šo spēju nosaka centrālās nervu sistēmas attīstība. Veiklību raksturo tādi faktori kā spēja pārvaldīt kustības, adaptēšanās mainīgiem apstākļiem, ķermeņa līdzsvara izjūta, telpiskā orientācija un nervu sistēmas plastiskums (Aberberga – Augškalne, 2008).

Fiziskās aktivitātes ir īpaši nozīmīgas pirmsskolas vecumā, jo labvēlīgi ietekmē organisma fizioloģiskos procesus. Bērniem tiek regulēta ķermeņa masa, augšanas procesi, kā arī samazinās garīgā stresa negatīvās izpausmes. Regulāras fiziskās slodzes veicina bērnu garīgo veselību un vispārējo fizisko attīstību. Savukārt nepietiekama fiziskā attīstība veicina riska faktoros, kas nākotnē var izpausties kā balsta – kustību aparāta traucējumi (Bula-Biteniece, Jansone, Piech, 2013).

5 – 6 gadus vecumā bērni jau ir apguvuši pamatkustības: soļošanu, skriešanu, lēkšanu, rāpošanu un rāpšanos, mešanu. Viņi jau ir spējīgi pāriet no vienkāršākiem kustību veidiem uz sarežģītākiem. Sarežģītu kustību mācīšanas laikā bērni jau izprot kustību darbības secību (Brēmanis, 2008).

Pamatkustību izpilde paplašina bērnu kustību pieredzi, kas ir svarīga viņa patstāvīgai darbībai, kā arī nozīmīga dažādās dzīves situācijās. Kustības emocionāli bagātina bērnu.

Pamatkustību galvenās funkcijas pamatā ir bērna organisma norūdišana, nervu sistēmas darbības uzlabošana, kognitīvo procesu un vispārējo fizisko darbaspēju aktivizēšana, kā arī kustību – balsta aparāta nostiprināšana (Jansone, Krauksts, 2005).

L. Mauriņa norāda, ka soļošanas viens no galvenajiem uzdevumiem ir sirds asinsvadu, kā arī elpošanas sistēmas funkciju aktivizēšana, kas palielina fiziskās darbaspējas un nostiprina kaulu locītavu sistēmu. Pakāpeniski palielinot slodzi, nonāk pie skriešanas, kas iedarbojas uz

tām pašām organisma sistēmām kā soļošana, tikai tā ir daudz intensīvāka slodze. Lēkāšana tiek izmantota pie lielām slodzēm, bet rāpošanai nozīme ir bērna mugurkaulāja atslogošanai. Rāpošana pozitīvi ietekmē balsta - kustību aparāta attīstību un muskuļu sistēmas attīstību. Četrpārus stāvoklī bērnam paplašinās krūšu elpošana, kā arī tiek atvieglota sirdsdarbība. Rāpšanās bērnos pilnveido kustību koordināciju. Mešana attīsta muskuļspēku rokās un tai nozīmīga loma kustību koordinācijas un precizitātes pilnveidošanā. Ar kustību koordināciju saprot saskaņotas kustības (Mauriņa, 1999).

R. Karlovska uzsver, ka tieši rāpošana attīsta bērniem lielās un mazās muskuļu grupas: plecu, kāju, roku, muguras, vēdera, plaukstu, pēdu, apakšdelmu muskuļus. Rāpošanai ir liela nozīme vispārējā fiziskā attīstībā, kā arī pareizas stājas veidošanā (Karlovska, 2010).

Pirmsskolas vecumposmā tiek attīstītas tādas fiziskās īpašības kā veiklība un ar to saistītā kustību precizitāte, ritma izjūta, kustību saskaņota darbība, līdzsvara izjūta. Ne mazāk nozīmīgi pievērst uzmanību lokanībai, izturībai, spēkam. Pirmsskolas vecumā bērniem lokanība vēl ir dabas dota iezīme, kas pasliktinās vēlākā laikposmā. Spēka un izturības attīstīšana veicina ķermeņa stāvokļa noturēšanu daudzveidīgos vingrinājumos. Tomēr jāatzīst, ka pirmsskolas vecumposmā spēka vingrinājumi nav tik efektīvi, tas galvenokārt saistās ar mazo muskuļu masu (Āboltiņa, 1998).

5 – 6 gadu vecumā ievērojami uzlabojas koordinācija. Bērna ierastajās darbībās nav lieku kustību (Grīnvalde, 2010).

Minētās autoru atziņas norāda, ka bērna organisms vēl joprojām nav nobriedis, tas ir, skelets nav pārkaulojies, notiek skeleta augšana. Vērojams muskuļu masas pieaugums. Bērni aktīvi iesaistās fiziskajās aktivitātēs: skrien, soļo, lec, met, rāpo, rāpjas. Nozīmīgi izvēlēties bērniem atbilstošu slodzi, kas labvēlīgi ietekmē organismu. 5 – 6 gadus veci bērni brīvi pārvalda lielās muskuļu grupas, bet vēl ir nepietiekama sīkās motorikas attīstība. Laba kustību koordinācija un līdzsvara izjūta.

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni kustību koordinācija ir neprecīza, pazeminātā kvalitātē, lēns darba temps un ātri izsīkstošas darbaspējas. Bērniem grūtības sagādā veikt kustības, ko pavada vārdiska instrukcija. (Tūbele, 2019).

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni novēro pirkstu un plaukstu koordinācijas traucējumus. Šīs atziņas pamatojums saistās ar centrālās nervu sistēmas īpatnībām. Sistemātiski sīkās motorikas vingrinājumi ir gan runas attīstīšanas, gan galvas smadzeņu garozas darbaspēju veicināšanas līdzeklis (Hadaņonoka, 2002, Lūse, Tūbele, 2012).

Bērnam kustēties ir tikpat dabiska vajadzība kā izzināt apkārtējo pasauli.

Kognitīvā attīstība

Ikviena bērns kopš dzimšanas saņem informāciju par apkārtējo vidi. Kad mamma samīļo bērnu, viņš sajūt ķermeņa kontaktu, uztver redzēto, dzirdēto, uzmanīgi vēro mammas darbību un jau vēlākā laikposmā spēj paust savas izjūtas vārdos. Bērns izzina pasauli caur rotaļām – atdarinot, iegaumējot, fantazējot, pārdzīvojot.

Kognitīvā attīstība jeb izziņas process ietver sevī uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu, runas prasmi (Tūbele, 2019).

Ž. Piažē ir izdalījis četras kognitīvās attīstības stadijas, bet pirmsskolas vecuma bērni iekļaujas pirmsoperacionālā stadijā, tas ir, bērni no 1,5 līdz 7 gadiem. Šajā stadijā Ž. Piažē akcentē bērnu vēlmi izmantot simbolus (Piaže, 2002).

I. Puškarevs, atsaucoties uz Ž. Piažē viedokli, norāda, ka pastāv trīs galvenās kognitīvās shēmas jeb izziņas veidi, kas, bērnam augot, mainās. Tā ir sensomotorā, simboliskā un operacionālā shēma (Puškarevs, 2001).

V. Golubina, pamatojoties uz Ž. Piažē viedokli, skaidro, ka sensomotorās shēmas izpausmes vērojamas bērna uzvedībā. Bērns uztver priekšmetu un viņa zināšanas ierobežojas ar darbību un to pieredzi, kas darbībā gūta, līdz ar to tas tiek atainots uzvedībā. Sensomotorā shēma bērnam dominē līdz 2 gadu vecumam. No 2 – 7 gadiem bērns atrodas pirmsoperāciju stadijā, kur galvenā nozīme ir simboliskai shēmai. Tā bērnam izpaužas otrā gada beigās, jo bērns var domāt un iegaumēt simbolus – priekšmetus. Savukārt operacionālā shēma noved pie loģiska secinājuma, tā bērnos aktivizējas pēc 7 gadu vecuma (Golubina, 2007).

5 – 6 gadus veciem bērniem kognitīvā attīstība notiek strauji. Ž. Piažē pielāgošanos apkārtējai videi intelektuālā attīstībā skaidro ar asimilāciju un akomodāciju. Asimilācijas procesā bērns uztver kaut ko jaunu un pielīdzina jau ar atmiņā esošo informāciju. Akomodācija veidojas, kad bērnam jauniegūtā informācija nesaskan ar esošajiem priekšstatiem, līdz ar to tiek veikta priekšstatu nomainīšana (Puškarevs, 2001).

Autoru atziņas norāda, ka izziņas procesi sniedz informāciju, kas savukārt tiek apstrādāta, apjēgta un saglabāta.

Uztvere ir psihisks process, kas ietver sevī sajūtas, atspoguļo priekšmetus un parādības kopumā. Sajūtas kā psihisks process atspoguļo priekšmeta īpašības darbības laikā (Golubina, 2007).

M. Dūka akcentē, ka uztveri iespējams dalīt sajūtās un uztverē. Sajūtas vairāk asociējas ar vienkārša kairinājuma uztveršanu, bet uztvere sevī iekļauj augstākus procesus (Dūka, 2003).

Uztvere ir cieši saistīta ar ārējām sajūtām: dzirdi, ožu, tausti, garšu, redzi un ar iekšējām: slāpēm, bailēm, nelabumu utt. Kaut arī tie ir saistīti izziņas procesa posmi, tomēr atšķiras šo

procesu rezultāti. Ar sajūtām iegūst priekšstatus par konkrētā objekta pazīmēm, īpašībām, bet uztvere sniedz vienotu tēlu (Vorobjovs, 2000).

Autoru atziņas liecina, ka bērns vispirms uztver to, kas viņam šķiet būtisks, līdz ar to mācās veidot kopsakarības. Bērns sāk salīdzināt priekšmetus, akcentējot nozīmīgākās pazīmes. Sākotnēji priekšmeti tiek salīdzināti pēc paraugiem, bet, gadiem ritot, bērns izšķir formas.

S. Liepiņa norāda, ka sajūtu daudzveidība veido uztveri. Uztverot bērns ne tikai redz, bet arī vēro, lūkojas, ne tikai dzird, bet saklausa. Tēla veidošanās procesā sajūtu orgāni darbojas sarežģītā sistēmā. Uztvere ietver pagātnē radušos pieredzi, tad iesaistās atmiņa, domāšana, izpratne. Psihologijā tiek izšķirta telpas, laika un kustību uztvere (Liepiņa, 2008).

G. Svence skaidro, ka telpas uztvere sākumā bērnam saistās ar iespēju dzirdēt, aptaustīt un redzēt. Tikai vēlākā laikposmā bērns uztver vārdiskos apzīmējumus, izprot priekšmeta attāluma nozīmi, pievērš uzmanību lielumam un telpisko attiecību izpratnei. Bērns attīsta uztveri aplūkojot, analizējot attēlus, kas sākotnēji ilgst no 5 – 6 sekundēm, bet sešu gadu vecumā šis laika intervāls sniedzas līdz 19 sekundēm. Pastāv trīs uztveres līmeņi:

- uzskate (kas) – 2 līdz 5 gadi;
- aprakstīšana (kāds) – 6 līdz 9 gadi;
- interpretēšana (kas ar ko un kāpēc) – no 9 gadiem (Svence, 1999).

Laika uztvere attīstās līdztekus telpas uztverei. Laika jēdziens bērnam iesākumā šķiet abstrakts līdz mirklim, kad bērns savieno vārda abstrakto nozīmi ar uztveres tēlu. Laika uztvere atspoguļo notikumu ilgumu, ātrumu un secību.

Iepriekšminēto autoru atziņas liecina, ka 5 – 6 gadu vecumā bērns jau veido kopsakarības, spēj izdalīt būtiskās pazīmes. Salīdzina divu dažādu priekšmetu kopīgās un atšķirīgās īpašības, prot izdalīt būtiskāko. Attīstās laika izjūta, bērns izprot parādību ilgumu, secību, saista abstraktos apzīmējumus ar realitātē esošo. Telpas uztverē saprot, kurš priekšmets atrodas tuvu vai tālu, guļus, stāvus vai aizmugurē. Atšķir priekšmetus pēc krāsas un formas, kā arī atpazīst tos pēc kontūrām.

Bērniem ar VSNA ir grūti uztvert skolotāja teikto, tas saistās ar nepietiekamo vārdu krājumu. Ja sākumā bērns vēl cenšas izprast skolotāja teikto, vēlāk pamazām pārstāj to darīt (Lūse, Tūbele, 2012).

Pirmsskolas vecuma bērniem būtiska nozīme ir sensoriskajai attīstībai – redzei, dzirdei, taustei, ožai, garšai –, jo sajūtas ir cieši saistītas ar uztveri, kas attīsta uzmanību, iztēli, atmiņas procesus un valodu.

Uzmanība

Paralēli uztverei attīstās uzmanība. Tie ir savstarpēji saistīti procesi jebkuras darbības veikšanai, vai tas būtu mācību process vai grāmatas aplūkošana. Uzmanība ir tāds apziņas

stāvoklis, ko var ietekmēt psihiskais stāvoklis, emocijas, nogurums. Uzmanība veidojas darbojoties un tai ir nepieciešamas koncentrācijas spējas (Golubina, 2007).

M. Dūka norāda, ka uzmanību ir grūti atdalīt no uztveres, motivācijas, atmiņas, jo organisms darbojas kā vienots veselums un fizioloģiskās izmaiņas ir savstarpēji vienotas. Uzmanība iedalās netīšajā un tīšajā uzmanībā. Netīšās uzmanības virzību nosaka motīvs, jo tā saistīta ar motivāciju, savukārt gribas procesi saistās ar tīšo uzmanību (Dūka, 2003).

Uzmanība ir cilvēka apziņas patvaļīga (tīša) vai nepatvaļīga (netīša) virzība un koncentrēšanās uz ārējās vai iekšējās (psihiskās vai fiziskās) pasaules atspoguļošanu (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Uzmanība iedalās tīšā, netīšā un pēctīšā uzmanībā. Netīšā uzmanība dominē līdz četrus gadus vecumam, vēlāk veidojas tīšā uzmanība, kad bērns mērķtiecīgi tiecas uz kādu darbību, tā saistīta ar bērna interesēm, vajadzībām, kā arī gribas piepūli. Pēctīšā uzmanība raksturojas ar izteiktu koncentrēšanos, augstu darba rezultātu, kad izpaliek piespiešanās, lai turpinātu darbu (Liepiņa, 2008).

Mazbērna vecumā tiek runāts par netīšo uzmanību, kad bērnu saista dažāda spilgtuma, lieluma priekšmeti, bet jau 5 – 6 gadus veciem bērniem strauji attīstās tīšā uzmanība, veidojas uzmanības noturība, kas savukārt paldzina bērna darbaspējas.

Autoru atziņas norāda, ka uzmanība rodas, bērnam mērķtiecīgi darbojoties. Tīšā uzmanība prasa no bērna piepūli un tā ietekmē vajadzības un interese.

V. Golubina akcentē, ka, darbojoties ar bērniem, jāņem vērā, ka uzmanībai piemīt dažādas īpašības. Vispirms tas ir apjoms jeb informācijas daudzums. Tas ir atkarīgs no pieredzes, iepriekšējām zināšanām. Mazākam bērnam šis apjoms ir ierobežots. Otrkārt, nozīmīga īpašība ir spēja noturēt uzmanību. Uzmanības noturību ietekmē nogurums, interese un citi faktori (Golubina, 2007).

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ir traucēta uzmanība. Grūtības sagādā sadalīt uzmanību un vienlaikus domāt par to, kas jāsaka un kā to pateikt. (Lūse, Tūbele, 2012, Tūbele, 2019).

Darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem nozīmīgi pievērst uzmanību viņu emocionālajam stāvoklim, jo gan pozitīvās, gan negatīvās emocijas ietekmē uzmanības pārslēgšanas un sadalīšanas spēju.

Atmiņa

Atmiņa ir process, kas ietver pieredzes uzkrāšanu un jauniegūto zināšanu saistīšanu ar esošo pieredzi. Tās pamatā ir iegaumēšana. Izšķir īslaicīgu, ilgstošu, tīšu un netīšu atmiņu (Vorobjovs, 2000).

Atmiņa iedalās īslaicīgā un ilglaicīgā. Katrā no šiem veidiem pastāv atšķirīgi fizioloģiskie procesi. Savukārt kopīgā iezīme – atmiņas veidošanās process saistās ar visu centrālo nervu sistēmu (Dūka, 2003).

Tiek izšķirti dažādi atmiņas veidi:

- tēlainā atmiņa (redze, dzirde, oža, garša, taktilā);
- verbāli loģiskā atmiņa (pamatā veidojas no vārdiem);
- kustību atmiņa (izpaužas kustību iegaumēšanā);
- emocionālā atmiņa (ietver pārdzīvotās emocijas (Golubina, 2007, Liepiņa, 2008).

5 – 6 gadus veciem bērniem liela nozīme ir kustību atmiņai. Īpaši darbībām, kas saistās ar sīko motoriku: līmēšana, griešana, zīmēšana utt. Šo kustību attīstība ir svarīga bērnu sagatavošanai skolai.

Pirmsskolas vecuma bērniem ir izteikta tēlainā atmiņa. To var attīstīt, saistot jauno informāciju ar spilgtu ilustrāciju (Golubina, 2007).

Bērni spēj iegaumēt vārdus, kā nozīmi viņi neizprot. Pirmsskolas izglītības iestādē vērojama tendence, ka bērni runā lieto vārdus un teicienus angļu valodā, bet paši nespēj izskaidrot sacītā jēgu. Līdz ar to bērniem nevajadzētu mācīt garus dzejoļus, jo bērni tos iegaumēs mehāniski.

Atmiņa no netīšās pāriet uz tīšo, bet šis process ir lēns, līdz ar to bērni vēl joprojām labāk iegaumē lietas, kas saista viņu uzmanību, kas viņiem interesē.

Iepriekšminēto autoru atziņas norāda, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem pārsvarā darbojas netīšā atmiņa, laba mehāniskā atmiņa, bet loģiskā atmiņa nedaudz atpaliek, tomēr bērns mācās iegaumēt, izmantojot asociācijas un loģisko notikumu secību. Spēj paturēt prātā doto uzdevumu un to izpilda. Attīstās tēlainā atmiņa, kustību atmiņa.

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ir traucēta atmiņa (Tūbele, 2019).

Vērojama pazemināta verbālā atmiņa un produktivitāte (Бурова, Хрыуџеа, 2019).

Bērni nespēj atcerēties sarežģītas instrukcijas, līdz ar to instrukcijā izlaiž atsevišķus elementus, maina instrukcijas secību (Lūse, Tūbele, 2012).

Atmiņu cilvēkam vēlams uztvert kā dabas dotu dāvanu, jo pastāv iespēja atcerēties pagātnes notikumus, var mācīties un pilnveidoties.

Domāšana

Domāšana tiek uzskatīta par kognitīvās izziņas procesu pamatu, šo domu akcentē Ž.Piažē, izdalot vairākas stadijas:

- praktiskā domāšana – izpaužas bērniem no 1,5 līdz 4 gadiem un rodas praktiskās darbības rezultāta, darbojoties ar priekšmetiem;
- uzskatāmi tēlainā domāšana – izpaužas 4 līdz 7 gadu veciem bērniem, pamatā

sajūtu un uztveres tēli;

- jēdzieniski tēlainā vai abstraktā domāšana – veidojas bērniem no 6 gadu vecuma līdz pat pusaudžu vecumam, bērns spēj analizēt, spriest, pat neredzot objektu. Tā attīstās pakāpeniski uz mēģinājumu, kļūdu, pieredzes pamata (Piažē, 2002).

A. Vorobjovs norāda, ka attīstās vairāki domāšanas veidi – uzskatāmi konkrētā jeb praktiskā domāšana, kad bērns domā, darbojoties tieši ar priekšmetiem; uzskatāmi tēlainā domāšana - pamatā atmiņas priekšstati; abstrakti teorētiskā domāšana – pamatā jēdzieni, vārdi, kas apzīmē priekšmetus (Vorobjovs, 2000).

Autoru atziņas liecina, ka 5 – 6 gadu veciem bērniem pastāv gan praktiskā domāšana, gan uzskatāmi tēlainā domāšana. Bērns spēj salikt sagrieztu attēlu, vizuāli salīdzina detaļas, radušās kļūdas bērns pats pamana un spēj tās labot. Mācās veidot loģiskus secinājumus, priekšmetus salīdzina, izdala kopīgās un atšķirīgās pazīmes. Grupē priekšmetus pēc noteiktām pazīmēm.

Pirmsskolas vecuma bērniem loģiskā domāšana attīstās pamazām, tā veidojas uz mēģinājumiem un kļūdām (Golubina, 2007).

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni grūtības sagādā analīze, sintēze un salīdzināšana (Tūbele, 2012).

5 – 6 gadus veciem bērniem svarīgi ievērot pakāpenību abstraktās domāšanas sagatavošanā. To veido uz labi attīstītas tēlainās domāšanas pamata. Bērna fantazēšana saistās ar tēlaino domāšanu. Jo mazāks bērns, jo viņā lielāka iztēle, kas savukārt pieaugušajiem jāuztver nevis kā meli, bet kā viens no domāšanas attīstības posmiem.

Runa

5 – 6 gadus veciem bērniem tiek akcentēta mutiskās runas apguve.

L.Grīnvalde norāda, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem strauji pieaug vārdu krājums. Aizvien vairāk tiek lietoti lietvārdi, darbības vārdi, īpašības vārdi un vietniekvārdi. Bērns var nosaukt apkārtnē esošos priekšmetus, raksturo, kādi tie ir. Nosauc sinonīmus, antonīmus. Runā lieto prievārdus aiz, zem, uz, pie, spēj raksturot priekšmeta atrašanās vietu. Izprot un lieto jēdzienus liels, mazs, pa labi, pa kreisi, augšā, lejā u.c. Veido sarežģītas teikuma konstrukcijas, kas ir gramatiski pareizas. Runā parādās virsteikuma un palīgteikuma lietojums. Apgūst latviešu valodas gramatisko uzbūvi un pielieto to brīvi un pareizi (Grīnvalde, 2010).

A.Irbe, S.Lindenberga papildina, ka bērni dzird un izrunā visas dzimtās valodas skaņas pareizi, precīzi izvēlas vārdus, apzīmējot priekšmetus vai savu attieksmi. Gramatisko formu lietojums atbilst latviešu valodas literārajām normām, vārdi tiek apvienoti teikumos. Brīvi pielieto jautājuma, stāstījuma, izsaukuma intonācijas teikumus. Vērojama izteiksmīga bērna

runa, tā ir loģiska. Uzklauša citu viedokli, kā arī pauž savas domas. Veidojas interese par burtiem un lasīšanu (Irbe, Lindenberg, 2015).

Saistītā runa ietver sociālo funkciju. Bērni labprāt iesaistās sarunā, uzklauša, kā arī uzdod precizējošus jautājumus. Literāros darbus atstāsta tuvu tekstam, izmantojot tiešo runu. Analizē daiļdarba saturu un loģiski pabeidz iesākto stāstu (Дедюкина, Платонова, 2019).

Iepriekš minēto autoru atziņas skaidro, ka bērni 5 – 6 gadu vecumā skaņas un vārdus jau sāk izrunāt pareizi, skaņas netiek jauktas un aizstātas. Bērnu runa ir visiem labi saprotama, labi attīstīti fonemātiskie procesi. Leksiski gramatiskās runas jomā vērojams plašs vārdu krājums, izprot prievārdu nozīmi, teikuma uzbūve ir gramatiski pareiza. Vārdus saskaņo dzimtē, skaitlī, locījumā. Spēj runā iesaistīt īpašības vārdus, kas apzīmē priekšmetu, dzīvu būtņu un cilvēka rakstura īpašības. Bērni labprāt iesaistās sarunās, uzdod un atbild uz jautājumiem. Veic loģisku stāstījumu par attēlu. Izrāda interesi par lasīšanu un rakstīšanu.

Savukārt bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vērojama izvērsta saistītā runa ar fonētiski fonemātiskām un leksiski gramatiskām nepilnībām. Skaņu izrunā vērojama nenoturīga skaņu aizstāšana, jaukšana. Sarunvalodā lieto vārdus, ko pats bērns var neizprast. Neizmanto vārdu vispārinājumus, vārdu atvasināšanas paņēmienus. Sarunvalodā lieto vienkāršus teikumus. Vērojamas grūtības palīgteikumu veidošanā. Pastāv disgramatisms. Šie traucējumi spēj radīt bērnam grūtības mācību programmas apguvē, tas īpaši akcentējams rakstīšanas un lasīšanas iemaņu apguvē (Tūbele, 2019).

Ikdienas dzīvē visbiežāk vērojama iezīme – vārdus ar sarežģītu struktūru pēc logopēda teiktā spēj atkārtot, bet savā runā kropļo (Щерба, 2014).

Pirmsskolas vecuma bērniem viens no nozīmīgākajiem attīstības posmiem ir runas un valodas apguve. Runas attīstība sekmē un pozitīvi ietekmē bērna attiecības ar apkārt esošiem cilvēkiem.

Visas iepriekš minētās autoru atziņas liecina, ka 5 – 6 gadus vecs bērns visbiežāk jau atrodas pirmsskolas izglītības iestādē. Bērnam veidojas priekšstati par pieņemamām sociālām normām, likumiem. Emocionālajā sfērā vēl joprojām pastāv konflikts starp es gribu un vajag. *Savukārt bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vērojamas grūtības iekļauties sociālajā vidē, kas skaidrojamas ar bērnu nespēju pareizi izteikties, kā rezultātā vienaudži viņus pārprot. Līdz ar to šie bērni mēdz “ierauties sevī”.*

Fiziskajā jomā pilnveidojas fizioloģiskie procesi. Bērni ir aktīvi, attīstās tādas fiziskās īpašības kā veiklība un ar to saistītā kustību precizitāte, ritma, līdzsvara izjūta. Uzlabojas kustību koordinācija. Vāji attīstīta sīkā motorika. *5 – 6 gadus veciem bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni akcentējama neprecīza kustību koordinācija, palēnināts darba temps un ātri izsīkstošas darbaspējas.*

Ž. Piažē atziņas norāda, ka bērni atrodas pirmsoperacionālā stadijā, kas galvenokārt raksturojas ar simbolu izmantošanu. Intelektuālā attīstībā pielāgošanās apkārtējai videi tiek saistīta ar asimilāciju un disimilāciju. 5 – 6 gadus veci bērni veido kopsakarības, izdala būtiskās pazīmes. Attīstās telpas, laika uztvere. Parādās tīšā uzmanība, veidojas uzmanības noturība, kas savukārt paldzina bērna darbaspējas. Attīstās tīšā atmiņa, tomēr pārsvarā vēl darbojas netīšā. Laba mehāniskā atmiņa, bet loģiskā atmiņa nedaudz atpaliek. 5 – 6 gadus veciem bērniem pastāv gan praktiskā domāšana, gan uzskatāmi tēlainā domāšana. Bērnu runa visiem ir labi saprotama, skaņas, vārdi tiek izrunātas skaidri, plašs vārdu krājums un pareiza gramatiskā uzbūve. Veic loģisku stāstījumu par attēlu vai attēlu sēriju.

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni grūtības sagādā uztveres, uzmanības un domāšanas procesi. Pazemināta vārdiskā atmiņa. Bērni instrukcijās izlaiž atsevišķus elementus, maina instrukcijas secību. Kaut arī bērnu runa ir izvērsta, tomēr vārdos vērojama skaņu aizstāšana, jaukšana, kropļošana, savstarpēji vārdi netiek saskaņoti dzimtē, skaitlī, locījumā. Saistītā runā lieto vienkāršus teikumus.

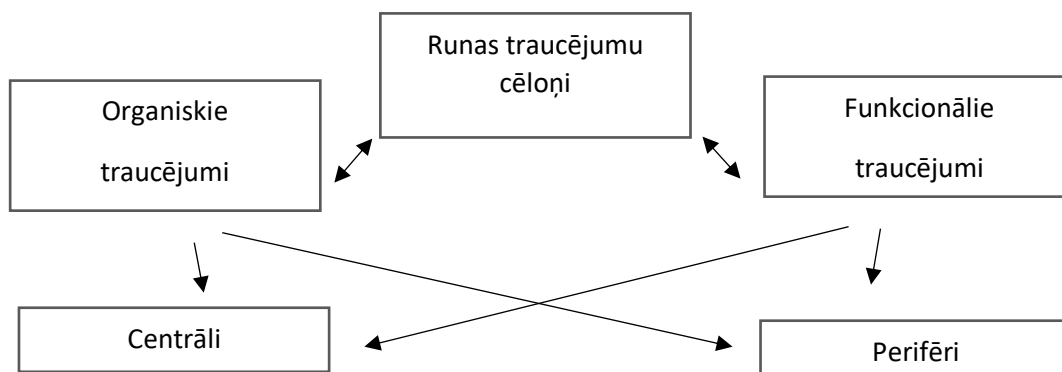
2. Vārdu krājuma pilnveidošanas iespējas pētāmās problēmas ietvaros

2.1. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības cēloņi un izpausmes

Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā ir minēts, ka valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sarežģīts sistemātisks traucējums, kad nepietiekami attīstīti ir visi valodas sistēmas komponenti – fonētika, fonemātika, morfoloģija, leksika, sintakse un saistītā runa ar nosacījumu, ka saglabāta redze, dzirde un intelektuālā attīstība (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Runas traucējumi var izpausties dažādi. Bērns var kropļot atsevišķas skaņas vai skaņu grupas. Iespējams ierobežots vārdu krājums vai vārdu pārstāstījumi teikumā. Nepareizs uzsvara lietojums, kā arī tempa un ritma paātrinājums vai palēninājums. Traucējumu dažādība norāda uz atšķirīgām runas traucējuma smaguma pakāpēm.

Runas traucējumi nevar rasties bez funkcionāla vai organiska rakstura bojājuma (Tūbele, Šteinberga, 2004)

2.1. attēls. Runas traucējumu cēloņi (Tūbele, Šteinberga, 2004)

S. Tūbele, A. Šteinberga norāda – runas traucējumu organiskie cēloņi ir centrāli vai perifēri bojājumi. Centrālie organiskie cēloņi saistās ar galvas smadzeņu bojājumiem, kas veidojušies bērnam pirmsdzemdību, dzemdību vai pēcdzemdību periodā. Perifērie organiskie cēloņi ir bojājumi perifērā runas aparātā. Tā var būt žokļu anomālija, šķeltnes. Savukārt funkcionālie cēloņi var būt saistīti ar nervu sistēmu. Piemēram, funkcionāli centrālā traucējuma ierosinātājs – neuroze, bet funkcionāli perifērā izpausme – mēles neveiklība, mutisms. Ilgstoši funkcionāli traucējumi var radīt sekas, funkcionālās izmaiņas var pāriet organiskās izmaiņās (Tūbele, Šteinberga, 2004).

Organiskie cēloņi saistīti ar galvas smadzeņu bojājumiem, savukārt funkcionālie cēloņi pamatojas uz neiroloģiskiem traucējumiem.

R. Vīgante (1999) norāda uz visbiežāk konstatētajiem runas traucējumu cēloņiem:

- **pirmsdzemdību patoloģija** (grūtniecības 4. nedēļa – 4. mēnesim) – mātes slimības grūtniecības laikā, imunoloģiskā nesaderība, grūtniecības toksikozes, traumas, medikamentu iedarbība, vides, emocionālie pārdzīvojumi, mazasinība;
- **bojājumi dzemdību laikā** (rodas dzemdību laikā) – stimulācija, dzemdību traumas, šaurs iegurnis, straujas vai pārāk ātras dzemdības, pārnēsāti bērni, nabas saite ap kaklu, skābekļa trūkums vai asinsizplūdums smadzenēs;
- **dažādu kaitīgo faktoru ietekme pēc dzemdībām** (0 – 3 gadiem) – komplikācijas pēc infekcijas slimībām, galvas traumas, nav nodrošināta normāla runas vide (nedzirdīgi vecāki, ķiķināšana ar bērnu), psihosociāla vide;
- **iedzimtība, pārmantotība** (0 – 6 gadiem) – atkarībā no organiskā bojājuma pakāpes un lokalizācijas centrālajā vai perifērajā runas aparāta daļā. Funkcionālie traucējumi – arī uz atdarināšanas pamata, ja traucējums ir kādam no vecākiem (Vīgante, 1999).

Runas traucējumu cēloņi var būt gan iekšējie, gan ārējie kaitīgie faktori, kas nelabvēlīgi iedarbojas uz bērna organismu. Piemēram, iekšējie runas traucējumu cēloņi var būt dažādas iedzimtības, pārmantotības, bojājumi dzemdību laikā, savukārt ārējie runas traucējumu cēloņi – runas attīstībai nelabvēlīga vide, gaisa piesārņojums u.c.

S. Tūbele un A. Šteinberga norādījušas, ka pirmais, kurš runas traucējumus iedalīja iekšējos un ārējos kaitīgos faktoros, īpaši akcentējot to savstarpējo mijiedarbību, bija M.Hvatcevs (Tūbele, Šteinberga, 2004).

Logopēdijā runas traucējumus klasificē no klīniski pedagoģiskā un pedagoģiski psiholoģiskā aspekta.

Klīniski pedagoģiskās klasifikācijas pamatā ir psiholongvistiskie kritēriji, kas akcentē runas traucējumu veidus. Tiek vērtēta patoloģisko procesu lokalizācija, t.i. , runas traucējumi izraisa izmaiņas centrālajā vai perifērajā daļā, traucējumiem pastāv organisks vai funkcionāls raksturs (Miltiņa, 2005).

S. Tūbele, L. Anoško akcentē – klīniski pedagoģiskā klasifikācija runas traucējumus iedala divās grupās: mutvārdu runas traucējumi un specifiski lasīšanas un rakstīšanas traucējumi (Tūbele, Anoško, 2019).

Pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācija runas traucējumus arī iedala divās grupās: sazināšanās līdzekļu traucējumi (šajā grupā ietilpst VSNA) un sazināšanās līdzekļu pielietojuma traucējumi (Miltiņa, 2005).

Pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācija akcentē pedagoģisko procesu.

Pedagoģiski psiholoģiskā un klīniski pedagoģiskā klasifikācija ir savstarpēji saistītas un papildina viena otru. Dažādo runas traucējumu sistematizēšana ļauj padziļināti analizēt konkrēto runas traucējumu un precīzi noteikt logopēdisko slēdzienu (Miltiņa, 2005).

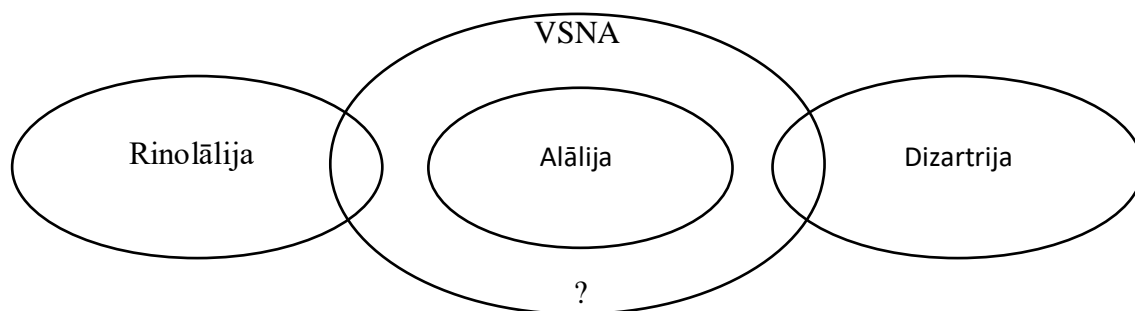
Autoru atziņas norāda, klīniski pedagoģiskā klasifikācija un pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācija savstarpēji mijiedarbojas. Līdz ar to mūsdienās izmanto abas klasifikācijas paralēli. Šī pieeja veicina precīzāku diagnostiku, kas savukārt sekmē efektīvu koriģējoši attīstošās darbības paņēmienu izvēli.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība tiek aplūkota pedagoģiski psiholoģiskās klasifikācijas ietvaros. Šis ir sazināšanās līdzekļu traucējums ar noteiktām pazīmēm. Ir traucēti visi valodas sistēmas komponenti (Tūbele, Šteinberga, 2004). Tas nozīmē, ka bērniem ir traucēti fonētiskie, fonemātiskie procesi, vārdu krājums, gramatika, saistītā runa, bet saglabāta normāla redze, dzirde un intelekts.

Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības (VSNA) pazīmes:

- bērniem novērojams vēls runas sākums, pirmie vārdi var parādīties 3 – 4 gadu vecumā, dažreiz pat 5 gados;
- runa ir disgramatiska, fonētiskā ziņā vēl ir skaņu kropļojumi, jaukšana un aizstāšana;
- nepietiekami attīstīta ekspresīvā runa;
- bērni izvairās lietot runu, bērnam pieaugot, aktivitāte samazinās;
- pazemināta vārdiskā atmiņa, pazemināta atmiņa;
- domāšanas īpatnības;
- pazemināta kustību koordinācija, lēns darba temps;
- grūtības sagādā veikt kustības, ja tās pavada vārdiska instrukcija;
- smalkās motorikas, plaukstu koordinācijas traucējumi;
- neatbilstība starp runas un psihisko attīstību (Tūbele, 2018).

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība dažādu runas traucējumu gadījumos (sk. 2.2. attēlu).

2.2. attēls. VSNA dažādu runas traucējumu gadījumos (Tūbele, 2012)

2.2. attēlā ar jautājuma zīmi simboliski norāda, ka pastāv vēl nenoskaidrotas izcelsmes VSNA (Tūbele, 2012).

Pedagoģiski psiholoģiskajā klasifikācijā alālīja tiek skaidrota kā VSNA, bet citi traucējumi var kombinēties ar VSNA. Tas nozīmē, ka pastāv primārs traucējums, bet sekundārs traucējums var būt kā valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

J. Lūse, I. Miltiņa, S. Tūbele alālīju skaidro kā runas attīstības traucējumu bērniem pie nosacījuma, ka pastāv saglabāta anatomiskā dzirde un intelekts (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Rinolālīja – traucēts balss tembrs un skaņu izruna, kas rodas perifērā runas aparāta anatomisku defektu dēļ. Bērna runā saklausāma nazāla pieskaņa (Miltiņa, 2005).

Dizarrija – mutvārdu runas traucējums, kas izpaužas atsevišķu vārdu, zilbju vai skaņu neskaidrā izrunā. Vērojams bērniem pie cerebrālās paralīzes (Hadaņonoka, 2002).

Bērni ar alālīju veido logopēdiskās grupas pamatsastāvu ar VSNA. Alālījas pamatā ir galvas smadzeņu garozas runas zonu bojājumi. Šiem bērniem var novērot valodas attīstības aizkavēšanos, jo viņi vēlu sāk runāt. Tomēr bērniem ar alālīju ir visi nepieciešamie priekšnosacījumi normālai valodas attīstībai. Bērniem ir laba anatomiskā dzirde, artikulācijas aparāta uzbūve atbilst normai, kā arī pastāv nepieciešamais intelekta attīstības līmenis. Jāakcentē, ka angļu un amerikāņu autori nelieto terminu alālīja, bet gan dēvē par bērnu afāziju (Tūbele, 2012).

Afāzija – pilnīgs vai daļējs runas zudums. Runa tiek zaudēta galvas smadzeņu traumas dēļ vai smadzeņu audzēja rezultātā laikposmā pirms trīs gadu vecuma, kad bērna runa jau ir izveidojusies (Miltiņa, 2008, Tūbele, Šteinberga, 2004).

I. Miltiņa norāda, ka pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācijā atsevišķi netiek akcentēti lasīšanas un rakstīšanas traucējumi, bet tos pozicionē kā valodas sistēmas nepietiekamas attīstības sekas (Miltiņa, 2005).

Autoru atziņas liecina, ka valodas sistēmas nepietiekamu attīstību akcentē pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācija, norādot, ka tas ir sazināšanās līdzekļu traucējums. Pirmsskolas izglītības iestādē logopēdisko pamatgrupu veido bērni ar alālīju, kas tiek skaidrota kā VSNA.

Norādot VSNA runas attīstības līmeņu būtiskākas iezīmes, plašāk tiks skaidrots VSNA 3. runas attīstības līmenis.

Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā izšķir 4 runas attīstības līmeņus (Tūbele, 2019):

Pirmais runas attīstības līmenis:

- saziņa – galēji ierobežota, plaši izmanto žestus, mīmiku;
- fonētika, fonemātika – fonētiska nenoteiktība, veic skaņu atdarināšanu, vārda zilbju sastāva uztvere, atmiņa pazemināta;

- vārdu krājums – pasīvais vārdu krājums lielāks par aktīvo, aktīvā vārdu krājumā daži ikdienas vārdi ar neprecīzu izrunu, priekšmetiem, darbībām nav diferencēta apzīmējuma, pazemināta vārdu izpratne;
- gramatika – iztrūkst gramatikas elementu.

Otrais runas attīstības līmenis:

- saziņa – palielinās runas aktivitāte;
- fonētika, fonemātika – skaņu izrunā vērojama jaukšana, aizstāšana, kropļojumi, vārdu zilbju struktūras apguves grūtības, fonemātiskās uztveres nepietiekamība;
- vārdu krājums – ierobežots vārdu krājums, izmanto ikdienā lietojamus vārdus, maza vārdu izpratne, runā sāk izmantot vietniekvārdus, prievārdus, parādās priekšmetu, darbību, pazīmju diferencējoši apzīmējumi;
- gramatika – rupjas kļūdas gramatisko konstrukciju pielietojumā.

Trešais runas attīstības līmenis:

- *saziņa – izvērsta saistītā runa ar fonētiski fonemātiskām un leksiski gramatiskām nepilnībām. Par piedzīvoto stāsta vienkāršos nepaplašinātos un vienkāršos paplašinātos teikumos. Par attēlu stāsta vai nu ar vienu vārdu, nosaucot lietvārdu, vai nu izmanto vienkāršus nepaplašinātus teikumus. Uz jautājumiem atbild ar 1 – 2 vārdiem;*
- *fonētika, fonemātika – novēro nenoturīgu skaņu aizstāšanu, jaukšanu.*
- *vārdu krājums – lieto vārdus, kuru nozīmi ne vienmēr izprot, neizmanto vārdu atvasināšanas paņēmienus. Grūtības sagādā to vārdu izpratne, kas atvasināti ar piedēkļiem. Piemēram, skriet, aizskriet, atskriet. Savā runā kropļo 3 – 4 zilbju vārdus, neizmanto vārdu vispārinājumus;*
- *gramatika – disgramatisms. Vērojamas vārdu saskaņojuma kļūdas (raibs zeķes). Mēdz būt gramatiski neprecīza teikuma konstrukcija.*

Ceturtais runas attīstības līmenis:

- saziņa – grūtības sagādā loģiski veidot stāstījumu, mēdz atkārtot iepriekš teikto;
- fonētika, fonemātika – nepietiekami attīstīta fonemātiskā uztvere, grūtības atsevišķu skaņu izrunā;
- vārdu krājums – kopumā pietiekams vārdu krājums, pastāv neprecīza sinonīmu, antonīmu izpratne, grūtības ar sakāmvārdu, parunu, mīklu izpratni;
- gramatika – nelielas nepilnības gramatisko konstrukciju lietojumā (Tūbele, 2019).

Iepriekš minēto autoru atziņas norāda, ka klīniski pedagoģiskā klasifikācija un pedagoģiski psiholoģiskā klasifikācija ir savstarpēji saistītas un papildina viena otru.

Klasifikācijas ir nepieciešamas, lai pastāvētu iespēja savlaicīgi noteikt un izprast traucējuma struktūru un lai noteiktu galvenos darbības virzienus koriģējoši attīstošajā darbībā.

Jo ātrāk runas un valodas traucējumi tiks konstatēti, jo ātrāk būs iespējams uzsākt korekcijas darbu, kas pilnveidos bērna runas un valodas attīstību. Bērns atgūs pārliecību par sevi, kas būs kā motivējošs faktors pilnvērtīgai dzīvei (Tūbele, šteinberga, 2004).

VSNA gadījumā starp runas attīstības līmeņiem vērojamas būtiskas atšķirības, līdz ar to atšķirīgi koriģējoši attīstošās darbības paņēmieni.

2.2. Vārdu krājuma pilnveidošanas likumsakarības

Valoda ir artikulētu zīmju kopums. Noteikta sabiedrība un cilvēks valodu izmanto kā sazināšanās līdzekli, kas ar vārdu un teikumu palīdzību kalpo kā izziņas un domu apmaiņas process.

Līdz ar valodas veidošanos bērnos veidojas arī runas prasme. Runa ir verbāla saziņas forma, kā līdzeklis ir valoda. Runa ir valodas individuālā izpausme. Bērna runa atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā ar izziņas procesiem, tas ir, domāšanu, uztveri, uzmanību, atmiņu utt. Runājot bērns pauž attieksmi gan pret sarunbiedru, gan pret izteikto domu, līdz ar to runājot mainās intonācija, temps, ritms.

Izšķir iekšējo un ārējo runu. Ārējā jeb ekspresīvā runa ir izteikšanās process ar valodas palīdzību. Tas nozīmē, ka bērns savu domu pasaka vārdos un to definē. Pastāv mutiskā runa – dialogs un monologs –, kā arī rakstu runa. Domāšana notiek uz iekšējās runas pamatiem. To var dēvēt par izprašanas procesu. Iekšējā runa ir dinamiska, saīsināta, fragmentāra un tā ir nepilnīgi gramatiskā noformējumā (Vilka, 2018).

I. Miltiņa (2005) norāda, ka runai ir vairākas funkcijas:

- komunikatīvā funkcija – pat mazs bērns spēj apliecināt vecākiem savas vēlmes, mīlestību;
- socializācijas funkcija – runa palīdz veidot attiecības starp ģimenes locekļiem, vēlāk pirmsskolas izglītības iestādē starp vienaudžiem;
- jēdziena šķirkļa funkcija – vārds vēl neapzīmē kādu konkrētu priekšmetu, bet tas tiek vispārināts. *Piemēram*, bērnam krūzīte, kas ir sarkana vai ar lācīti, tiek saukta vienā vārdā, kā krūzīte;
- pieredzes jēdzieniskā funkcija – bērns, pamatojoties uz pieredzi, spēj pielietot induktīvus un deduktīvus slēdzienus (Miltiņa, 2005).

L. Vigotskis atklāj, ka bērna runas attīstībā pastāv divi posmi, tas ir, pirmsintelektuālās runas posms, kad bērns kliedz, vāvuļo, un posms, kad bērna runa kļūst intelektuāla. Tieši šajā posmā aktīvi paplašinās vārdu krājums un bērns zina daudz vārdu, ko viņam pasaka pieaugušie. Bērns sāk nosaukt cilvēkus, priekšmetus, darbības, vēlmes. Vārdu uztvere ir cieši saistīta ar domāšanu. Vārdam bez izpratnes nav nozīmes un to var dēvēt par tukšu skaņu sakopojumu. Bērnam vārda nozīmes attīstība ietver asociatīvo saikni, kad tiek apvienots vārds ar tā nozīmi. Tā ir kvalitatīva pārmaiņa. Vairāku vārdu savienojums prātā veido asociāciju ķēdi, līdz ar to var saprast runu (Vigotskis, 2002).

V. Kuzina papildina, ka bērns pirmos vārdus iemācās ģimenē un tieši vecāki ir tie, kuri rūpējas par bērna runas attīstību. Jau pirmsskolas vecumā aktīva uzmanība tiek vērsta vārdu krājuma bagātināšanai. Tiek izmantotas vārdiskās spēles, kas bērnos nostiprina, precizē un bagātina vārdu krājumu (Kuzina, 2016).

Bērns iesākumā rotaļājas ar dažādiem priekšmetiem un viņā veidojas emocijas, kā arī tēlainis priekšstats par konkrēto objektu, vārds ir atslēga tam, lai bērns šo priekšmetu apzīmētu. Vārds izraisa priekšstatu par objekta būtību, tas var apzīmēt kādu priekšmetu grupu, priekšmeta īpašības, darbības (Коломинский, Панько, Игумнов, 2004; Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

A. Tauriņa, D. Vigule norāda, ka runas attīstība ir cieši saistīta ar apkārtējās pasaules iegūto dzīves pieredzi. Pieaugot pieredzei, bērna vārdu krājums attīstās, kļūst bagātāks. Lai bagātinātu vārdu krājumu, svarīgi veicināt vārdu nozīmes saturisko izpratni, aktivizēt jauno vārdu lietojumu. Galvenā runas funkcija ir komunikatīvā. Pirmsskolas vecumā svarīgi ir atbalstīt prasmīgu komunikācijas prasmju attīstību (Tauriņa, Vigule, 2016).

Ja tomēr vērojams, ka bērnam vārdu krājums nav pietiekami plašs, tad visbiežāk bērns to papildināt ar vārdiem, kas latviešu literārajā valodā netiek izmantoti, tas ir, sārņu vārdiem.

Autoru atziņas norāda, ka bērna vārdu krājums ir atkarīgs no viņa attīstības līmeņa. Liela lomu valodas attīstībā piemīt kognitīvajiem procesiem. Vārdiskā satura dziļākā izpratne veidojas līdz ar bērna vecumu. Tā sevī atklāj saikni, ka attiecības starp domāšanu un valodu, vārdu, vārda tēla izpratni ir ļoti sarežģītas. Iesākumā bērns ar vārdu apzīmē konkrētus priekšmetus, bet, iegūstot jau plašākas zināšanas par apkārtējo pasauli, veidojas jauni nosaukumi, parādās vispārinošie vārdi. Iesākumā tiek minētas konkrētas priekšmeta pazīmes, bet vēlāk bērns jau izdala tās pazīmes, kas raksturo konkrētu priekšmetu. Notiek priekšmetu grupēšana pēc konkrētām pazīmēm.

L. Ezera (1998) norāda, ka valodas apgūvē pastāv divi ceļi. Bērns apgūst valodu ikdienišķajā saskarsmē ar sev tuviem cilvēkiem un pedagoga īpaši organizētajā vidē. Tas nozīmē, ka vārdu krājumu paplašina divējādi: netieši jeb nejauši sarunā vai tīši – apzinātā,

organizētā mācību vidē. Pirmsskolas izglītības iestādē tiek nodrošināta bērniem attīstoša runas vide. Šo speciāli izveidoto vidi sauc par mākslīgo runas vidi, kas tiek veidota ar noteiktu apmācības saturu, metodēm (Ezera, 1998).

Bērniem pirmsskolas izglītības iestādē ar vārdu krājuma paplašināšanu saprot pieaugušā mērķtiecīgu darbību, kur sistemātiski tiek mācīti jaunie vārdi. Vārdu krājums tiek iedalīts aktīvajā un pasīvajā vārdu krājumā. Bērna aktīvā vārdu krājumā ir tie vārdi, kurus bērns saprot un izmanto runā. Pastāv vārdi, ko bērns saprot, izprot to nozīmi, bet nelieto runā, dēvē par pasīvo vārdu krājumu.

Bērnu vārdu krājumu iedala trīs līmeņos:

- pirmajā līmenī ir vārdi, ko bērns saprot, tos atpazīst, bet nespēj nosaukt, tātad pasīvais vārdu krājums;
- otrajā līmenī ietilpst tie vārdi, ko bērns saprot un pats var tos izmantot priekšmeta raksturošanai, tomēr runā nelieto, ja tam nav radīti noteikti apstākļi. Saziņā šie vārdi netiek brīvi lietoti, tāpēc tie tiek iekļauti pasīvā vārdu krājumā;
- trešajā līmenī ietilpst tie vārdi, ko bērns saprot un aktīvi izmanto runā (Šķirmante, 2016).

Kā viens no pirmajiem uzdevumiem vārdu krājuma palašāšanā – aktivizēt bērna vārdu krājumu, ne mazāk nozīmīgi ir bagātināt aktīvo un pasīvo vārdu krājumu un visbeidzot svarīgi rosināt bērnu izprast vārdu jēgu, kā arī vingrināties lietot vārdus pēc pareizās nozīmes (Kaņepēja, 2012, Дедюкина, Платонова, 2019).

R. Šķirmante un R. Kaņepēja papildina viena otru, izsakot domu, ka bērna vārdu krājums sastāv no pasīvā vārdu krājuma, no vārdiem, ko saprot, bet runā nelieto un aktīvā vārdu krājuma. Tātad nozīmīgi bagātināt aktīvo un pasīvo vārdu krājumu, skaidrot vārdu nozīmi un ieviest šos vārdus aktīvajā runā (Šķirmante, Kaņepēja, 2012).

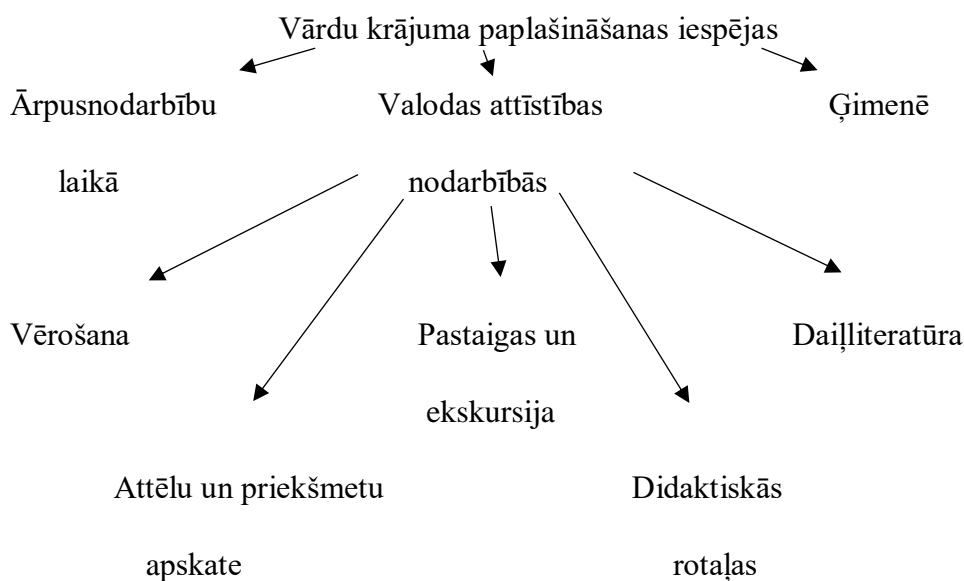
Bieži vien vārdu krājuma pilnveidošanu saprot ar skaitlisko vārdu pieaugumu, tomēr nozīmīgākas ir kvalitatīvās iezīmes. Šajā procesā tiek iesaistīta bērna domāšana. Domāšana attīstās uz sajūtu un praktiskās darbošanās pamata, kas savukārt dod plašāku ieskatu apkārtējās pasaules izziņas procesā (Стародубова, 2013).

Par vārdu jēgas un satura izpratni var pārliecināties, uzdodot jautājumus. Vārdu sapratne ir skaidrojums, izpratne, ka bērns spēj jēdzienu paskaidrot saviem vārdiem, salīdzināt, atbildēt uz jautājumiem (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Autoru atziņas skaidro – lai bērni izmantotu jaunus vārdus ikdienas sarunvalodā, tie viņiem jāizprot un svarīgi ir nepamatoties tikai uz kvantitatīvo vārdu krājumu. 5 – 6 gadus veciem bērniem jauno vārdu izpratnes kvalitāti var novērtēt teikuma veidošanas procesā. Bērniem vajadzētu lietot vienkāršus nepaplašinātus un vienkāršus paplašinātus teikumus

noteiktās tēmas ietvaros. Vārdu krājumā ietilpst lietvārdi, darbības vārdi, apstākļa vārdi, kā arī citas vārdšķiras.

L. Ezeras vārdu krājuma paplašināšanas iespējas skatāmas 2.3. attēlā.

2.3. attēls. Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas (Ezera, 1998)

2.3. attēlā uzskatāmi atainots, ka vārdu krājumu var paplašināt vērojumos, dodoties ekskursijā, priekšmetu, attēlu apskatē, didaktiskās rotaļās, kā arī izmantojot daiļliteratūru.

Vārdu krājuma papildināšana vērošanas procesā saistās ar plānveidīgu darbību. Bērns var vērot dabā esošās izmaiņas dažādos gadalaikos. Piemēram, bērns var vērot, kādas izmaiņas redzamas kokam pavasarī, vasarā, rudenī un ziemā. Savukārt ekskursija var būt kā pastaiga pirmsskolas izglītības iestādes teritorijā vai ārpus iestādes robežām. Tās ir mērķtiecīgi organizētas, lai bērns padziļināti izprastu priekšmetus, vērsot uzmanību uz priekšmeta īpašībām, pazīmēm. Sižetiskais attēls palīdz bērnam pamanīt būtisko, bet daiļliteratūra sniedz bērnam iespēju saskatīt apkārtējā pasaulē notiekošās norises, gūt ētisko pieredzi cilvēku attiecībās un estētisko vidē sev apkārt.

Vārdu krājuma paplašināšana ietver sevī sistemātisku jauno vārdu apguvi. Lai bērnam veidotos paradums ikdienas runā lietot jaunus vārdus, tie vispirms vairākas reizes jāatkārto nodarbības laikā, kā arī sarunās ārpus nodarbībām. Šim nolūkam jāveido tādas situācijas, lai bērns izjustu nepieciešamību izmantot jaunapgūtos vārdus.

J. Lūse un S. Tūbele norāda, ka labs paņēmieni vārdu krājuma bagātināšanai var būt:

- veidot jaunus vārdus, izmantojot priedēkļus (no darbības vārdiem, lietvārdiem, īpašības vārdiem);
- veidot jaunus vārdus, izmantojot piedēkļus (no darbības vārdiem, lietvārdiem, īpašības vārdiem);

- veidot salikteņus;
- darināt radniecīgos vārdus;
- darbā izmantot antonīmus, sinonīmus (vārdi ar pretēju nozīmi un vārdi ar vienādu nozīmi);
- vārdu krājuma papildināšana, vārdu precizēšana teikumā (kas?, kā?, kam?, ko? utt.) (Lūse, Tūbele, 2012).

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ir grūti izprast piedēkļa un priedēkļa jēgu. Viņi neuztver vārda nozīmes maiņu (Tūbele, 2012).

Apgūstot jaunus vārdus, vēlams tos mācīt nevis izolēti, bet gan veidojot vārdu savienojumus. Šie savienojumi sevī var iekļaut salikumus, kā lietvārds un īpašības vārds vai lietvārds un darbības vārds. Jaunos vārdus var iesaistīt teikumā, tādējādi skaidrojot tā nozīmi kontekstā.

Didaktiskās spēles un rotaļas attīsta bērnu runu un valodu, vingrina kognitīvos procesus. Tā ir vispusīga bērna mācīšanas metode. Didaktiskās spēles ietver sevī gan audzinošos, gan izglītojošos uzdevumus. Spēles laikā bērns paplašina redzesloku par apkārtējo pasauli, priekšmetiem. Tā attīsta bērnus uzmanību, rosinot izprast priekšmetu īpašības (Stangaine, 2015).

Č. Celitāne akcentē domu, ka, lai bērns veiksmīgāk apgūtu jaunus vārdus, vēlams mācīšanu savienot ar kustībām, darbību. Iesākumā bērns apgūst vienkāršas darbības un tās nosauc, tad, pamatojoties uz jau zināmo, apgūst sarežģītākas kustības. Izmantojot neverbālos saziņas līdzekļus, kā žestus, mīmiku, ķermeņa kustības, tiek pastiprināta vārdiskā informācija (Celitāne, 2007).

Bērniem ar VSNA pasīvais vārdu krājums ir lielāks nekā aktīvais vārdu krājums. Ierobežotais vārdu krājums sagādā grūtības veidot teikumus. Tieši šī iemesla dēļ bērni pastiprināti izmanto žestus, mīmiku. Līdz ar to vērojamas grūtības saistītā runā loģiski pabeigt teikumu (Tūbele, Anoško, 2019).

Bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni labprāt atbild uz jautājumiem, tikai atbildē vai nu aprobežojas ar vienu līdz diviem vārdiem, vai nu iekļauj tos vārdus, kas pastāvēja jautājumā.

Bērni bieži vien neizprot vārdu jēgu, tas savukārt apgrūtina daiļdarba uztveri. Visbiežāk bērni nepārjautā par sev neskaidriem vārdiem. Šajā gadījumā logopēdam būtu vēlams uzdot jautājumus, lai pārliecinātos par bērna izpratnes līmeni (Tūbele, Lūse, 2012).

Lai bērniem nerastos šāda veida grūtības, ieteicams mācīt jaunus vārdus, to izpratni un rosināt bērnus šos vārdus lietot savā runā. Līdz ar vārdu krājuma palielināšanos veidojas iezīme, ka bērni var kļūdīties, saskaņojot vārdus locījumā, dzimtē un skaitlī (Tūbele, 2018).

Iepriekš minēto autoru atziņas norāda, ka ģimene, īpaši vecāki, ir bērna pirmā sociālā vide, tāpēc vārdu krājumu iespējams bagātināt savstarpējās sarunās par bērnam aktuālo, klausoties bērnu un atbildot uz interesējošiem jautājumiem, lasot grāmatas. Vecākiem lietderīgi atcerēties, ka kvalitatīva viņu runa uzlabo bērnu runu, jo bērni kopē redzamo paraugu.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība ietekmē bērnu vārdu krājumu, lai to pilnveidotu, nepieciešama logopēda palīdzība, kur koriģējoši attīstošā darbība veidojas, ievērojot vecumposma īpatnības, interesi raisošas metodes.

Vārdu krājuma pilnveidošana nozīmē – sistemātiski iemācīt bērniem jaunus vārdus. Vārdu krājumu var papildināt, atvasinot vārdus ar priedēkļiem, piedēkļiem, veidot salikteņus, radniecīgos vārdus, izmantot antonīmus, sinonīmus, veidot jauno vārdu izpratni teikuma kontekstā. Lai bērns šos vārdus lietotu savā runā, sākotnēji jāveido atbilstoša situācija.

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni grūtības sagādā izprast piedēkļu un priedēkļu pielietojumu. Šie bērni neuztver vārda nozīmes maiņu (Tūbele, 2012).

5 – 6 gadus veciem bērniem būtu nepieciešams veidot prasmi nosaukt priekšmetus, dzīvas būtnes, skaidrot dabā daudzveidīgās dabas parādības, izprast un pielietot vispārinošos vārdus. Prast saskatīt galveno attēlā un par to pastāstīt loģiskā secībā, gramatiski pareizi veidot vienkāršus paplašinātus un vienkāršus nepaplašinātus teikumus.

Apgūstot jaunus vārdus, vēlams tos mācīt nevis izolēti, bet gan veidojot vārdu savienojumus. Šie savienojumi sevī var iekļaut salikumus, kā lietvārds un īpašības vārds vai lietvārds un darbības vārds. Jaunos vārdus var iesaistīt teikumā, tādējādi skaidrojot tā nozīmi kontekstā.

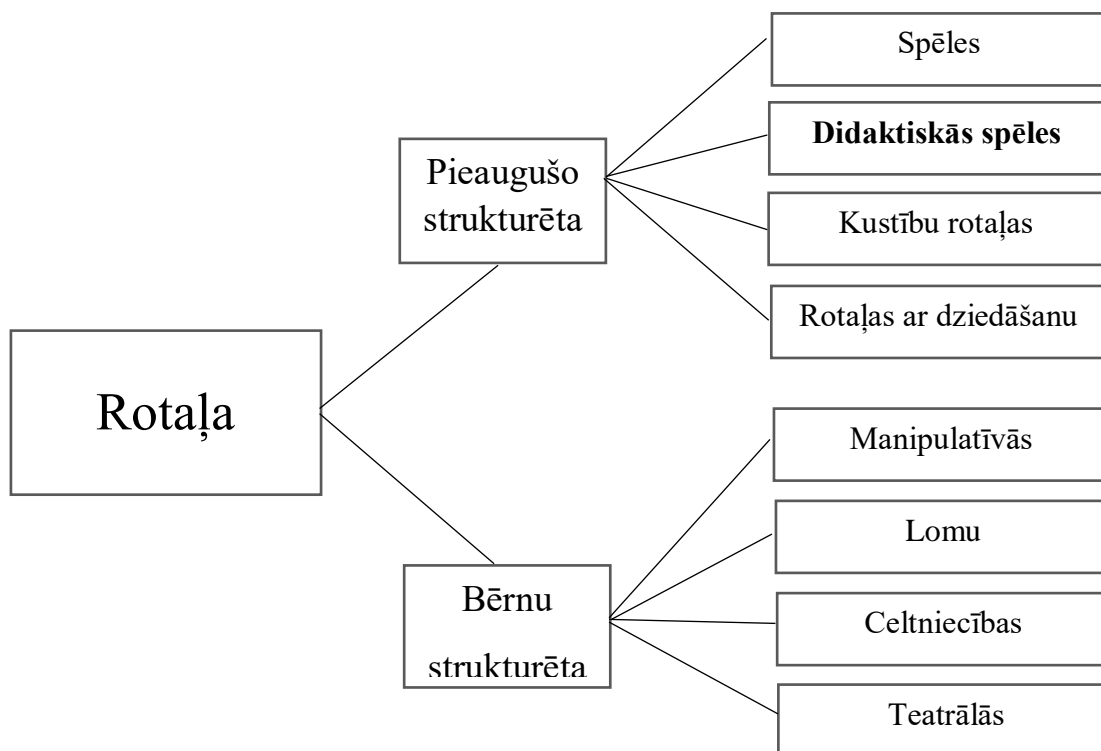
2.3. Galvenā metode – didaktiskās spēles

Bērni labprāt spēlē dažādas spēles – min mīklas, spēlē galda spēles vai aktīvi iesaistās sporta spēlēs. Spēlē bērni izjūt prieku.

Rotaļas un spēles ir pastāvējušas visās kultūrās. Jau senajos laikos bērni ir saskatījuši savā apkārtnē dažādus priekšmetus kā izziņas objektus, kā līdzekli savai iztēlei.

Latviešu valodā līdz ar jēdzienu “spēle” tiek lietots arī jēdziens “rotaļa”. Bieži vien šie jēdzieni tiek uztverti kā sinonīmi. Tomēr vērojama būtiska atšķirība. Spēles laikā tiek izvirzīts noteikts mērķis, kas nav raksturīgi rotaļai. Rotaļai nozīmīgs ir pats process, bet spēlei svarīgs gan process, gan mērķis (Kāposta, 1993).

I. Stangaine pamatojas uz H. Švarcmanes rotaļu iedalījumu, kas skatāms 2.4. attēlā.

2.4. attēls. Rotaļu iedalījums (Stangaine, 2015)

Rotaļas plašākā nozīmē jāuztver kā radoša bērnu izpausme, savukārt spēles ir pieaugušo izdomātas, strukturētas, ar noteiktu mērķi un uzdevumiem (Stangaine, 2015).

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā spēle tiek raksturota kā variatīvi situatīva radoša nodarbe, kas saistīta ar īpašiem noteikumiem un kurai piemīt attīstošs, izklaidējošs raksturs (Beļickis, Blūma, Koķe, Markus, Skujiņa, Šalme, 2000).

Savukārt V. Batņa, I. Rubana norāda, ka spēle ir brīva, bērnam iekšēji motivēta darbošanās, kas paredz daudzpusību sižeta, mērķu un priekšmetu izmantošanā. Bērnam tas ir līdzeklis, kā izpausties (Rubana, 2004, Batņa, 2007).

R. Boša, D. Dzintere akcentē, ka katrā spēlē ir vērojama pieaugušo attieksmē pret bērnu atgriezeniskā saikne, kas nosaka bērna uzticēšanos, vēlmi mācīties, vēlmi sasniegt zināmus rezultātus un gūt savu vajadzību apmierinājumu (Boša, Dzintere, 1997).

Autoru atziņas liecina, ka spēlē nozīmīgi ir noteikumi, sociālā mijiedarbība un tā ir pieaugušo strukturēta darbība. Tas ir līdzeklis, kā bērnam gūt zināšanas brīvā, daudzpusīgi izklaidējošā vidē.

D. Dzintere, I. Stangaine norāda uz didaktisko spēļu iedalījumu:

- pēc darbības veida (didaktiskās jeb prāta spēles, sociālās –lomu spēles);
- pēc norises vietas (ievērojot gadalaiku, vietas –galda spēles, spēles telpās, spēles dabā);
- pēc pielietojuma materiāla (spēles ar priekšmetiem, galda spēles, vārdiskās

spēles);

- pēc intelektuālās slodzes (Dzintere, Stangaine, 2012).

Savukārt D. Dzintere, I. Pučure didaktisko spēļu iedalījumu saista ar darbības veidu:

- fizisko aktivitāšu un psiholoģiskās spēlēs: sporta spēles (basketbols, futbols), kustību rotaļas, stājas korekcijas spēles;
- intelektuālās spēles: didaktiskās spēles, konstruktori, datorspēles;
- sociālās spēles: lomu spēles, imitācijas spēles;
- kompleksās spēles: kolektīvās spēles, rituāli (Dzintere, Pučure, 2003).

A. Stepānova (2016) (Степанова), pamatojoties uz I. Sorokinas (Сорокина) klasifikāciju, izvirza detalizētu didaktisko spēļu iedalījumu (sk. 2.1. tabulu):

2.1. tabula. Didaktisko spēļu iedalījums (Степанова, 2016)

Didaktiskās spēles				
<i>Pēc satura</i>	<i>Pēc didaktiskā materiāla</i>	<i>Pēc spēļu aktivitāšu veida</i>	<i>Pēc izziņas veida</i>	<i>Pēc dalībnieku skaita</i>
Matemātiskās	Vārdu spēles	Intelektuālās	Intelektuālās	Grupu
Sensorās	Galda spēles	Spēles ar uzdevumu	Sociāli – emocionālās	Apakšgrupu
Valodas	Spēles ar priekšmetiem, rotaļlietām	Spēles – pieņēmuma izteikšana	Psiholoģiskās	Individuālās
Mūzikas	Spēles ar attēlu kartītēm	Spēles – mīklas	Radošās	
Apkārtējās vides izpratnei	Digitālās spēles	Spēles – pārrunas	Regulējošās	
Dabaszinības				
Tēlojošā darbība				

A. Stepānova (2016) (Степанова) didaktisko spēļu iedalījumā akcentē domu, ka bērnu darbība var būt daudzpusīga. Bērns caur spēlēm apgūst matemātikas elementu izpratni, attīsta runu un valodu, risina muzikālā skanējuma uzdevumus, veido apkārtējās vides izpratni, kā arī, aplūkojot priekšmetus, cenšas izprast priekšmetu īpašības, nosakot kopīgās un atšķirīgās iezīmes.

Mūsdienās bērnu spēļu pasaulē nozīmīgu lomu ieņem didaktiskās datorspēles. To viena no galvenajām funkcijām ir iepazīstināt bērnu ar tehnoloģiju iespējām, attīstīt digitālās prasmes. Tās var būt ceļojuma spēles, spēles, kurās jāveic kāds konkrēts uzdevums utt. (Daniela, Rubene, Goba, 2018).

Salīdzinot didaktiskās spēles un tradicionālās spēles, būtisku atšķirību nav. Daudzas didaktiskās spēles mācību procesam ir pielāgotas no ikdienā izklaidējošām spēlēm. Piemēram,

“Kuģišu lādēšana”, kas spēlēšanas procesā pamatojas uz lietvārdu nosaukšanu ar kādu noteiktu burtu. Savukārt citas didaktiskās spēles ir veidotas pēc zināmu spēļu parauga, piemēram, izmantotas zināmas galda spēles.

Didaktiskā spēle vienlaicīgi var būt gan vingrinājums, gan situācija. Spēle kā situācija īpaši akcentējama ar savu dažādību, jo nav iespējams to noorganizēt un novadīt vienādi, tā ikreiz atšķiras. Tās norisi var ietekmēt dalībnieku noskaņojums, viņu gatavība iesaistīties spēlē, nodarbības mērķis utt. (Kāposta, 1993).

J. Budoviča akcentē, ka didaktiskā spēle ir mācību metode, kurā pastāv izzinošā un emocionālā vide. Didaktiskās spēlēs sniegtās zināšanas bērnam tiek dotas ne tieši, bet gan pastarpināti. Bērni, nezinot mācību mērķi, veic uzdevumus un gūst zināšanas (Budoviča, 2014).

I. Kāposta skaidro, ka didaktiskajām spēlēm piemīt noteiktas funkcijas:

- kognitīvā funkcija, kas sevī ietver apmācošo un attīstošo funkciju. Bērns ar didaktiskās spēles palīdzību nostiprina prasmes un iemaņas, kā arī attīsta domāšanu, iztēli, atmiņu utt.;
- sociālā funkcija;
- darbības funkcija, kas saistās ar spēles darbību. Bērnam spēles norises laikā veidojas interese, tiek meklēti jauni risinājumi;
- izklaidējošā funkcija (Kāposta, 1993).

A. Stepanova (Степанова) izdala didaktisko spēļu nozīmīgākās pazīmes:

- saturs;
- izzinošā darbība;
- noteikumi;
- organizācijas forma;
- pedagoga iesaiste (Степанова, 2016).

I. Kāposta norāda uz didaktisko spēļu raksturojošām īpašībām:

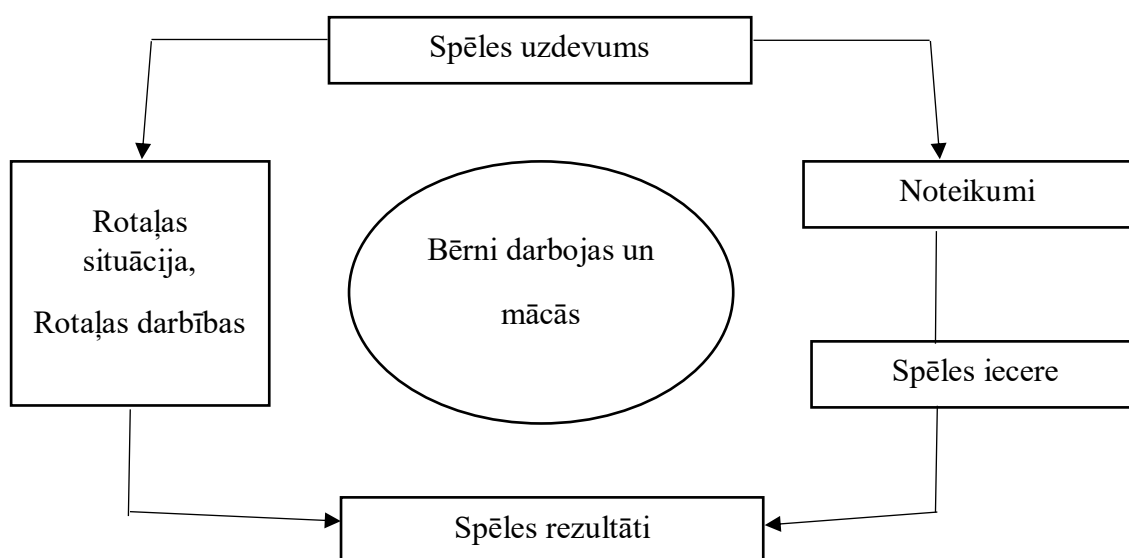
- didaktisko spēļu saturu veido nodarbībā noteiktās tēmas apguve;
- bērna izziņas darbība tiek īstenota sadarbības procesa mijiedarbībā;
- dialoga forma veicina dalībnieka aktīvu iesaistīšanos problēmas risināšanā (piemēram, dialogs ar pieaugušo, mašīnu vai datorspēles ietvaros);
- didaktiskās spēles norises laikā dalībnieks cenšas sasniegt divējādus atšķirīgus mērķus – spēles un pedagoģiskos mērķus. Spēles mērķis saistīts ar tās norisi un iekļautajiem uzdevumiem, savukārt pedagoģiskie mērķi ietver spēju attīstīšanu; zināšanu, prasmju un iemaņu pilnveidošanu (Kāposta, 1993).

Savukārt S. Geka akcentē, ka didaktiskai spēlei piemīt:

- ierobežotība laikā;
- estētiskais baudījums (glīti noformēta);
- brīvprātības princips;
- neparedzamība (iespēja būt projām no realitātes);
- integrēšanās (atbrīvošanās un iekļaušanās citā vidē) (Geka, 2013).

Iepriekš minēto autoru atziņas skaidro, ka didaktiskās spēles ir viens no izzinošās darbības veidiem bērniem pirmsskolas vecumā. Tā noris ierobežotu laika posmu un didaktiskās spēles var spēlēt gan telpās, gan dabā. Spēlē bērns iesaistās pēc brīvprātības principa. Savukārt spēles saturs neparedzamība rosina bērnu aktīvai intelektuālai darbībai. Spēles laikā bērns paplašina redzesloku par apkārtējo pasauli, priekšmetiem, kā arī didaktiskās spēles attīsta bērnos uzmanību, rosinot izprast priekšmetu īpašības.

Jāatzīmē, ka ļoti nozīmīga ir didaktisko spēļu struktūra, kas sevī ietver uzdevumu, pieaugušā ieceri, noteikumus, darba gaitu un rezultātu.

2.5. attēls. Spēles struktūra (Dzintere, Pučure, 2003)

2.5. attēls norāda, ka bērnu ieinteresētību un aktivitāti nosaka spēles struktūra: uzdevums, noteikumi, iecere, rotaļu darbības. Pirmsskolas izglītības iestādē galvenā mācību metode ir rotaļdarbība. Spēles iecere tiek realizēta rotaļdarbībā.

Didaktiskie uzdevumi un spēles uzdevumi nosaka spēles gaitu. Uzdevums sevī ietver mācību, audzinošo, attīstošo un motivējošo funkciju. Spēles iecere vai saturs var būt visnotaļ daudzveidīgs. Saturs pamatā aptverta visa apkārtējā pasaule. Piemēram, lido – nelido, ēdams, neēdams, brīnummaisīnš, gadalaiki utt. Noteikumi nodrošina spēles gaitu. Tie ir iepriekš izvirzīti. Noteikumi var būt izglītojoši, kas organizē izglītojošo darbību, norāda, kas un kā jādara; organizējošie – nosaka kārtību, secību, savstarpējo mijiedarbību bērnam spēlē;

disciplinējošie – norāda, kas jādara un ko nedrīkst darīt. Jo daudzveidīgāka spēles darba gaita, jo lielāka iespēja bērnu pievērst spēles mērķim. Darbībā parasti ir paslēpts kāds intelektuāls uzdevums, kas slēpj sevī lamatas vai kādu triku. Didaktiskās spēles darbībai jābūt pamācošai, bet tajā pašā laikā jārosina bērnam prieks un emocionāls apmierinājums. Viennozīmīgi svarīgs ir didaktiskās spēles noslēguma posms, kas ir kā paveiktā rezumējums. Bērniem rezultāts parasti saistās ar prieku, bet var būt arī kāda balva (Dzintere, Stangaine, 2005).

Didaktiskajās spēlēs svarīgi ievērot noteikumus, ko izdomā pieaugušie spēles sākumā, lai īstenotu kādu izglītojošu uzdevumu. Spēles laikā bērna darbība ir reāla, produktīva. Spēlē pastāv mērķis un tiek izvirzīti noteikumi, kurus nepieciešams ievērot, lai sasniegtu rezultātu (Dzintere, Stangaine, 2007).

Didaktiskās spēles laikā jācenšas sadarboties ar bērnu, analizēt veiksmes un neveiksmes cēloņus. Svarīgi domāt par to, lai spēle veicinātu bērna attīstību. Bērns domā, pārdzīvo, bet pieaugušais uztur viņā pārliecību saviem spēkiem, kas savukārt rada saskarsmes, darbošanās prieku. Bērnam nozīmīgi, ja pieaugušais piedalās spēlē, tādējādi atbalstot, uzmundrinot un savlaicīgi sniedzot bērnam ieteikumus (Kāposta, 1993).

S. Sīle, I. Volkova norāda, ka, spēlējot spēles ar bērnu, var bērnam atklāt viņa dotības (spējas). Radot jaunas un sarežģītākas spēles situācijas, bērna attīstība tiek virzīta uz priekšu. Spēle dod bērnam zināšanas, māca izmantot jau zināmo, attīsta bērna domāšanu, palīdz, risinot uzdevumus, pārvarēt grūtības (Sīle, Volkova, 2011).

V. Golubina akcentē, ka didaktiskās spēles sekmē un attīsta bērnu kognitīvos procesus:

- attīsta bērnos uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu;
- rosina interesi par apkārtējās dzīves norisēm;
- attīsta bērnu runas un valodas sistēmu;
- attīsta bērnu individuālās spējas;
- attīsta patstāvību un motivāciju;
- veido izpratni par cēloņiem un sekām (Golubina, 2007).

Didaktiskajai spēlei ir liela loma bērna sociālajā un psihiskajā attīstībā. Tā veicina radošumu, māca bērnam riskēt, attīsta tēlaino domāšanu. Didaktiskā spēle ir pāreja no rotaļu darbības uz mācību darbību, kas sevī ietver uzdevumus, kur nepieciešams risinājums, lai varētu sasniegt vēlamu rezultātu. Lai to sasniegtu, bērnam nepieciešamas konkrētas zināšanas, prasmes. Spēle veicina runas un valodas attīstību, pilnveido sīko un lielo motoriku, veicina klausīšanās prasmi un uzmanību, veido emocionālo labsajūtu un pievērs uzmanību veiksmīgākam problēmas risinājumam. Didaktiskā spēle logopēdiskajās nodarbībās ļauj bērniem gūt emocionālo gandarījumu un pamudina uzņemties iniciatīvu spēles laikā (Степанова, 2016).

S. Tūbele, I. Vilka norāda, ka logopēdijas nodarbībās spēlei piemīt gan audzinošs, gan izglītojošs, gan koriģējošs raksturs. Spēles laikā bērns nostiprina un pilnveido prasmes un iemaņas, bagātina priekšstatus par apkārtējo vidi, analizē un skaidro likumsakarības. Nozīmīgs ir estētiskais noformējums, košās krāsas pastiprināti piesaista bērna uzmanību (Tūbele, Vilka, 2016).

Autoru atziņas liecina, ka spēle bērnam rada emocionālo komfortu, apmierinājumu, kā arī paver iespējas realizēt sevi, savas intelektuālās spējas, ļauj izprast apkārtējo pasauli, attīstīt iztēli un atklāt savus iekšējos pārdzīvojumus. Didaktiskajās spēlēs mācību saturs ir vieglāk uztverams.

Plānojot didaktisko spēli mācību nodarbībā, ir svarīgs tās sagatavošanas posms, spēles norise un rezumējums. Plānojot spēli, savlaicīgi jāparedz visi šie posmi, jo katrs no tiem akcentējams ar noteiktu uzdevumu (Kāpsta, 1993).

Vēlams pievērst uzmanību bērnu attīstības līmenim, interesēm, vēlmēm. Izvirzot uzdevumus, ieteicams padomāt, ko tieši spēle attīstīs. Nozīmīga ir spēles sarežģītības pakāpe, lai tā būtu bērnam izpildāma.

Svarīga pareiza didaktisko spēļu organizēšana, un to plašāk skaidro I. Kāpsta (sk. 2.2. tabulu).

2.2. tabula. Didaktisko spēļu organizēšana (Kāpsta, 1993)

Spēles posmi	Uzdevumi	Pieaugušā darbība	Bērna darbība
<i>Sagatavošana</i>	Mērķa izvirzīšana, spēles motivācijas veidošana.	Spēles materiālu sagatavošana, noteikumu izskaidrošana, bērnam spēles mērķu izvirzīšanas rosināšana, motivācijas veidošana, iesaistīšanās spēles norisē.	Izprot spēles uzdevumus, izvirza spēles un izglītojošos mērķus, pieņem lomu.
<i>Norise</i>	Mērķu izpilde.	Noteikumu ietvaros iesaistīšanās spēlē.	Iesaistās spēlē noteikumu ietvaros.
<i>Noslēgums</i>	Rezultātu analīze, secinājumi.	Bērna uzklausīšana, rezultātu apkopošana, kļūdu analizēšana.	Analizē un izdara secinājumus.

2.2 tabula norāda, ka bērna un pieaugušā darbība katrā no spēles posmiem ir dažāda, jo atšķiras katra posma uzdevumi. Organizējot didaktisko spēli, katrs posms ir nozīmīgs un pieaugušajam jāievēro vairāki nosacījumi.

Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni gan rotaļāšanās, gan spēles spējas ir zemākas par tipiski attīstītiem vienaudžiem. Viņi ir mazaktīvi, kūtrums, atstumtības izjūta traucē šiem bērniem uzņemties iniciatīvu (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2014).

Iepriekš minēto autoru atziņas liecina, ka didaktiskā spēle ir mācību metode, kurā pastāv izzinošā un emocionālā vide. Didaktiskajās spēlēs sniegtās zināšanas bērnam tiek dotas ne tieši, bet gan pastarpināti. Bērni, nezinot mācību mērķi, veic uzdevumus un gūst zināšanas. Tā iesaista bērnus mācību procesā, aktivizē izzināšanas interesi, pilnveido kognitīvos procesus.

Nepastāv vienotas didaktisko spēļu klasifikācijas. Plašāk didaktiskās spēles analizējusi I. Sorokina (Сорокина) un savā darbā apkopojusi A. Stepānova (2016) (Степанова), akcentējot domu, ka bērniem tiek pielietota daudzpusīga spēļu darbība.

Nozīmīga ir didaktisko spēļu pareiza organizēšana.

Vērojams, ka bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni pastāv kautrība, kūtrums, bet didaktiskās spēles sniedz iespēju bērniem gan attīstīt runas un valodas sistēmu, gan gūt emocionālo gandarījumu un paplašināt bērnu redzesloku. Didaktiskās spēles jāizvēlas atbilstoši bērna spējām un tām jābūt jēgpilnām.

3. Koriģējoši attīstošā darbība vārdu krājuma pilnveidošanas procesā 5 – 6 gadus veciem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamas attīstības 3. runas attīstības līmeni

3.1. Pētījuma organizācija, izmantoto metožu un iekļauto bērnu raksturojums

Nosacīti pedagoģiskās izpētes metodes iedala teorētiskās, empīriskās un matemātiskās metodēs (Albrehta, 1998).

Pētījuma metodes palīdz analizēt, apkopot, izvērtēt iegūto informāciju un veikt secinājumus pētāmās problēmas ietvaros.

Zinātniskās literatūras un avotu izpētes procesa rezultātā tiek precizēta darba tēma, pētījuma mērķis, uzdevumi. Komentējot un pētot lasīto, pastāv iespēja gūt skaidrus priekšstatus par izvēlēto problēmu. Šajā procesā gūtās atziņas palīdz pētniecības darba metožu izvēlē, novērošanas organizēšanā, izmēģinājuma darbībā (Albrehta, 1998).

Zinātniskās literatūras un avotu izpēte atklāj dažādu autoru viedokli un sniedz metodisko pamatojumu pētāmās problēmas risināšanai. Tika izpētīta un analizēta zinātniskā un metodiskā literatūra par 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstību veselumā, kā arī pievērsta uzmanība bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

Empīriskā izpētes metode pamatojas uz faktiem, kas iegūti objektīva un sistemātiska novērojuma rezultātā. Tā nodrošina datu un informācijas uzkrāšanu, klasificēšanu, kā arī pastāv iespēja iegūto informāciju vispārināt vai konkretizēt (Korpa, Aizsila, Pridāne, 2018).

Empīriskā izpētes metode ietver logopēdisko izpēti, pedagoģisko novērošanu, pedagoģisko izmēģinājuma darbību, matemātiskās statistikas metodi.

Logopēdiskā izpēte sākumposmā pamatojas uz S. Tūbeles (2019) izstrādātiem vingrinājumiem, uzdevumiem padziļinātai valodas pārbaudei. Tika novērtēta artikulācijas aparāta uzbūve un kustīgums, skaņu izruna, fonemātiskā uztvere, aktīvais un pasīvais vārdu krājums, gramatiskā uzbūve.

Logopēdiskās izpētes rezultātā bērniem tika aizpildītas valodas kartes (sk. 1. pielikumu), kas norādīja uz bērnu runas un valodas attīstības traucējumiem. No 15 grupā esošajiem bērniem pedagoģiskai izmēģinājuma darbībai tika atlasīti pieci bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

Pētījumā iekļauto bērnu grupai tika veikta kvantitatīvā vārdu krājuma logopēdiskā izpēte tēmas “Apģērbi” ietvaros, akcentējot bērnu prasmi nosaukt lietvārdus, īpašības un darbības vārdus. Savukārt vārdu krājuma kvalitatīvā izpēte iekļāva doto vārdu nozīmes izpratni, veidojot vārdu savienojumus, teikumus.

Novērošana – datu vākšanas metode. Novērošanas metodē uzmanība tiek vērsta uz redzamo, dzirdamo. Tā ļauj analizēt sociālo pasauli no vērotāja lomas. Novērojuma veicējs var būt gan tieši, gan pasīvi iesaistīts šajā procesā, gan procesa vadītājs (Ядов, 2011).

Lai pilnvērtīgi varētu spriest par pētījumā iesaistīto 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstību, tika izmantota novērošanas metode. Pētījumā iesaistītie bērni tika novēroti brīvi darbojoties grupas telpā, ģērbjoties pastaigai. Tika izstrādāti rādītāji, kuriem pievērst uzmanību novērojuma laikā. Rezultāti fiksēti vērošanas lapā (sk. 2. pielikumu).

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība ļauj pārbaudīt pētniecības darbā izvirzīto hipotēzi (Geske, Grīnfelds, 2001).

Koriģējoši attīstošā darbība pamatojas uz didaktiskām spēlēm.

Matemātiskās statistikas metodi izmanto iegūto rezultātu apstrādei un to vispārināšanai, lai varētu veikt zinātniskos un praktiskos secinājumus (Geske, Grīnfelds, 2001).

Pētījums notika X attīstības centrā no 2019. gada septembra līdz 2020. gada aprīlim. Pamatojoties uz Pedagoģiski medicīniskās komisijas slēdzienu, X attīstības centru apmeklēja 15 bērni ar valodas traucējumiem (kods 01015511).

2019. gada septembrī 15 bērniem tika veikta runas un valodas pārbaude, aizpildītas valodas kartes, tādējādi nosakot bērnus ar VSNA 3. runas attīstības līmeni. Izpētes rezultātā tika atlasīti pieci 5 – 6 gadus veci bērni. Pētījumā iesaistītie bērni tika vēroti brīvi darbojoties grupas telpā, kā arī laikposmā, kad ģērbjas pastaigai. Vērojums pamatojās uz izvirzītajiem rādītājiem. Viss novērošanas process bija pasīvs, tas ir, vērotājam neiesaistoties procesā, rezultāti tika fiksēti vērošanas lapā. Novērojums ļauj raksturot bērnus, akcentējot sadarbības, kā arī runas un valodas prasmes.

Novērojuma rezultātā iegūtā informācija norāda, ka nepieciešams veikt padziļinātu vārdu krājuma pārbaudi tēmas “Apģērbi” ietvaros. 2019. gada oktobrī tika organizēta pētījumā iesaistīto bērnu runas un valodas pārbaude saistībā ar tēmu “Apģērbi”. Iegūtā informācija ļāva koriģējoši attīstošā darbībā piemeklēt bērniem atbilstošas didaktiskās spēles. Nodarbības tika organizētas no 2019. gada oktobra līdz 2020. gada aprīlim. Nodarbības notika četras reizes mēnesī, netraucējot mācību procesu. Atkārtota vārdu krājuma pārbaude tēmas ietvaros tika veikta 2020. gada aprīlī.

Konfidencialitātes nolūkos bērnu vārdi netiek minēti, bet aizstāti ar pirmo burtu.

Lai novērojums būtu strukturēts, tika izvirzīti rādītāji:

- sadarbība ar vienaudžiem;
- sadarbība ar pieaugušajiem un prasme lūgt palīdzību, ja tā ir nepieciešama;
- savu izjūtu izrādīšana (dusmas, prieks, bēdas u.c.);
- spēja nosaukt apģērbus.

Bērnu vispārējs raksturojums, pamatojoties uz runas un valodas pārbaudi, novērojuma rezultātiem.

A. Zēns X attīstības centru apmeklēja kopš 2019. gada septembra no 5,1 gada vecuma. Zēnam ir dvīņubrālis. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā norādīts kods izglītojamiem ar valodas traucējumiem. Ieteikumi – Montesori pedagogu nodarbības, ūdens procedūras, nodarbības pie logopēda.

Bērna runas un valodas izpēte norāda, ka zēnam ir normāla artikulācijas aparāta uzbūve. Artikulācijas aparāta vingrinājumus pilda neprecīzi. Ikdienā zēns runā ātrā tempā, bet pieaugušo klātbūtnē – klusi, lēnā tempā. Emocionāli satraucoties, veidojas neskaidra runa. Starpzobu izruna. Variatīva skaņu [L], [R] aizstāšana. Sarežģītas struktūras vārdiem mēdz pārstāt zilbes, piemēram, kartupelis -> kaptelis. Atkārto vienkāršu ritmu. Saklusa skaņu citu skaņu virknē, vārdu citu vārdu virknē, nepareizi izrunātu vārdu. Kļūdaini atkārto zilbju rindu. Sarunā lieto vienkāršus paplašinātus teikumus. Stāstījums par piedzīvoto nav secīgs. Dažreiz izmanto žestus. Par attēlu stāsta vienkāršiem nepaplašinātiem un vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Uz jautājumiem atbild ar 1 – 2 vārdiem. Zēns savā runā dažreiz nesaskaņo vārdus locījumos. Maz lieto prievārdus. Vērojams ikdienā lietojamais vārdu krājums. Logopēda slēdziens – VSNA 3. runas attīstības līmenis.

Novērojot zēnu brīvi darbojoties grupas telpā, var secināt – zēns sadarbojas tikai ar savu dvīņubrāli. Bērni savstarpēji sarunājas ātrā runas tempā, ko pavada žestu valoda. Zēns ir aktīvs, izvēlas tādas galda spēles, ko var spēlēt kopā ar brāli. Ja ko vēlas, pajautā grupas skolotājai. Jautājums izskan klusi un nedroši, skolotājai rodas nepieciešamība vairākas reizes pārjautāt. Iesaistās pieaugušo organizētajās rotaļās, bet bērnu izdomātajās aktivitātēs neiesaistās. Savas emocijas izrāda tikai savam brālim.

Prot patstāvīgi gērbties, tikai pieaugušajam nepieciešams atgādināt par gērbšanās secību. Grūtības sagādā apģērbu aizdares. Zēns mēģina lūgt pieaugušā palīdzību, bet nespēj paskaidrot, kas jādara. Nav neviena apģērbta, kur būtu aizdares ar pogāšanu vai siešanu.

I. Otrais bērns no dvīņiem. Zēns X attīstības centru apmeklēja kopš 2019. gada septembra no 5,1 gada vecuma. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā norādīts kods izglītojamiem ar valodas traucējumiem. Ieteikumi – Montesori pedagogu nodarbības, ūdens procedūras, nodarbības pie logopēda.

Bērna runas un valodas izpēte norāda, ka zēnam ir normāla artikulācijas aparāta uzbūve. Artikulācijas aparāta vingrinājumus pilda neprecīzi. Komunicējot ar brāli, zēns runā ātrā tempā. Ar pieaugušajiem balss ir klusa, lēns runas temps. Zēnam satraucoties, veidojas neskaidra runa. Vērojama skaņas Ģ->Dž aizstāšana, atsevišķiem vārdiem vārda sākumā vērojama skaņu Ķ->Č, R->L aizstāšana. Sarežģītas struktūras vārdus atkārto, bet savā runā kropļo. Atkārto vienkāršu

ritmu. Saklusa skaņu citu skaņu virknē, vārdu citu vārdu virknē, nepareizi izrunātu skaņu, vārdu. Kļūdaini atkārtoti zilbju rindu. Sarunā lieto vienkāršus paplašinātus teikumus. Stāstījums par piedzīvoto nav secīgs. Par attēlu stāsta vienkāršiem nepaplašinātiem un vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Uz jautājumiem atbild ar vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem. Pazīst burtus, spēj salikt vārdu pēc parauga. Vērojams ikdienā lietojamais vārdu krājums. Logopēda slēdziens – VSNA 3. runas attīstības līmenis.

Novērojot zēnu brīvi darbojoties grupas telpā, var secināt – zēns lielākoties sadarbojas ar savu dvīņubrāli, bet mēdz rotaļāties arī ar vienaudžiem. Zēnam ar brāli savstarpējā komunikācijā dominē ātrs runas temps, ko pavada žestu valoda. Zēns izrāda iniciatīvu. Izvēlas tādas galda spēles, ko var spēlēt kopā ar brāli. Savas emocijas izrāda brālim un vienaudžiem, ar pieaugušajiem atturīgs. Piedalās pieaugušo organizētajās rotaļās.

Prot patstāvīgi ģērbties, bet nepieciešama pieaugušā palīdzība pie apģērba aizdarēm. Zēns neprot sasiet apaviem auklas un vērojama nepareiza ģērbšanās secība. Spēj lūgt palīdzību pieaugušajiem. Ja tiek uzrunāts, tad klusā balsī, vienkāršā paplašinātā teikumā izsaka savu vēlmi.

R. Zēns X attīstības centru apmeklē kopš 2019. gada septembra no 5,3 gadu vecuma. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā norādīts kods izglītojamiem ar valodas traucējumiem. Ieteikumi – silto smilšu terapijas, ūdens procedūras, nodarbības pie logopēda, fizioterapeita, kā arī ieteicama dzirdes speciālista konsultācija.

Bērna runas un valodas izpēte norāda, ka zēnam ir normāla artikulācijas aparāta uzbūve. Vingrinājumus artikulācijas aparātam pilda nepilnā amplitūdā, neprecīzi. Runas temps normāls. Dažreiz vērojams, ka šņāceņus aizstāj ar svelpēņiem. Skaņas R->L aizstāšana. Vārdus ar sarežģītu struktūru kropļo (termometers->termetors). Fonemātiskā uztvere mazattīstīta. Saprot un izpilda vecumam atbilstošas runas instrukcijas. Par attēlu stāsta pārsvarā ar vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Zēns ir steidzīgs un bieži vien neieklausās uzdotajā jautājumā. Uz jautājumiem atbild ar vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem. Par piedzīvoto stāsta ar vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Stāstījumā maz izmanto prievārdus. Dažreiz mēdz nesaskaņot dzimti, skaitli, locījumu. Vērojams ikdienā lietojamais vārdu krājums. Logopēda slēdziens – VSNA 3. runas attīstības līmenis.

Grupā atrodas viņa mazākie brāļi. Zēni lielāko daļu brīvā laika pavada kopā. R. nepievērš uzmanību sava vecuma galda spēlēm. Pieaugušo organizētajās rotaļās piedalās, bet ar vienaudžiem komunicē maz. Zēns ir emocionāls.

Daļēji prot patstāvīgi ģērbties. Grūtības sagādā apģērba aizdares, īpaši pogu pogāšana. Zēns nespēj pateikt, vai pogas atpogāt vai aizpogāt, lieto vārdu pogāt. Zēns nelieto vārdus uzvilkt, novilkt, bet aizstāj ar vārdu vilkt. Grūtības sagādā uzvilkt pirkstainos cimdus.

S. Meitene X attīstības centru apmeklē kopš 2019. gada septembra no 5,4 gadu vecuma. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā norādīts kods izglītojamiem ar valodas traucējumiem. Ieteikumi – silto smilšu terapijas, ūdens procedūras, nodarbības pie logopēda.

Bērna runas un valodas izpēte norāda, ka meitenei ir normāla artikulācijas aparāta uzbūve. Artikulācijas aparāta vingrinājumos kustības ir neprecīzas, nepilnā amplitūdā. Dažreiz vērojama skaņu Ķ->Č, Ģ->Dž aizstāšana. Savā runā mēdz pārstātīt, vienkāršot zilbes sarežģītas struktūras vārdiem. Atkārto ritmu. Spēj saklausīt skaņu citu skaņu virknē, vārdu – citu vārdu virknē, skaņu vārda sākumā. Saklausa nepareizi izrunātu vārdu. Kļūdaini atkārto zilbju rindu. Runā lieto vienkāršus nepaplašinātus un vienkāršus paplašinātus teikumus. Grūtības sagādā atbildēt precīzi uz uzdoto jautājumu. Dažreiz nesaskaņo vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā. Vērojams ikdienā lietojamais vārdu krājums. Daļēji pazīst drukātos burtus. Drukā savu vārdu. Saliek vārdu pēc parauga.

Novērojot meiteni brīvi darbojoties grupas telpā, var secināt – meitene ir emocionāla un atklāti pauž savas izjūtas. Meitene mēdz būt sapņaina. Pieaugušā organizētajās rotaļās meitene labprāt piedalās un sadarbojas ar vienaudžiem.

Meitene prot patstāvīgi ģērbties, bet nepieciešams pieaugušā uzmuntrinājums. Grūtības sagādā apģērba aizdares. Pieaugušajiem lūdz palīdzību. Izsakot lūgumu, meitene nekorekti nosauc apģērpu. Piemēram, virsjaka->kurtka, džemperis->jaka.

K. Meitene X attīstības centru apmeklē kopš 2019. gada septembra no 5 gadu vecuma. Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumā norādīts kods izglītojamiem ar valodas traucējumiem. Ieteikumi – silto smilšu terapijas, nodarbības pie logopēda.

Bērna runas un valodas izpēte norāda, ka meitenei ir normāla artikulācijas aparāta uzbūve. Artikulācijas aparāta vingrinājumus pilda neprecīzi. Runas temps – normāls. Skaņas R->L aizstāšana. Dažreiz vērojama divskaņu Ai->Ā, O->Ū aizstāšana. Sarežģītas struktūras vārdus savā runā kropļo (mocotikls). Atkārto vienkāršu ritmu. Saklausa skaņu citu skaņu virknē, vārdu – citu vārdu virknē. Nepareizi izrunātu vārdu citu vārdu virknē uztver kļūdaini. Dažreiz spēj saklausīt vārda pirmo skaņu. Par piedzīvoto stāsta ar vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Meitenes runā vērojami izteicieni, vārdi angļu valodā (mājās skatās multiplikācijas filmas svešvalodā). Izprot un izpilda savam vecumam atbilstošas runas instrukcijas. Runā maz lieto prievārdus. Uz jautājumiem atbild ar vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem. Vērojams ikdienā lietojamais vārdu krājums. Dažreiz neprecīza teikuma gramatiskā konstrukcija. Daļēji

pazīst drukātos burtus. Saliek vienkāršus vārdus pēc parauga. Logopēda slēdziens – VSNA 3. runas attīstības līmenis.

Novērojot meiteni brīvi darbojoties grupas telpā, var secināt – viņa ir komunikabla, emocionāla, atklāti pauž savu noskaņojumu. Ja ko neiegūst, tad raud. Rotaļbiedriem vēlas diktēt savus noteikumus. Interesi raisa tās rotaļas, ko izdomā pati, citu bērnu izdomātajās aktivitātēs iesaistās nelabprāt. Piedalās pieaugušo organizētajās rotaļās, bet vēlas pārveidot rotaļu sev vēlamā veidā. Ja ko vēlas, lūdz pieaugušā palīdzību.

Patstāvīgi ģērbjas, bet vēl nepieciešama neliela pieaugušā palīdzība. Apģērbu aizdares sagādā grūtības. Prot palūgt palīdzību. Runā lieto vienkāršus paplašinātus teikumus. Neprecīzs prievārdu lietojums.

3.2. Vārdu krājuma izpēte un korigējoši attīstošā darbība

Lai veiktu vārdu krājuma pārbaudi, tika izvirzīti kritēriji un rādītāji (sk. 3.1. tabulu).

3.1. tabula. Vārdu krājuma sākotnējās izpētes kritēriji un rādītāji tēmas “Apģērbi” ietvaros

Kritēriji	Rādītāji	Uzdevumi	Vērtēšana	Punkti
Vārdu krājuma apjoms - konkrētie vārdi	<ul style="list-style-type: none"> Lietvārdu, īpašības vārdu, darbības vārdu nosaukšana: • labi pazīstami vārdi; • semantiski līdzīgi vārdi; • mazāk pazīstami vārdi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nosaukt 15 lietvārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm; • Nosaukt 10 īpašības vārdus pēc auduma paraugu kartītēm; • Nosaukt 10 darbības vārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm. 	• nosauc vārdu patstāvīgi;	4
			• nosauc vārdu, pamatojoties uz pieaugušā skaidrojumu;	3
			• nosauc vārdu ar grūtībām, pat pēc detalizēta skaidrojuma (demonstrējuma);	2
			• vārdu nespēj nosaukt.	1
Vārdu krājuma kvalitāte – vārdu savienojuma, teikuma veidošana	<ul style="list-style-type: none"> • vārdu savienojuma veidošana; • teikuma veidošana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dotajiem lietvārdiem izvēlēties atbilstošu īpašības vai darbības vārdu, veidot vārdu savienojumu; • Veidot teikumu, izmantojot doto lietvārdu; • Dotajā teikumā ievietot izlaisto darbības vārdu. 	• uzdevumu veic patstāvīgi;	4
			• uzdevumu veic ar nelielu pieaugušā palīdzību;	3
			• uzdevumu veic ar palīdzību;	2
			• uzdevumu nespēj veikt.	1

Pirms koriģējoši attīstošās darbības uzsākšanas 2019. gada oktobrī tika veikta pētījumā iesaistīto bērnu ar VSNA 3. runas attīstības līmeni pašreizējā prasmju un zināšanu līmeņa **kvantitatīvā vārdu krājuma jeb apjoma noteikšana** par tēmu “Apģērbi”. Pirmais kritērijs ir lietvārda (sk. 3. pielikumu), darbības vārda (sk. 4. pielikumu) un īpašības vārda (sk. 5. pielikumu) nosaukšana pēc simbolisku attēlu un auduma paraugu kartītēm, kas ir pašgatavotas. Pārbaudot konkrētos vārdus, tika iekļauti bērniem zināmi vārdi, semnatiski līdzīgi un mazpazīstami vārdi.

Izvēlētas 35 simbolisku attēlu un auduma paraugu kartītes, kas apzīmē priekšmetu, īpašību un darbību tēmas ietvaros.

Tika noteikti **četri vērtēšanas līmeņi** ar atbilstošu punktu skaitu: **4 punkti** – bērns uzdevumu veic patstāvīgi; **3 punkti** – uzdevums tiek veikts, pamatojoties uz pieaugušā skaidrojumu; **2 punkti** – uzdevums tiek veikts ar grūtībām, pat pēc detalizēta pieaugušā skaidrojuma, demonstrējuma; **1 punkts** – uzdevumu nespēj veikt.

Pārbaudē tika iekļauti 15 lietvārdi. Šie vārdi bērniem ir zināmi un lielākā daļa vārdu iekļauti ikdienas runā, bērniem ģērbjoties.

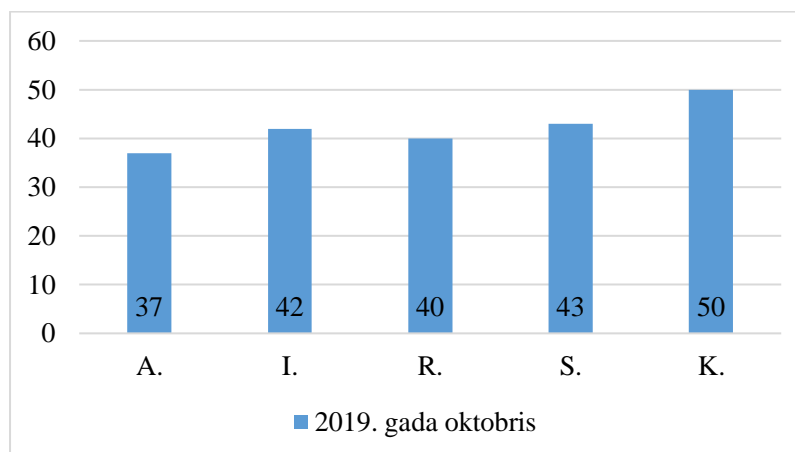
3.2. tabula. Lietvārdu pārbaude

Vārdšķira	Bērnu vārdi				
	<i>Lietvārdi</i>	<i>A.</i>	<i>I.</i>	<i>R.</i>	<i>S.</i>
Mētelis	1	1	2	1	2
Cimdi	4	4	4	4	4
Cepure	4	4	4	4	4
Šorti	3	3	3	2	3
Bikses	3	4	4	3	4
Svārki	2	3	3	3	4
Kleita	2	3	2	3	4
Virsjaka	1	2	2	2	2
Zeķes	4	4	4	4	4
Zeķubikses	3	3	2	4	4
Šalle	3	4	4	4	4
Džemperis	2	1	2	2	2
Veste	1	1	1	1	2
T-krekls	3	3	2	3	4
Kombinezons	1	2	1	3	3

3.2. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi nosaukt lietvārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm. No 15 dotajiem lietvārdiem bērni nekļūdīgi spēja nosaukt cimdus, cepuri, zeķes. Nelielas grūtības sagādā tādi vārdi kā *šorti*, *svārki*, *kleita*, *zeķubikses*, *T – krekls*. Starp lietvārdiem bija iekļauti mazāk zināmi vārdi, ko ikdienā bieži nelieto: veste, mētelis. Tieši šie vārdi bērniem sagādāja grūtības. *Vesti* dēvēja gan par *džemperu*, gan *jaku*. Savukārt *mētelis* vai nu vispār netika nosaukts, vai nu tika aizstāts ar vārdu *kurtka*. Tas var būt skaidrojams ar to, ka

mūsdienās šie apģērbi ir maz izplatīti. Džemperu bērni nosauca ar grūtībām. Visbiežāk arī *virsjaka* tika aizstāta ar vārdu *kurtka*. Kleitu, svārkus, zeķubikses labāk spēja nosaukt meitenes. Tas varētu tikt izskaidrots ar to, ka meitenes ikdienā velk šo apģērbus.

Par katru nosaukto lietvārdu bērnam pastāvēja iespēja iegūt no 1 līdz 4 punktiem. Pārbaudē tika iekļauti 15 lietvārdi, tāpēc maksimāli bija iespējams iegūt 60 punktus. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.1. attēlā.

3.1. attēls. Lietvārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums

3.1. attēls norāda, ka neviens no bērniem nav sasniedzis maksimālo punktu skaitu, tomēr ir redzams, ka bērnu zināšanas pārsniedz vidējo līmeni, tas ir, kopvērtējumā 30 punktu robežu. Vislabāk veicies **K**, pārbaudes rezultātā iegūstot 50 punktus, savukārt mazāk – **A**, iegūstot 37 punktus.

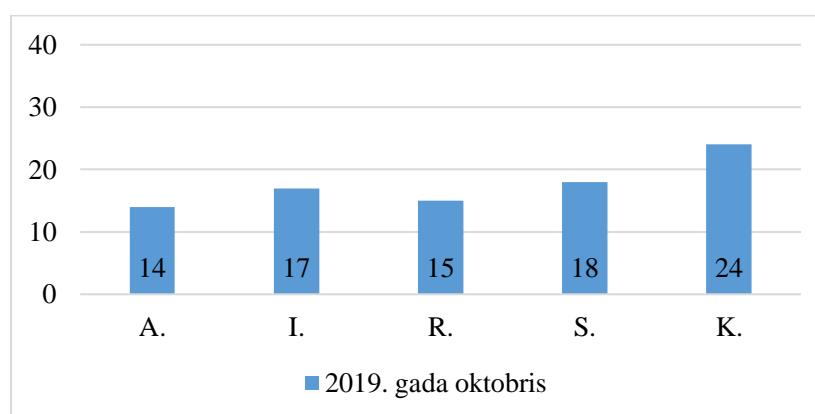
Pārbaudē tika iekļauti 10 īpašības vārdi tēmas “Apģērbi” ietvaros. Raksturojot apģērbus, bērni visbiežāk izvēlas īpašības vārdus, kas saistās ar apģērba krāsu, piemēram, sarkans, dzeltens, zaļš utt. Pārbaudei tika izvēlēti mazāk zināmie īpašības vārdi.

3.3. tabula. Īpašības vārdu sākotnējā pārbaude

Vārdšķira	Bērnu vārdi				
	A.	I.	R.	S.	K.
<i>Īpašības vārdi</i>					
Mīksts	2	3	2	3	3
Raibs	1	1	1	1	2
Saburzīts	1	1	1	1	2
Rūtais	1	1	1	1	1
Svītrains	2	1	2	1	2
Spīdīgs	2	2	2	2	3
Puķains	1	1	2	2	3
Netīrs	1	2	2	3	3
Pūkains	2	3	1	3	4
Punktains	1	2	1	1	1

3.3. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi nosaukt mazāk zināmos īpašības vārdu. Redzams, ka bērniem sagādāja grūtības īpašības vārdu nosaukšana. Visbiežāk apgērbu raksturojošie īpašības vārdi aprobežojas ar krāsu, tāpēc iesākumā bērni *punktainu* dēvēja par *meln*s ar *baltu*. Vēl tika izmantoti tādi vārdi kā *pumpains*, *bumbuļains*. Grūtības sagādāja īpašības vārdi *rūtain*s, *raib*s, *saburzīts*. *Raib*s audums tika dēvēts par *krāsainu*, *skaistu*. Lielākoties bērni vispār nespēja to nosaukt. *Saburzīts* audums tika akcentēts kā *sabojāts*, *salocīts*. *Puķains* audums tika dēvēts kā *zaļš ar dzeltenām puķēm*.

Par katru nosaukto īpašības vārdu bērnam pastāvēja iespēja iegūt no 1 līdz 4 punktiem. Pārbaudē tika iekļauti 10 īpašības vārdi, tāpēc maksimālais punktu skaits – 40 punkti. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.2. attēlā.

3.2. attēls. *Īpašības vārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums*

3.2. attēlā redzams, ka neviens no bērniem nav sasniedzis maksimālo punktu skaitu. Bērnu nosaukto vārdu apjoms liecina, ka vislabāk veicies **K.**, savukārt pārējiem bērniem vērojamas zināšanas zem vidējā līmeņa, tas ir, kopvērtējumā zem 20 punktu robežas.

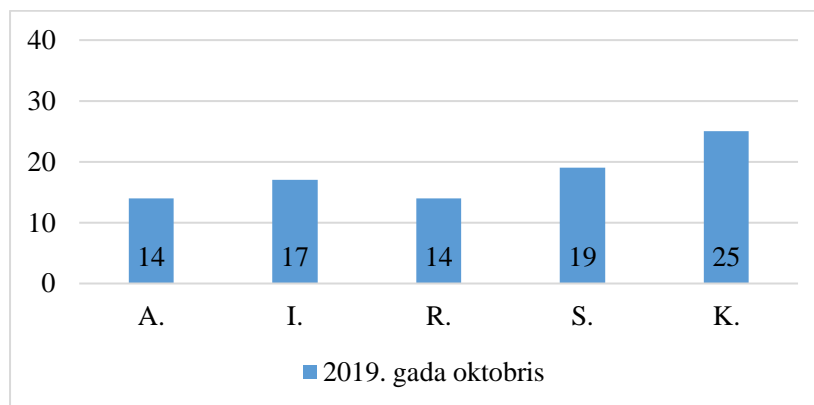
Pārbaudē tika iekļauti 10 darbības vārdi tēmas “Apgērbī” ietvaros. Starp tiem tika izvēlēti četri semantiski līdzīgi vārdi: aizpogāt – atpogāt, uzvilkt – novilkt.

3.4. tabula. *Darbības vārdu sākotnējā pārbaude*

Vārdšķira	Bērnu vārdi				
	A.	I.	R.	S.	K.
Darbības vārdi					
Aizpogāt	1	1	1	1	2
Atpogāt	1	2	1	1	2
Tīrīt	1	2	1	2	3
Uzvilkt	2	2	1	2	2
Novilkt	1	1	1	1	2
Mazgāt	2	3	3	4	3
Salocīt	1	2	1	2	2
Gludināt	2	1	2	3	4
Žāvēt	2	2	2	2	3
Sasiet	1	1	1	1	2

3.4. tabulā apkopotā informācija norāda, ka bērniem grūtības sagādāja semantiski līdzīgu vārdu nosaukšana. Visbiežāk vārdi *atpogāt*, *aizpogāt* tika aizstāti ar vārdu *pogāt*. Kā arī *uzvilkt*, *novilkt* – *vilkt*. Vārds *tīrīt* tika aizvietots ar vārdiem *slaucīt*, *rīvēt*, bet *salocīt* – *likt*, *kārtot*.

Par katru nosaukto darbības vārdu, bērnam pastāvēja iespēja iegūt no 1 līdz 4 punktiem. Pārbaudē tika iekļauti 10 darbības vārdi, tāpēc maksimālais punktu skaits – 40 punkti. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.3. attēlā.

3.3. attēls. Darbības vārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums

3.3. attēlā uzskatāmi var redzēt, ka vislabāk ir veicies **K.** un zināšanu līmenis tiek akcentēts kā vidējs, savukārt pārējo bērnu iegūto punktu skaits liecina, ka vērojamas zināšanas zem vidējā līmeņa, tas ir, kopvērtējumā zem 20 punktu robežas.

Otrais kritērijs ietver **vārdu krājuma kvalitatīvo izpēti**. Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaudē tika izvirzīti trīs uzdevumi. Pirmkārt, vai bērns dotajiem lietvārdiem spēj izvēlēties atbilstošu īpašības vai darbības vārdu, veidojot vārdu savienojumu. Otrkārt, šķīta nozīmīgi noskaidrot bērna prasmi veidot teikumu, izmantojot doto lietvārdu. Treškārt, izvirzīts uzdevums dotajā teikumā ievietot izlaisto darbības vārdu.

Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaude norāda uz vārdu nozīmes izpratni. Pārbaudē tiek vērtēta bērna prasme atbilstoši izvēlēties un savstarpēji saskaņot vārdus, kādi teikumi tiek veidoti. Svarīgi pievērst uzmanību vārdu kārtībai vārdu savienojumos, teikumos.

Tika noteikti **četri vērtēšanas līmeņi** ar atbilstošu punktu skaitu: **4 punkti** – bērns uzdevumu veic patstāvīgi; **3 punkti** – uzdevumu veic ar nelielu pieaugušā palīdzību; **2 punkti** – uzdevumu veic ar palīdzību; **1 punkts** – uzdevumu nespēj veikt.

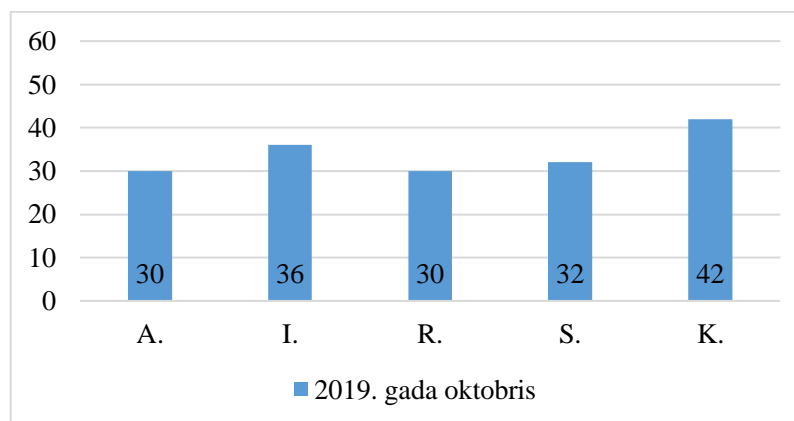
Bērniem pārbaudē 15 dotajiem lietvārdiem bija jāizvēlas un jāpievieno atbilstošs īpašības vārds vai darbības vārds, jāizveido vārdu savienojums.

3.5. tabula. Lietvārdu iesaistīšanas vārdu savienojumā

Vārdšķira	Bērnu vārdi				
Lietvārdi	A.	I.	R.	S.	K.
Mētelis	1	1	1	1	1
Cimdi	4	4	3	4	4
Cepure	4	4	4	4	4
Šorti	2	2	3	1	2
Bikses	2	4	3	2	3
Svārki	1	2	2	2	4
Kleita	1	2	1	3	4
Virsjaka	1	2	1	1	2
Zeķes	3	4	3	2	3
Zeķubikses	2	2	1	2	4
Šalle	3	3	3	3	4
Džemperis	2	1	1	2	1
Veste	1	1	1	1	1
T-krekls	2	3	2	2	3
Kombinezons	1	1	1	2	2

3.5. tabulā apkopotā informācija uzskatāmi norāda, ka bērniem grūtības sagādā izveidot vārdu savienojumus ar mazāk zināmiem lietvārdiem. Bērni šos vārdus neizprot. Cimdi, cepure – vārdi, kas bērniem neizraisīja grūtības. Visbiežāk, veidojot vārdu savienojumus, bērni izvēlas īpašības vārdus, kas apzīmē krāsu. Piemēram, *balta šalle, zila kleita*. Dažkārt vārdi netiek savstarpēji saskaņoti. Piemēram, *skaists cepure, silts cimdi*. Vērojama nekorekta vārdu savienojuma konstrukcija. Piemēram, *zeķes zaļas, bikses melnas*.

Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaudē tika iekļauti 15 lietvārdi, līdz ar to bērniem pastāvēja iespēja iegūt maksimālo punktu skaitu, tas ir, 60 punktus. Uzskatāmi iegūto punktu skaits redzams 3.4. attēlā.

3.4. attēls. Pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums

3.4. attēlā uzskatāmi var redzēt, ka vislabāk ir veicies **K.** Savukārt pārējie bērni uzdevumā uzrādīja vidēju zināšanu līmeni, tas ir, kopvērtējumā ap 30 punktu robežu.

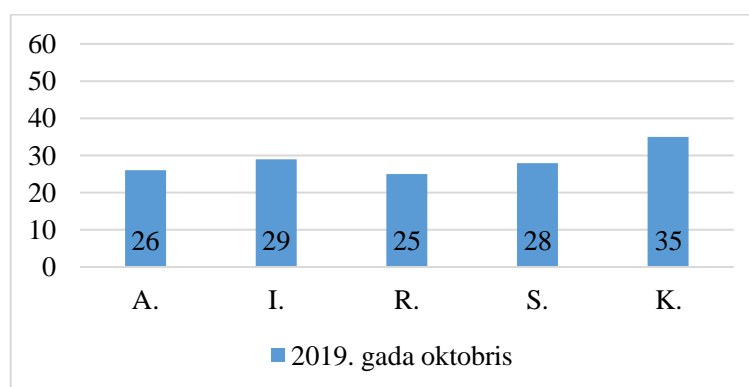
Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaudē bērniem dotais lietvārds bija jāiesaista teikumā.

3.6. tabula. Lietvārdu iesaistīšanas teikumā

Vārdšķira <i>Lietvārdi</i>	Bērnu vārdi				
	A.	I.	R.	S.	K.
Mētelis	1	1	1	1	1
Cimdi	3	4	3	3	3
Cepure	3	3	3	4	4
Šorti	2	2	2	1	2
Bikses	2	2	2	1	2
Svārki	1	1	1	2	3
Kleita	1	1	1	3	3
Virsjaka	1	2	1	1	2
Zeķes	3	3	2	1	3
Zeķubikses	1	2	1	2	2
Šalle	3	3	3	3	3
Džemperis	1	1	1	1	1
Veste	1	1	1	1	1
T-krekls	2	2	2	2	3
Kombinezons	1	1	1	2	2

3.6. tabulā apkopotā informācija norāda, ka bērniem, veidojot teikumus, nepieciešama logopēda palīdzība. Bērni visbiežāk veido vienkāršus nepaplašinātus un vienkāršus paplašinātus teikumus. Dažkārt skarta teikuma konstrukcija. Piemēram, *man rozā kleita ir*. Atsevišķos gadījumos vērojams, ka bērni teikumā savstarpēji nesaskaņo vārdu dzimtē, skaitlī vai locījumos. Piemēram, *man mājā brūns zeķes*.

Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaudē tika iekļauti 15 lietvārdi, līdz ar to bērniem pastāvēja iespēja iegūt 60 punktus. Uzskatāmi iegūto punktu skaits redzams 3.5. attēlā.

3.5. attēls. Pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums

3.5. attēlā uzskatāmi var redzēt, ka vislabāk ir veicies **K**. Savukārt pārējie bērni uzdevumā, kur dotais lietvārds bija jāiesaista teikumā, uzrādīja zināšanas zem vidējā līmeņa, tas ir, kopvērtējumā zem 30 punktiem.

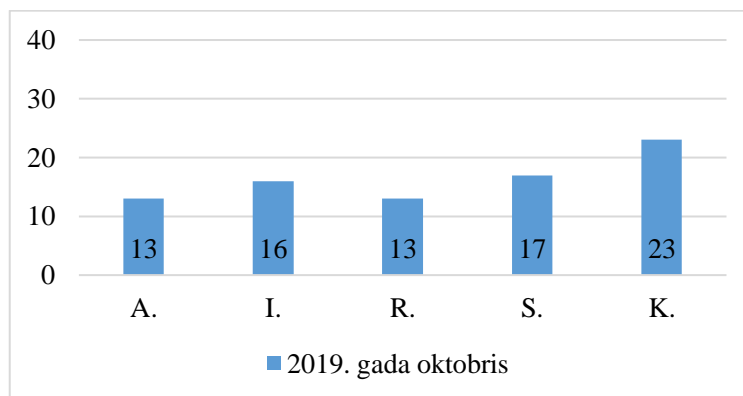
Svarīgi bija pārliecināties, vai bērni izprot darbības vārdu nozīmi, līdz ar to kvalitatīvā krājuma pārbaudes uzdevums rosināja bērnus dotajā teikumā ievietot izlaisto darbības vārdu (sk. 6. pielikumu).

3.7. tabula. Darbības vārdu ievietošana teikumā

Vārdšķira	Bērnu vārdi				
<i>Darbības vārdi</i>	A.	I.	R.	S.	K.
Novelk	1	1	1	1	2
Mazgā	2	2	2	3	3
Atpogā	1	2	1	1	2
Žāvē	2	2	2	2	3
Sasien	1	1	1	1	1
Saloka	1	2	1	2	2
Uzvelk	1	2	1	2	2
Gludina	2	1	2	2	3
Tīra	1	2	1	2	3
Aizpogā	1	1	1	1	2

3.7. tabulā apkopotā informācija norāda, ka bērniem uzdevums sagādāja grūtības. Bērniem bija nepieciešama logopēda palīdzība. Visgrūtāk veicās ar semantiski līdzīgiem vārdiem, jo bērni neizprot vārdu nozīmes maiņu, ja vārds atvasināts ar priedekli.

Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaudē tika iekļauti 10 darbības vārdi, bērniem pastāvēja iespēja iegūt maksimālo punktu skaitu, tas ir, 40 punktus. Uzskatāmi iegūto punktu skaits redzams 3.6. attēlā.

3.6. attēls. Pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums

3.6. attēlā uzskatāmi redzams, ka vislabāk veicies **K.**, savukārt pārējiem bērniem darbības vārda ievietošana teikumā izlaistā vārda vietā sagādāja grūtības. Bērni uzrādīja zināšanas zem vidējā līmeņa, tas ir, kopvērtējumā zem 20 punktiem.

Apkopojot iegūto informāciju, korigējoši attīstošā darbībā uzmanība tika vērsta uz lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu lietojuma paplašināšanu bērnu runā.

Uzsākot korigējoši attīstošo darbību, tika atlasītas didaktiskās spēles, pamatojoties uz iegūto informāciju vārdu krājuma pārbaudē tēmas “Apģērbi” ietvaros. Didaktisko spēļu mērķis ir lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu pareiza lietošana sarunvalodā, bērnu aktīvas līdzdalības un pozitīvu emociju veicināšana.

3.8. tabula. Didaktisko spēļu uzdevumi

Didaktiskā spēle	Uzdevums				
	<i>Sekmēt lietvārdu lietojumu</i>	<i>Sekmēt īpašības vārdu lietojumu</i>	<i>Sekmēt darbības vārdu lietojumu</i>	<i>Pilnveidot lietvārdu, īpašības vārdu lietojumu vārdu savienojumos</i>	<i>Pilnveidot teikuma veidošanas un paplašināšanas iemaņas</i>
Domino (sk. 3.9. tabulu)	X				
Gadalaiki (sk. 3.10. tabulu)	X	X		X	
Apģērbu loto (sk. 3.11. tabulu)	X	X		X	
Apģērbu loto fotoattēlos (sk. 3.12. tabulu)	X	X		X	
Apģērbi Nr.1. (sk. 3.13. tabulu)	X	X		X	
Apģērbi Nr.2. (sk. 3.14. tabulu)	X	X		X	
Kāda cepure? (sk. 3.15. tabulu)		X			
Atrodi tādu pašu! (sk. 3.16. tabulu)		X			
Veido teikumu! (sk. 3.17. tabulu)	X	X	X		X
Saģērb lelli! (sk. 3.18. tabulu)	X	X	X	X	X
Jā vai nē! (sk. 3.19. tabulu)			X		
Atrodi nu! (sk. 3.20. tabulu)	X	X		X	

3.8. tabulā uzskatāmi redzami didaktisko spēļu galvenie uzdevumi.

Didaktisko spēļu norises laikā bērniem pastāvēja iespēja nostiprināt esošās un gūt jaunas zināšanas.

Korigējoši attīstošā darbība noris laika posmā no 2019.gada oktobra līdz 2020.gada aprīlim. Korigējošā attīstošajā procesā bērniem tika organizētas individuālās nodarbības, līdz

ar to didaktisko spēļu norisē iesaistījās logopēde. Lai pastāvētu brīva un nepiespiesta sajūta, logopēde, iesaistoties spēlē, ievēroja noteikumus kā spēles dalībnieks. Ja logopēde bija spēles vadītāja, tad sekoja spēles noteikumiem, saglabājot savstarpējas biedriskas attiecības. Darbojoties bija jāraugās, lai spēle nepārvērstos par monologu, bet tiktu akcentēta bērna iesaiste. Nodarbības ilgums – 15 – 20 minūtes. Leksisko traucējumu korekcijas konspektu skatīt 7.,8. pielikumā.

Ikvienā logopēdijas nodarbībā bērniem tika piemeklētas didaktiskās spēles, kas pamatojās uz secīguma principu, tas ir, no vieglākā uz sarežģītāko, ievērojot bērnu individuālās attīstības īpatnības un spēju līmeni. Izvēloties didaktiskās spēles, vēra tika ņemts, ka *spēļu noteikumi nav nemainīgi, tos var variēt, mainīt*. Nodarbības gaitā uzmanība tika pievērsta vārdu krājuma bagātināšanai, redzes atmiņas veicināšanai, vārdu savienojuma un teikuma vedošanas prasmju sekmēšanai.

Koriģējoši attīstošās darbības izvēlēto spēļu apraksts.

3.9. tabula. Didaktiskā spēle “Domino”

Materiāls	Spēles komplektā ir 24 kartītes.
Norise	Kartītes brīvi izvieto uz galda. Sākot spēli, viena kartīte tiek izlikta galda vidū. Katrs no dalībniekiem pēc kārtas brīvajos galos liek atbilstošu kartīti, nosaucot attēloto priekšmetu. Spēle beidzas, kad visas kartītes ir izliktas.
Piezīmes	Pieejams: https://www.englishworksheets.com/clothes-accessories-12.html
Attēls	

3.9. tabulā didaktiskā spēle “Domino” ir veidota pēc galda spēles “Domino” parauga. Spēle tika pielāgota atbilstoši bērnu spēju līmenim un sekmē lietvārdu lietojumu ikdienas runā. Tās norisē bērnam pastāv iespēja brīvi darboties, analizēt savu izvēli.

3.10. tabula. Didaktiskā spēle “Gadalaiki”

Materiāls	4 pamatnes lapas, 24 attēlu kartītes.
Norise	Dalībnieki saņem vienu pamatnes lapu. Spēles vadītājs sauc viena attēla nosaukumu, dalībnieks apstiprina tā esamību un pamato izvēli, ja izvēlētais apģērbs tiek vilkts pamatnes lapā attēlotajā gadalaikā. Spēle turpinās tik ilgi, kamēr tās dalībnieki aizpilda pamatnes lapu ar attēliem.
Piezīmes	Pieejams: https://activitea.es/actividades-imprimibles/clasificar/
Attēls	

3.10. tabulā redzamā didaktiskā spēle “Gadalaiki” sekmē lietvārdu un īpašības vārdu lietojumu, kā arī pilnveido vārdu savienojumu veidošanas prasmi, bērniem domājot par gadalaiku svarīgākajām iezīmēm.

3.11. tabula. Didaktiskā spēle ”Apģērbu loto”

Materiāls	4 pamatnes lapas, 24 attēlu kartītes.
Norise	Dalībnieki saņem vienu pamatnes lapu. Spēles vadītājs sauc viena attēla nosaukumu, bet dalībnieks, kuram pamatnes lapā ir atbilstošs attēls, apstiprina tā esamību, nosaucot lietvārdu un īpašības vārdu. Spēle turpinās tik ilgi, kamēr tās dalībnieki aizpilda pamatnes lapu ar attēliem.
Piezīmes	Pieejams: Mācīties darot. Pieejams: www.macitiesdarot.lv
Attēls	

3.11. tabulā redzamā spēle sekmē lietvārdu, īpašības vārdu lietojumu, pilnveido vārdu savienojuma veidošanas prasmes.

3.12. tabula. Didaktiskā spēle "Apģērbu loto fotoattēlos"

Materiāls	4 pamatnes lapas, 24 attēlu kartītes.
Norise	Dalībnieki saņem vienu pamatnes lapu. Spēles vadītājs sauc viena attēla nosaukumu, bet dalībnieks, kuram pamatnes lapā ir atbilstošs attēls, apstiprina tā esamību, nosaucot lietvārdu un īpašības vārdu. Spēle turpinās tik ilgi, kamēr tās dalībnieki aizpilda pamatnes lapu ar attēliem.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.12. tabulā redzamā didaktiskā spēle "Apģērbu loto fotoattēlos" tika veidota pēc "Loto" parauga, kas sekmē īpašības vārdu, lietvārdu lietojumu ikdienas runā un veido bērnos saikni ar reālo vidi. Pilnveido vārdu savienojuma veidošanas prasmes.

3.13. tabula. Didaktiskā spēle "Apģērbi Nr.1."

Materiāls	Koka pamatne, trauks ar krāsainiem bumbuliem.
Norise	Izvēloties apģērbu, nepieciešams ievietot iedobēs attiecīgās krāsas bumbuli un veidot vārdu savienojumu, kas sastāv no īpašības vārda un lietvārda. Piemēram, zili šorti.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.13. tabulā redzamā didaktiskā spēle “Apģērbi Nr.1.” primāri sekmē lietvārdu un īpašības vārdu lietojumu, to iesaisti vārdu savienojumos, savukārt sekundāri pilnveido sīko motoriku un krāsu izpratni.

3.14. tabula. Didaktiskā spēle ”Apģērbi Nr.2.”

Materiāls	Koka pamatne, trauks ar krāsainiem bumbuliem.
Norise	Otrais spēles variants. Izvēloties apģērbu, nepieciešams ievietot iedobēs attiecīgās krāsas bumbuli un veidot vārdu savienojumu, kas sastāv no īpašības vārda un lietvārda. Piemēram, punktaina kleita.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.14. tabulā redzamā didaktiskā spēle “Apģērbi Nr.2.” ir spēles “Apģērbi Nr.1.” turpinājums.

3.15. tabula. Didaktiskā spēle ”Kāda cepure?”

Materiāls	10 pamatnes, 20 krāsaini aplī.
Norise	“Cepures” pamatne ar izrūkstošiem fragmentiem. Nepieciešams ievietot attiecīgās krāsas aplīus. Veidot vārdu savienojumus.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.15. tabulā redzamā didaktiskā spēle “Kāda cepure?” sekmē mazāk zināmo īpašības vārdu lietojumu, kā arī bērnos attīsta izziņas procesus.

3.16. tabula. Didaktiskā spēle "Atrodi tādu pašu!"

Materiāls	16 auduma paraugu kartītes.
Norise	Uz galda ir izvietotas auduma paraugu kartītes. Bērna uzdevums – sameklēt divas vienādas kartītes un nosaukt īpašības vārdu, kas raksturo auduma tekstūru.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.16. tabulā redzamā spēle "Atrodi tādu pašu!" pilnveido mazāk zināmu īpašības vārdu lietojumu, kā arī sekmē bērnos uztveri.

3.17. tabula. Didaktiskā spēle "Veido teikumu!"

Materiāls	42 simbolisku attēlu kartītes (19 lietvārdu, 10 īpašības vārdu, 10 darbības vārdu, 3 saikļu).
Norise	No visa komplekta izvēlas vajadzīgās kartītes atbilstoši nodarbības uzdevumam. Bērns tās aplūko un veido teikumus. Izveidoto teikumu paplašina (piemēram, ar īpašības vārdu).
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.17. tabulā redzamā didaktiskā spēle "Veido teikumu!" sekmē lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu lietojumu, pilnveido teikuma veidošanas un paplašināšanas iemaņas. Simbolisku attēlu kartītes kalpo kā atbalsta elements.

3.20. tabula. Didaktiskā spēle “Atrodi nu!”

Materiāls	20 kartītes.
Norise	Katram dalībniekam tiek izdalīta viena aizvērtā kartīte. Atlikušās kartītes tiek novietotas galda vidū ar zīmējumiem uz augšu. Visi spēlētāji reizē aplūko savas kartītes. Dalībnieks, kurš galda vidū novietotā kartītē pamana kopīgu priekšmetu ar savas kartītes esošajiem priekšmetiem, paņem kartīti sev, skaļi nosaucot vārda savienojumu (piemēram, dzeltens mētelis). Paņemto kartīti uzliek uz savas atvērtās kartītes. Kad šī kartīte ir paņemta, atklājas jauna kartīte, kas atrodas galda vidū. Tagad vienādie attēli jāmeklē jaunajā kartītē un savā kartītē. Spēle turpinās, kamēr visas kartītes ir paņemtas. Uzvar tas spēlētājs, kuram visvairāk kartīšu.
Piezīmes	Autortiesības: pašgatavots
Attēls	

3.20. tabulā redzamā didaktiskā spēle “Atrodi nu!” veidota pēc galda spēles “Dobble” parauga. Tā sekmē lietvārdu, īpašības vārdu lietojumu, to iesaisti vārdu savienojumos.

Bērnos ir dabiskā vēlme spēlēties, kas palīdz pilnveidot sevi brīvi darbojoties. Didaktiskajai spēlei ir skaidri un saprotami mērķi, kas tikai pilnveido bērnu zināšanu līmeni.

Didaktiskās spēles rezultāts ir atkarīgs no katra spēles dalībnieka paša darbības, pieņemtā lēmuma pareizuma, kā arī subjektīvās attieksmes. Logopēde ne vienmēr drīkst palīdzēt tikt galā ar uzdevumu, jāļauj pašam bērnam domāt, tādējādi attīstot patstāvīgās darbības vēlmi.

3.3. Pētījumā iegūto rezultātu apstrāde, analīze un interpretācija

Pedagoģiskā pētījuma mērķis ir teorētiski izpētīt un praktiski pārbaudīt didaktisko spēļu ietekmi uz vārdu krājuma pilnveidošanu pirmsskolas vecuma bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni.

Lai novērtētu koriģējoši attīstošās darbības efektivitāti, 2020. gada aprīlī atkārtoti tika veikta pētījumā iesaistīto bērnu vārdu krājuma izpēte tēmas “Apģērbi” ietvaros.

Pirmais kritērijs – vārdu krājuma apjoma pārbaude.

2020. gada aprīlī iegūtie lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu apjoma pārbaudes dati (atspoguļoti zaļā krāsā) tika salīdzināti ar 2019. gada oktobrī pārbaudē (atspoguļoti melnā krāsā) iegūtajiem datiem. Izpēte pamatojās uz 3.2. apakšnodaļā izvirzītajiem uzdevumiem, nosakot katra bērna zināšanu līmeni punktos.

Tika noteikti četri vērtēšanas līmeņi ar atbilstošu punktu skaitu: **4 punkti** – bērns uzdevumu veic patstāvīgi; **3 punkti** – uzdevums tiek veikts, pamatojoties uz pieaugušā skaidrojumu; **2 punkti** – uzdevums tiek veikts ar grūtībām, pat pēc detalizēta pieaugušā skaidrojuma, demonstrējuma; **1 punkts** – uzdevumu nespēj veikt.

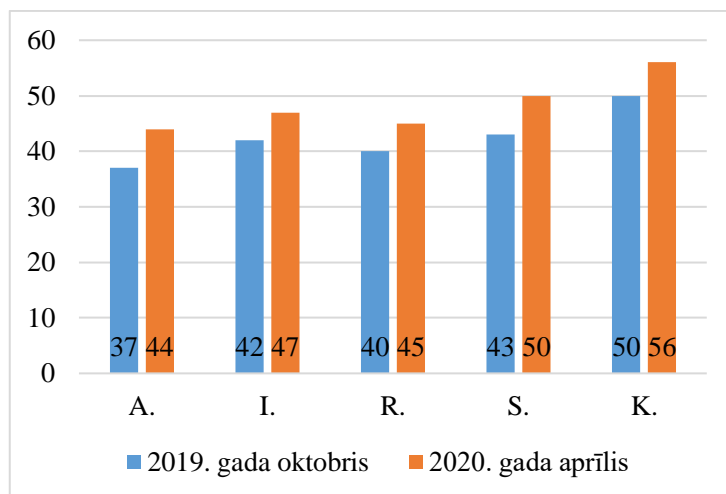
Uzdevums – nosaukt 15 lietvārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm.

3.21. tabula. Lietvārdu novērtējuma salīdzinājums

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis
Mētelis	1	2	1	2	2	2	1	3	2	4
Cimdi	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Cepure	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Šorti	3	4	3	4	3	4	2	4	3	4
Bikses	3	3	4	4	4	4	3	3	4	4
Svārki	2	2	3	3	3	3	3	4	4	4
Kleita	2	3	3	3	2	3	3	4	4	4
Virsjaka	1	2	2	3	2	2	2	3	2	3
Zēķes	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Zēķubikses	3	3	3	3	2	3	4	4	4	4
Šalle	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Džemperis	2	2	1	2	2	3	2	2	2	3
Veste	1	1	1	2	1	1	1	1	2	2
T-krekls	3	3	3	3	2	3	3	3	4	4
Kombinezons	1	3	2	2	1	1	3	3	3	4

3.21. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi nosaukt lietvārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm 2019. gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Salīdzinot redzams, ka bērni labāk sāk atpazīt mēteļus, šortus, bikses, kleitu, bet vēl joprojām grūtības sagādā tādu lietvārdu kā *veste*, *džemperis*, *virsjaka* nosaukšana. **K** uzdevumu veic patstāvīgi, bet vēl ir nepieciešama neliela logopēda palīdzība. Savukārt **A**, **R** un **S** atsevišķus lietvārdus nespēj nosaukt. **I** uzdevumu cenšas veikt patstāvīgi, bet dažu lietvārdu nosaukšana sagādā grūtības.

Zilās krāsas stabiņš grafiskajā atspoguļojumā norāda uz 2019. gada oktobrī veikto pārbaudi, sarkanās krāsas stabiņš – 2020. gada aprīlī pārbaudes gaitā iegūto punktu skaitu. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.7. attēlā.

3.7. attēls. Lietvārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums

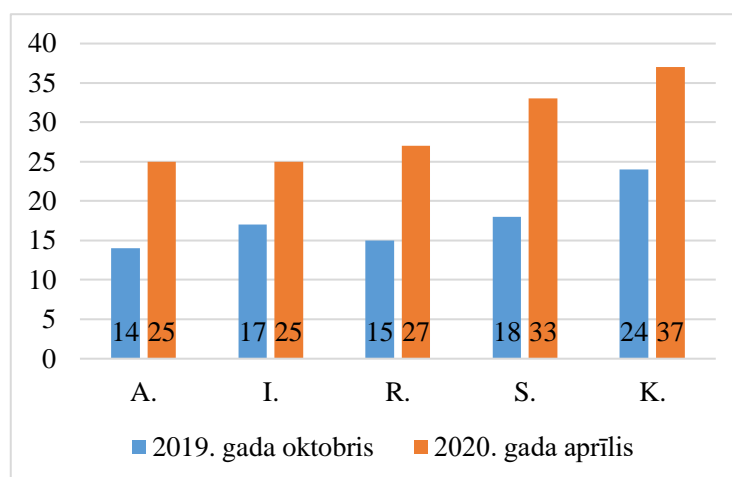
3.7. attēls norāda, ka bērniem 2020. gada aprīlī lietvārdu pārbaudes rezultātos vērojama izaugsme. Bērniem ir labs zināšanu līmenis, kaut arī vēl jāpiestrādā pie mazāk zināmo apgērbu nosaukumu lietojuma ikdienas runā. **K** kopvērtējumā nedaudz atpaliek no maksimālā novērtējuma. Pārējiem bērniem lietvārdu lietojuma prasmes ir labas un vērojama individuālā izaugsme.

Uzdevums – nosaukt 10 īpašības vārdus pēc auduma paraugu kartītēm.

3.22. tabula. Īpašības vārdu novērtējuma salīdzinājums

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis
Mīksts	2	3	3	3	2	3	3	4	3	4
Raibs	1	2	1	2	1	1	1	2	2	3
Saburzīts	1	1	1	2	1	2	1	2	2	3
Rūtais	1	3	1	3	1	3	1	4	1	4
Svītrains	2	3	1	2	2	3	1	4	2	4
Spīdīgs	2	2	2	2	2	3	2	3	3	4
Puķains	1	3	1	3	2	4	2	4	3	4
Netīrs	1	2	2	2	2	3	3	3	3	3
Pūkains	2	3	3	3	1	2	3	3	4	4
Punktains	1	3	2	3	1	3	1	4	1	4

3.22. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi nosaukt mazāk zināmos īpašības vārdus pēc auduma paraugu kartītēm 2019. gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Salīdzinot redzams, ka pārsvarā bērni ar pieaugušā palīdzību spēj nosaukt īpašības vārdus, kaut arī vēl joprojām vērojama tendence bērniem neizprast atsevišķu īpašības vārdu nozīmi. Uzdevuma izpildē vislabāk veicies **K**, kaut arī vēl ir nepieciešama neliela pieaugušā palīdzība. **S** atsevišķus īpašības vārdus, kā *raibs*, *saburzīts*, nosauc ar grūtībām pat pēc detalizēta pieaugušā skaidrojuma un demonstrējuma. Savukārt **A** un **R** pārbaudes rezultātā vērojams, ka pastāv īpašības vārdi, ko vēl nespēj nosaukt. Grūtības sagādā tādu vārdu izpratne kā *raibs* un *saburzīts*. *Raibs* tiek aizstāts ar *krāsains*, bet *saburzīts* – *sabojāts* (vai arī tiek nosaukta krāsa). **I** ar pieaugušā palīdzību nosauc visus īpašības vārdus. Didaktiskajās spēlēs pārsvarā tika lietoti tādi īpašības vārdi kā rūtains, puķains, punktains, svītrains, līdz ar to parādījās iezīme, ka bērni šos vārdus labi apguvuši. Iegūto punktu skaits redzams 3.8. attēlā.

3.8. attēls. *Īpašības vārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums*

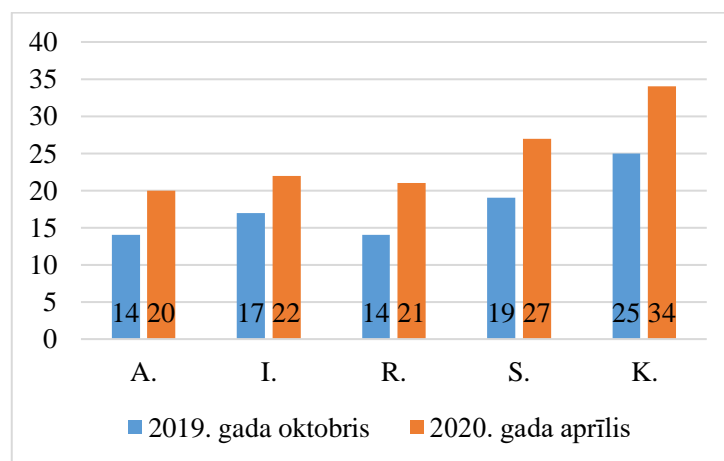
3.8. attēls norāda, ka bērniem 2020. gada aprīlī īpašības vārdu pārbaudes rezultātos vērojama individuālā izaugsme. Uzrādīts zināšanu līmenis virs vidējā līmeņa, tas ir, virs 20 punktu robežas. Vislabāk ir veicies **K**. Meitene no maksimāli iespējamajiem 40 punktiem ir ieguvusi 37 punktus. **S** kopvērtējumā ieguva 33 punktus. Savukārt **A**, **I** un **R** vērojamas vājas un nenoturīgas īpašības vārdu lietojuma prasmes. Kopvērtējumā iegūtais punktu skaits nedaudz pārsniedz vidējo līmeni, tas liecina, ka nepieciešams ilgāks koriģējoši attīstošās darbības laiks, lai bērni izprastu mazāk zināmos īpašības vārdus un lietotu tos savā runā.

Uzdevums – nosaukt 10 darbības vārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm.

3.23. tabula. *Darbības vārdu novērtējuma salīdzinājums*

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis
Aizpogāt	1	2	1	2	1	2	1	2	2	3
Atpogāt	1	2	2	2	1	2	1	2	2	3
Tīrīt	1	1	2	2	1	1	2	3	3	4
Uzvilkt	2	3	2	3	1	2	2	3	2	3
Novilkt	1	2	1	2	1	2	1	3	2	3
Mazgāt	2	2	3	3	3	4	4	4	3	4
Salocīt	1	1	2	2	1	1	2	2	2	3
Gludināt	2	3	1	2	2	3	3	3	4	4
Žāvēt	2	2	2	3	2	3	2	3	3	4
Sasiet	1	2	1	1	1	1	1	2	2	3

3.23. attēlā apkopota informācija par bērnu prasmi nosaukt darbības vārdus pēc simbolisku attēlu kartītēm 2019. gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Redzams, ka bērniem vēl joprojām grūtības sagādā semantiski līdzīgu darbības vārdu nosaukšana pat ar pieaugušā palīdzību, piemēram, *aizpogāt*, *atpogāt*. Tas skaidrojams ar to, ka bērniem maz tādu apģērbu ar pogu aizdari. Vērojama iezīme, ka bērni cenšas uzminēt pareizo darbības vārdu. Nepieciešams vairāk pievērst uzmanību tām didaktiskajām spēlēm, kas bērnos aktivizē ar prievārdu atvasināto darbības vārdu lietojumu. Vislabāk veicies **K**, **K** un **S** darbības vārdus cenšas nosaukt patstāvīgi, bet vēl nepieciešama pieaugušā palīdzība. Pārējiem bērniem vērojama iezīme, ka pastāv darbības vārdi, ko nespēj nosaukt pat pēc detalizēta pieaugušā skaidrojuma, piemēram, *salocīt*, *tīrīt*, *sasiet*. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.9. attēlā.

3.9. attēls. *Darbības vārdu pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums*

3.9. attēls norāda, ka bērniem 2020. gada aprīlī darbības vārdu pārbaudes rezultātos vērojama izaugsme. Bērniem ir atšķirīgs zināšanu līmenis. Vislabāk veicies **K**, pārbaudes rezultātā kopvērtējumā iegūstot 34 punktus. **S** ieguvusi 27 punktus, savukārt **A**, **I** un **R** sasniedza vidējo zināšanu līmeni, tas ir, 20 punktu robežās.

Otrais kritērijs – vārdu krājuma kvalitātes pārbaude.

2020. gada aprīlī tika veikta atkārtota pārbaude, kas salīdzināta ar 2019. gada oktobrī iegūtajiem datiem. Kvalitatīvā vārdu krājuma pārbaude pamatojās uz 3.2. apakšnodaļā izvirzītajiem uzdevumiem.

Pirmkārt, svarīgi ir noskaidrot, vai bērni dotajiem lietvārdiem spēj izvēlēties atbilstošu īpašības vai darbības vārdu, veidojot vārdu savienojumu. Otrkārt, nozīmīgi ir izvērtēt bērnu prasmi veidot teikumu, izmantojot doto lietvārdu. Treškārt, izvirzīts uzdevums dotajā teikumā ievietot izlaisto darbības vārdu.

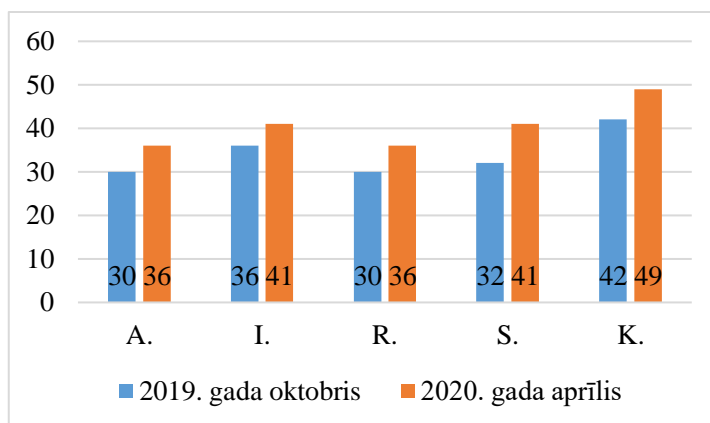
Tika noteikti **četri vērtēšanas līmeņi** ar atbilstošu punktu skaitu: **4 punkti** – bērns uzdevumu veic patstāvīgi; **3 punkti** – uzdevumu veic ar nelielu pieaugušā palīdzību; **2 punkti** – uzdevumu veic ar palīdzību; **1 punkts** – uzdevumu nespēj veikt.

Uzdevums – dotajiem lietvārdiem izvēlēties atbilstošu īpašības vai darbības vārdu, veidot vārdu savienojumu.

3.24. tabula. Lietvārdu iesaistīšanas vārdu savienojumā novērtējuma salīdzinājums

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	Lietvārdi	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris
Mētelis	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3
Cimdi	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4
Cepure	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Šorti	2	3	2	3	3	3	1	3	2	4
Bikses	2	3	4	4	3	3	2	3	3	3
Svārki	1	1	2	2	2	3	2	3	4	4
Kleita	1	2	2	2	1	2	3	3	4	4
Virsjaka	1	2	2	3	1	1	1	2	2	3
Zeķes	3	3	4	4	3	3	2	3	3	3
Zekubikses	2	2	2	2	1	2	2	3	4	4
Šalle	3	4	3	4	3	4	3	4	4	4
Džemperis	2	2	1	2	1	2	2	2	1	2
Veste	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
T-krekls	2	2	3	3	2	2	2	2	3	3
Kombinezons	1	2	1	2	1	1	2	2	2	2

3.24. tabulā ir apkopota informācija par bērnu prasmi dotajiem lietvārdiem izvēlēties atbilstošu īpašības vai darbības vārdu, veidojot vārdu savienojumus. Tabulā atainoti izpētes rezultāti, kas veikti 2019. gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Salīdzinot redzams, ka bērniem grūtības sagādā veidot vārdu savienojumus ar tiem lietvārdiem, kā nozīme netiek izprasta. **K** uzdevumu cenšas veikt patstāvīgi, bet vēl ir nepieciešama pieaugušā palīdzība. Meitenei sagādā grūtības vārdu savienojumā iesaistīt tādu lietvārdus kā *kombinezons, veste, džemperis*, līdz ar to nepieciešama pieaugušā palīdzība. **A** grūtības sagādā veidot vārdu savienojumus ar tādiem lietvārdiem kā *mētelis, svārki, veste*. Vērojama tendence, ka arī **I**, **S** un **R** sagādā grūtības lietvārda *veste* iesaistīšana vārdu savienojumā. Šāds apgērbs ikdienā vai nu netiek, vai nu ļoti reti tiek lietots, līdz ar to bērniem sagādā grūtības izprast šī vārda nozīmi. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.10. attēlā.

3.10. attēls. Lietvārdu iesaistīšanas vārdu savienojumā pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums

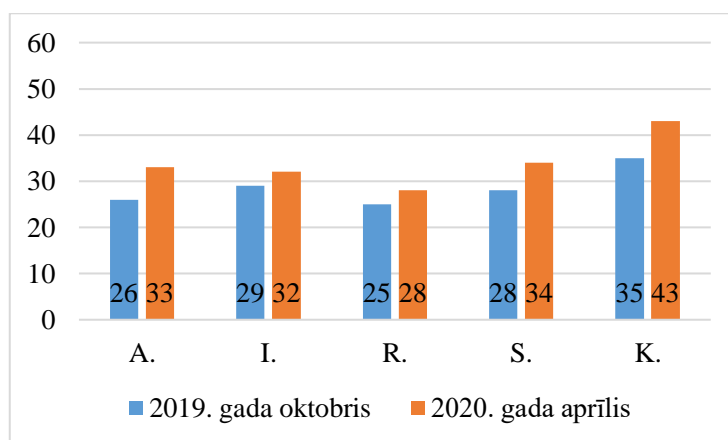
3.10. attēls norāda, ka bērniem 2020.gada aprīlī pārbaudes rezultātos vērojama izaugsme. Labāk veicies **K**. Meitene no maksimāli iespējamajiem 60 punktiem ieguvusi 49 punktus. **I** un **S** ieguva 41 punktu, savukārt **A** un **R** vērojamas nenoturīgas prasmes lietvārda iesaistīšanai vārdu savienojumā un kopvērtējumā iegūtais punktu skaits ir 36 punkti. Bērniem sagādā grūtības atsevišķu lietvārdu, kas apzīmē apgērbus, nozīmes izpratne, līdz ar to tiek apgrūtināta šo lietvārdu iesaistīšana vārdu savienojumā. Vērojama tendence, ka bērni, veidojot vārdu savienojumus, visbiežāk lietvārdu saista ar īpašības vārdu, kas apzīmē krāsu. Piemēram, *baltas zeķes, melni cimdi, sarkana cepure*.

Uzdevums – veidot teikumu, izmantojot doto lietvārdu.

3.25. tabula. Lietvārdu iesaistīšanas teikumā novērtējuma salīdzinājums

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis
Mētelis	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Cimdi	3	4	4	4	3	4	3	4	3	4
Cepure	3	4	3	4	3	3	4	4	4	4
Šorti	2	2	2	2	2	2	1	2	2	3
Bikses	2	3	2	3	2	3	1	2	2	3
Svārki	1	2	1	1	1	2	2	3	3	4
Kleita	1	1	1	1	1	1	3	3	3	3
Virsjaka	1	1	2	2	1	1	1	2	2	3
Zēķes	3	3	3	3	2	2	1	2	3	3
Zēķubikses	1	2	2	2	1	1	2	2	2	3
Šalle	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Džemperis	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2
Veste	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
T-krekls	2	2	2	3	2	2	2	2	3	3
Kombinezons	1	2	1	1	1	1	2	2	2	2

3.25. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi veidot teikumu, izmantojot doto lietvārdu 2019.gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Salīdzinot redzams, ka bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni sagādā grūtības teikuma veidošana un nepieciešama pieaugušā palīdzība. Bērni lielākoties nespēj izveidot teikumu ar tādiem lietvārdiem kā *mētelis*, *veste*. Iegūto punktu skaits redzams 3.11. attēlā.

3.11. attēls. Lietvārdu iesaistīšanas teikumā pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums

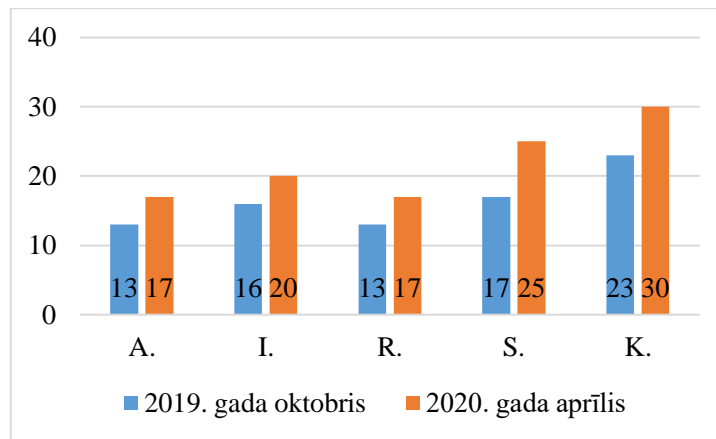
3.11. attēls norāda, ka 2020. gada aprīlī pārbaudes rezultātos vērojama izaugsme, kaut arī vēl aktīvi jāpievēršas pie teikuma veidošanas prasmēm un iemaņām. Vislabāk veicies **K.** Meitene no maksimāli iespējamajiem 60 punktiem ieguvusi 43 punktus. Savukārt pārējo bērnu pārbaudes rezultāti liecina, ka **A** ieguvis 33 punktus, **I** – 32 punktus, bet **S** ieguvusi 34 punktus. Mazāk veicies **R**, pārbaudē iegūstot 28 punktus, nesasniedzot pat vidējo zināšanu līmeni.

Uzdevums – dotajā teikumā ievietot izlaisto darbības vārdu.

3.26. tabula. Darbības vārdu ievietošanas teikumā novērtējuma salīdzinājums

Vārdšķira	Bērnu vārdi									
	A.		I.		R.		S.		K.	
	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis	2019. gada oktobris	2020. gada aprīlis
Novelk	1	2	1	1	1	2	1	3	2	3
Mazgā	2	2	2	3	2	3	3	4	3	4
Atpogā	1	1	2	2	1	1	1	2	2	3
Žāvē	2	2	2	3	2	2	2	3	3	3
Sasien	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2
Saloka	1	1	2	2	1	1	2	2	2	3
Uzvelk	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3
Gludina	2	3	1	2	2	3	2	3	3	4
Tīra	1	1	2	2	1	1	2	2	3	3
Aizpogā	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2

3.26. tabulā apkopota informācija par bērnu prasmi ievietot izlaisto darbības vārdu teikumā 2019. gada oktobrī un 2020. gada aprīlī. Salīdzinot redzams, ka šis uzdevums bērniem vēl joprojām sagādāja grūtības. Bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdi ar semantisko līdzību, tādi kā atpogā, aizpogā, šķiet nesaprotami. **K** uzdevumu cenšas veikt patstāvīgi, bet grūtības sagādā darbības vārda *aizpogā*, *sasien* izpratne un nepieciešams detalizēts pieaugušā skaidrojums, demonstrējums. **A** nespēj teikumā ievietot tādus darbības vārdus kā *atpogā*, *sasien*, *tīra*. **I** grūtības sagādā vārdu *novelk*, *sasien*, *aizpogā* izpratne. **R** pat pēc detalizēta pieaugušā skaidrojuma teikumā nespēj pareizi ievietot tādus darbības vārdus kā *atpogā*, *sasien*, *tīra*, *aizpogā*, *saloka*. Vērojama tendence, ka zēns cenšas uzminēt pareizo vārdu. **S** lielākoties uzdevumu veic ar pieaugušā palīdzību. Bērni ikdienā maz lieto apģērbus ar pogu aizdari vai ar auklām sienamus apavus, tamdēļ grūtības sagādā darbības vārdu *aizpogāt*, *atpogā*, *sasiet* izprašana. Iegūto punktu skaits uzskatāmi redzams 3.12. attēlā.

3.12. attēls. Darbības vārdu ievietošanas teikumā pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējuma salīdzinājums

3.12. attēls norāda, ka 2020. gada pārbaudes rezultātos vērojama izaugsme. Divu bērnu zināšanas atrodas zem vidējā līmeņa, tas ir, zem 20 punktu robežas. Vislabāk veicies **K.** Meitene no maksimāli iespējamajiem 40 punktiem pārbaudes rezultātā ir ieguvusi 30 punktus, savukārt **S** – 25 punktus, bet **I** ir vidējs zināšanu līmenis, tas ir, 20 punkti. Pārbaudes rezultātā iegūto punktu kopvērtējums liecina, ka nepieciešams ilgāks koriģējoši attīstošās darbības laiks, kā arī vēlams vairāk pievērst uzmanību tām didaktiskajām spēlēm, kas veicina darbības vārdu izpratni un aktivizē to lietojumu ikdienas runā.

Secinājumi

5 – 6 gadus veci bērni visbiežāk jau atrodas pirmsskolas izglītības iestādē, un tas ir nozīmīgs posms ikviena bērna dzīvē. Veidojas priekšstati par pieņemamajām sociālajām normām, likumiem. Emocionālajā sfērā vēl joprojām pastāv konflikts starp es gribu un vajag. Fiziskajā jomā pilnveidojas fizioloģiskie procesi. Bērni ir aktīvi, attīstās tāda fiziskās īpašības kā veiklība, kustību koordinācija. Pilnveidojas izziņas procesi. Veidojas vēlme izzināt apkārtējo vidi un par to pastāstīt apkārtējiem.

Bērnu attīstība notiek pēc zināmām likumsakarībām un ikvienam piemīt tikai sev raksturīgās individuālās īpatnības, ko nosaka ģenētiskie, vide un sociālie faktori. Bērniem, kuriem ir runas un valodas traucējumi, vērojams atšķirīgs attīstības temps.

Bērnu runas un valodas attīstību ietekmē gan iekšējie, gan ārējie kaitīgie faktori, kas nelabvēlīgi iedarbojas uz bērna organismu. Piemēram, iekšējie runas traucējumu cēloņi var būt dažādas iedzimtības, pārmantotības, bojājumi dzemdību laikā, savukārt ārējie runas traucējumu cēloņi – runas attīstībai nelabvēlīga vide, gaisa piesārņojums u.c.

Svarīgi atrast atbilstošu apmācības metodi un piedāvāt uzdevumus, kas atbilstu bērna spējām un prasmēm, lai bērnos nezustu interese un zinātkāre.

Didaktiskā spēle kā mācību metode veicina bērnos izziņas attīstību, rosina radošu darbību, sekmē emocionālu komfortu un izraisa mācīšanās interesi.

Diplomdarba tēma bija izvēlēta “Didaktisko spēļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību”. 5 – 6 gadu vecumā bērni brīvi spēj paust savas domas, jūtas, savukārt bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni ierobežoto vārdu krājums negatīvi ietekmē sociālo, emocionālo un kognitīvo attīstību.

Diplomdarba teorētiskajā daļā tika apkopotas dažādu autoru atziņas par bērnu vārdu krājuma pilnveidošanas iespējām. Tika raksturoti bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni, kā arī pievērsta uzmanība didaktiskajām spēlēm. Pēc literatūras un avotu analīzes tika izveidoti uzdevumi un izstrādāti pārbaudes kritēriji.

Tika veikts pētījums, lai noskaidrotu didaktisko spēļu ietekmi uz 5 – 6 gadus vecu bērnu ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājumu.

Izanalizējot un apkopojot zinātniskās literatūras atziņas, kā arī īstenojot pētījumā izvirzītos uzdevumus atbilstoši mērķim, var secināt, ka:

- VSNA ir sarežģīts runas traucējums, kur bērniem skarti visi valodas sistēmas komponenti, līdz ar to, lai sekmīgāk veiktu koriģējoši attīstošo darbību, kas atbilstoša bērna spējām, prasmēm un individuālām īpatnībām, nozīmīgi ir aplūkot fizisko, sociālo un kognitīvo attīstību, kas ir savstarpēji vienoti procesi;

- bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vērojams ierobežots vārdu krājums, pazemināta vārdiskā atmiņa. Bērni neizmanto sarežģītas konstrukcijas teikumus, kā arī dažreiz vārdi savstarpēji netiek saskaņoti dzimtē, skaitlī vai locījumā;
- didaktiskajai spēlei logopēdijas nodarbībās piemīt gan audzinošs, gan izglītojošs, gan koriģējošs raksturs, kas attīsta bērnu runu un valodu, vingrina kognitīvos procesus. Tās laikā bērni paplašina redzesloku, bagātinot vārdu krājumu;
- veicot logopēdisko izpēti, pedagoģisko novērošanu un izmēģinājuma darbību, iegūto rezultātu analīze liecina – koriģējoši attīstošā darbībā izvēlētās didaktiskās spēles devušas pozitīvu rezultātu bērniem ar VSNA 3. runas attīstības līmeni vārdu krājuma pilnveidē.

Līdz ar to var apgalvot, ka darbā izvirzītais mērķis ir sasniegts, hipotēze ir pārbaudīta un apstiprinājusies.

Literatūras un avotu saraksts

1. Aberberga-Augškalne, L. (2008). *Fizioloģija rehabilitologiem un veselības sporta speciālistiem*. Rīga: Medicīnas apgāds.
2. Aberberga-Augškalne, L., Koroļova, O. (2014). *Fizioloģija ārstiem*. Rīga: Medicīnas apgāds.
3. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
4. Antiņa, I., Mežale, S. (2008). *Spēles radošiem pedagogiem*. Rīga: RaKa.
5. Āboltiņa, M. (1998). *Kā aug mūsu bērns*. Rīga: Datorzinību centrs.
6. Batņa, V. (2007). *Rosinot bērna iekšējo pasauli*. Rīga: RaKa.
7. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
8. Brēmanis, E. (2008). Fizisko īpašību vecuma īpatnības. No: *Bērnu un pusaudžu trenera rokasgrāmata*. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 98. – 105. lpp.
9. Budoviča, J. (2014). *Didaktiskā spēle 5 – 6 gadus vecu bērnu kognitīvajā attīstībā*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/784/898>. Skatīts: 05.01.2020.
10. Bula-Biteniece, I., Jansone, R., Piech, K. (2013). *Bērns un sports pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
11. Celitāne, Č. (2007). *Otrās valodas apguve. Metodes un paņēmieni*. Rīga: Pētergailis.
12. Daniela, L., Rubene, Z., Goba, L. (2018). *Datu apkopojums un ārvalstu un Latvijas pieredzes analīze par digitālo mācību līdzekļu pieejamību un izmantošanu vispārējās izglītības mācību satura nodrošināšanai*. Pieejams: https://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/Datu-apkopojujums-un-rvalstu-un-Latvijas-pieredzes-analze-par-DML_2018.pdf. Skatīts: 04.01.2020.
13. Dūka, M. (2003). *Psihes bioloģiskie pamati*. Rīga: RaKa.
14. Dzintere, D., Pučure, I. (2003). Radošās rotaļas un spēles. No: *Es gribu iet skolā*. Autoru kolektīvs: R. Kaņepēja, D. Lieģeniece, E. Černova, D. Dzintere, I. Pučure, R. Ukstiņa, I. Miķelsone, I. Suruda, V. Giluča. Rīga: Puse Plus., 35. – 51. lpp.
15. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvā kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
16. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
17. Dzintere, D., Stangaine, I. (2012). Radošā rotaļa un spēles. No: *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Autoru kolektīvs: R. Kaņepēja, D. Lieģeniece, I. Mangule, R. Ukstiņa, D. Dzintere, I. Stangaine, I. Miķelsone, I. Millere, A. Platpers, Z. Gaugere. Rīga: Zvaigzne ABC., 176. – 201. lpp.

18. Ezera, L. (1998). *Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas bērniem ar dzirdes traucējumiem*. Rīga: Mācību Apgāds NT.
19. Freiberga, I. (2013). *Literārais darbs kā līdzeklis pirmsskolas vecums bērnu personības attīstības sekmēšanai pedagoģiskajā procesā*. Pieejams: <https://www.liepu.lv/uploads/files/I%20Freiberiga%20Promocijas%20darbs.pdf>. Skatīts: 12.01.2020.
20. Geka, S. (2013). *Sociālās spēles*. Rīga: RaKa.
21. Geske, A., Grīnfelds, A. (2001). *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: RaKa.
22. Golubina, V. (2007). *Pirmskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soli.
23. Grīnvalde, L. (2010). 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstības raksturojums. No: *Ideju krātuve pirmsskolai 3. Rotaļnodarbības 5 – 6 gadus veciem bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC., 5. – 8. lpp.
24. Hadaņonika, I. (2002). Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem. No: *Sociālais pedagogs un bērns ar valodas sistēmas traucējumiem*. Autoru kolektīvs: I. Hadaņonoka, L. Hadaņonoka. Rīga: Rasa ABC.
25. Hadaņonoka, I. (2002). Valodas veidošanās un tās ietekme uz bērna psihisko attīstību. No: *Sociālais pedagogs un bērns ar valodas sistēmas traucējumiem*. Autoru kolektīvs: I. Hadaņonoka, L. Hadaņonoka. Rīga: Rasa ABC.
26. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L. (2013). *Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem*. Rīga: N.I.M.S.
27. Irbe, A., Lindenberga, S. *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: RaKa.
28. Jansone, R., Krauksts, V. (2005). *Sporta izglītības didaktika skolā*. Rīga: RaKa.
29. Kaņepēja, R. (2012). Runātprasmes saikne ar apkārtnes un literatūras iepazīšanu. No: *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Rīga: Zvaigzne ABC.
30. Kaņepēja, R., Gaugere, Z. (2012). Pirmskolas vecuma bērnu sociālās prasmes. No: *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Autoru kolektīvs: R. Kaņepēja, D. Lieģeniece, I. Mangule, R. Ukstiņa, D. Dzintere, I. Stangaine, I. Miķelsone, I. Millere, A. Platpers, Z. Gaugere. Rīga: Zvaigzne ABC., 66. – 76. lpp.
31. Karlovska, R. (2010). *Rāpošanas vingrinājumi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
32. Karlovska, R. (2017). *Līdzsvara attīstība pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērniem pamatkustībās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
33. Kāposta, I. (1993). *Didaktiskā spēle kā skolēnu mācību motivācijas veidotājs factors*. Disertācija. Rīga: Latvijas Universitāte.
34. Kēte, R. (2007). *Palīgs dabas zinībās. Mūsu ķermenis*. Rīga: Zvaigzne ABC.

35. Korpa, V., Aizsila, A., Pridāne, A. (2018). *ZPD izmantojamās pētījumu metodes*. Pieejams: http://www.dagda.lv/uploads/media/SZPD_izmantojamās_petijumu_metodes_2018.pdf. Skatīts: 10.03.2020.
36. Kuzina, V. (2016). *Bērnu valodas attīstību ietekmējošie faktori*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1407/1791>. Skatīts: 25.12.2019.
37. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
38. Lieģeniece, D. (2012). *Viedoklis par 5-10 gadus vecu bērnu sociāli emocionālo attīstību kā akadēmiskos panākumus ietekmējošu faktoru: rietumos veiktu pētījumu analīze*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/516/290>. Skatīts: 25.12.2019.
39. Liepiņa, S. (1998). *Defektoloģijas problēmas Ļ. Vigotska darbos*. No: Ļevs Vigotskis, Žans Piažē un mūsdienu psiholoģija. Rīga: RaKa, 127. lpp.
40. Liepiņa, S. (2008). *Speciālā psiholoģija*. Rīga: RaKa.
41. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa.
42. Ļešņičija, R. (2012). *Sporta nodarbības pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
43. Markus, D. (2007). *Bērns runā kultūras pasaulē*. Rīga: Rasa ABC.
44. Mauriņa, L. (1999). *Ārstnieciskās vingrošanas pamati*. Rīga: Mācību līdzeklis.
45. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
46. Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja logopēda darba mape*. Rīga: RaKa.
47. Omārova, S. (2002). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene.
48. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
49. Pontaga, I., Ūdre, V. (2008). Termoregulācijas īpatnības bērniem. No: *Bērnu un pusaudžu trenera rokasgrāmata*. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 67. – 70. lpp.
50. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
51. Randoha, A. (2017). Pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums. No: *Ideju krātuve pirmsskolai 1. Rotaļnodarbības 2 – 5 gadus veciem bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC., 5 – 9. lpp.
52. Romenkova, V. (2008). *Bērns ģimenē un sabiedrībā*. Jēkabpils: AB.LV Sabiedriskā labuma fonds.
53. Rubana, I. (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
54. Samuseviča, A., Vikmane, B. (2017). *Bērnu audzināšanas grūtību tendences ģimenē un pirmsskolā*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/2293/2366>. Skatīts: 14.01.2020.
55. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs 5 – 6 gadus veciem bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC.

56. Stangaine, I. (2015). Bērna dzīvesdarbība rotaļā. No: *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Autoru kolektīvs: A. Špona, J. Jermolajeva, I. Stangaine, G. Siliņa-Jasjukeviča, A. Tauriņa, D. Medne, A. Līduma, A. Randoha, D. Augstkalne, D. Vigule. Rīga: RaKa, 24 – 50. lpp.
57. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
58. Šķirmane, M. (2016). *Vārdu krājuma paplašināšana un izpratnes veidošana 1.klases bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību matemātikas apguvei*. Pieejams: <http://journals.rta.lv/index.php/PSPI/article/view/2180/2276>. Skatīts: 10.01.2020.
59. Šteinberga, A. (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa.
60. Šternfelde, I. (2017). *Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga: Pētergailis.
61. Taurina, A., Vigule, D. (2016). *Perfection of Pre-School Child's Speech of Dialogue and Vocabulary During the Process of Getting Acquainted with Book Illustration*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1410/1796>. Skatīts: 25.12.2019.
62. Tūbele, S. (2018). *Valodas sistēmas nepietiekama attīstība*. LU lekciju materiāli.
63. Tūbele, S. (2019). *Valodas traucējumu novērtēšana*. Rīga: RaKa.
64. Tūbele, S., Anoško, L. (2019). *Žesti kā komunikācijas īpatnība bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/3862/3795>. Skatīts: 14.02.2020.
65. Tūbele, S., Lūse, J. (2012). *Ja skolēns raksta nepareizi*. Rīga: RaKa.
66. Tūbele, S., Šteinberga, A. (2004). *Ievads speciālajā pedagoģijā*. Rīga: RaKa.
67. Tūbele, S., Vilka, I. (2016). *Spēle – pirmsskolas vecuma bērnu fonemātiskās uztveres sekmētāja*. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1432/1743>. Skatīts: 02.01.2020.
68. Viņgotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: EVE.
69. Vilcāne, I. (2007). *Fonemātiskās dzirdes attīstības darbs bērniem ar VSNA trešo pakāpi sākumskolā*. No: Pirmais studiju programmas “Skolotājs – logopēds” zinātniski metodisko materiālu krājums “Inovācijas skolotāja logopēda darbībā”. Rēzekne: RA, 9 – 49. lpp.
70. Vilciņa, A., Smutova, I., Pūpola, I. (2015). *Sociālo prasmju attīstīšanas programma sākumklašu audzēkņiem. Mācību metodiskais līdzeklis*. Rīga: AISMA.
71. Vilka, I. (2018). *Logopēdija pirmsskolā*. LU lekciju materiāli.
72. Vorobjovs, A. (1996). *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību apgāds.
73. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības soļi.
74. Vīgante, R. (1999). *Valodas traucējumu diagnosticēšana un valodas attīstības sekmēšana*. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/549>. Skatīts: 15.02.2020.

75. Андреева, И. (2014). *Исследование уровня социально – коммуникативного пазвития детей дошкольного вознаста*. Piceejams:
https://npo.tspu.edu.ru/files/npo/PDF/articles/andreyeva_i._a._7_11_4_6_2014.pdf.
Skatīts: 10.03.2020.
76. Белая, Н. (2001). *Лечебная физкультура и массаж*. Учебно – методическое пособие для медицинских работников. Москва: Советский спорт.
77. Дедюкина, М., Платонова, А. (2019). *Теория и методика развития речи детей дошкольного возраста*. Учебное пособие. Киров: МЦИТО.
78. Бурова, Н., Хрущёва, Л. (2019). *Развитие связной речи у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи III уровня: монография*. Челябинск: научный центр РАО.
79. Коломинский, Я., Панько, Е., Игумнов, С. (2004). *Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция*. Санкт – Петербург: Питер.
80. Несуна, С. (2016). *Социокультурные условия развития современных детей дошкольного возраста*. Piceejams:
<http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1414/1794>. Skatīts: 25.12.2019.
81. Полякова, М. (2006). *Самоучитель по логопедии. Универсальное пыководство*. Москва: Айрис - пресс.
82. Стародубова, Н. (2013). *Теория и методика развития речи дошкольников*. Учебное пособие. Москва: Академия.
83. Степанова, А. (2016). *Дидактические игры в педагогическом процессе*. Piceejams:
<https://scienceforum.ru/2016/article/2016028883>. Skatīts: 19.01.2020.
84. Трясорукова, Т. (2010). *Речедвигательный тренинг: коррекционно - развивающие занятия для детей дошкольного возраста*. Ростов-на-Дону: Феникс.
85. Шарова, В. (2019). *Обогащение словаря детей дошкольного возраста в процессе игровой деятельности*. Piceejams: <http://novaum.ru/public/p1428>. Skatīts: 05.01.2020.
86. Щерба, Н. (2014). *Формирование произносительной стороны речи у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи*. Мозырь: Белый ветер.
87. Ядов, В. (2011). *Стратегия социологического исследобания*. Москва: Омега-Л.

Pielikumi

Pielikumu saturs

1. PIELIKUMS. <i>Valodas karte</i>	80
2. PIELIKUMS. <i>Vērošanas lapa</i>	85
3. PIELIKUMS. <i>Lietvārdi</i>	87
4. PIELIKUMS. <i>Īpašības vārdi</i>	90
5. PIELIKUMS. <i>Darbības vārdi</i>	92
6. PIELIKUMS. <i>Darbības vārdu ievietošana teikumā</i>	94
7. PIELIKUMS. <i>Leksisko traucējumu korekcijas konspekts</i>	95
8. PIELIKUMS. <i>Leksisko traucējumu korekcijas konspekts</i>	97

1. PIELIKUMS. Valodas karte

2019.gada septembrī.

(Logopēdiskās izpētes uzsākšanas datums)

Bērna vārds, uzvārds: **S.**_____ Dzimšanas datums: _____

Iepriekšējā logopēdiskā korekcija (vieta, laika periods): _____

Citu speciālistu slēdzieni un rekomendācijas: cukura diabēts

Dzimtā valoda: latviešu

Divvalodīga ģimene: nav

Kustību traucējumi

Redzes traucējumi

Dzirdes traucējumi

ANAMNĒZE

Grūtniecība (norise; infekcijas, toksikoze u.c.): toksikoze līdz 6. grūtniecības mēnesim

Dzemdības: 38. nedēļā dabīgas stimulācija ķeizargrieziens

Klīdziens: uzreiz piedzimstot Asfiksija/hipoksija: nebija novērota Dzemdību traumas: nebija novērotas

AGRĪNĀ ATTĪSTĪBA

Tur galvu (līdz 3mēn): 3 mēnešu vecumā

Rāpo (6mēn): 7 mēnešu vecumā

Sēž (7mēn): 8 mēnešu vecumā

Sāka staigāt (12mēn): staigā 1 gada 2 mēnešu vecumā

Parādījās 1. zobs: nav informācijas

Pārciestās slimības līdz 1 gada vecumam: saaukstēšanās slimības

Pēc 2 gadu vecuma: bronhiālā astma

Infekcijas slimības: nav informācijas

Galvas traumas: divu gadu vecumā nokrita no dīvāna

AGRĪNĀ RUNAS ATTĪSTĪBA

Lalināšana, gugināšana: periodu māte nespēj nosaukt Pirmais vārds: 1 gada vecumā

Pirmā frāze: 1 gada 5 mēnešu vecumā Pārtraukumi valodas attīstībā: nav novēroti

1. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

- Lūpas:** N biezas plānas mazkustīgas parētiskas īsa augšlūpas saitīte
- Zobi:** N sīki lieli šķībi iztrūkst
- Sakodiens:** N vaļējais priekšējais sakodiens vaļējais sānu sakodiens
progēnija prognātija
- Cietās aukslējas:** N šķēlums vai operāciju rēta gotiskas
- Mīkstās aukslējas:** N mazkustīgas, glēvas saspringtas
- Mēle:** N maza, īsa liela mazkustīga glēva saspringta
īsa zemmes saitīte
- Balss:** N klusa skaļa spalga zema nazāla čerkstoša
- Prosodija:** **Temps:** N ātrs lēns **Ritms:** N
- Pauzes:** N **Intonācija:** N monotona

MĪMIKAS UN ARTIKULĀCIJAS MUSKULATŪRA

Kustības	2019./2020.m.g.	m.g.	m.g.
Pacelt uzacis	X		
Aizvērt vienu aci	X		
Piepūst vaigus	X		
Ievilkt vaigus	X		
Lūpas smaidā	X		
Lūpas savilkta uz priekšu, smaidā	Daļēji		
Plata mēle uz apakšlūpas	X		
Pacelta mēle pie augšzobiem/augšlūpas	Daļēji		
Spics mēles gals	Daļēji		
Paceltas mēles sānu malas, gals	Daļēji		
Pacelta mēles vidus daļa	Nevar		

MOTORIKA

Kustību koordinācija: Pazeminātā kvalitātē

Gaita: Neveikla

Smalkā motorika: Vāji attīstīta

Kustību kvalitāte (precizitāte, amplitūda, plūdums, pārslēgšanās ..): Kustības neprecīzas, izpilda nepilnā amplitūdā.

1. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

SKAŅU IZRUNAS PĀRBAUDE PĒC ATTĒLIEM (pēc Z. Opincāne)

Vārds, uzvārds: S **Vecums: 5,4 gadi** **Pārbaudes datums: 2019. gada septembris**

Saīsinājumi: **P** – pats nosauc vārdu pēc attēla (vai ar nelielu pieaugušā skaidrojumu);

A – vārdu atkārtu

Skauņa	Sākumā	Vidū	Beigās	Piezīmes
A	AVENE P	ADATAS A	SALA A	
Ā	ĀBOLS P	MĀJA P	OSTĀ P	
B	BALONS P	ARBŪZI P	DREB A	
C	CIMDI P	PŪCE P	ROC A	
Č	ČIEKURI čiekurs P	LĀČI P	ČUČ guļ A	dsk->vsk
D	DĀRZEŅI augļi A	GALDI P	DIMD A	
E	EZIS P	REDĪSI kāposti A	VARDE P	
Ē	ĒRGLIS P	BĒRZI A	ZĀĢĒ A	
F	FEJA P	ŽIRAFE P	FOTOGRĀFI A	
G	GAILIS P	POGA P	DEG A	
Ģ	ĢITĀRA džitāra P	ZĀĢI zādži P		Ģ->Dž
H	HAIZIVS P	JAHTA A	OH! A	
I	IZLIDO A	SILE A	SPOKI P	
Ī	ĪKŠĶIS īkščis P	SĪPOLI P	SKAPĪ A	Ķ->Č
J	JŪRA P	KAIJA A	KLĀJ A	
K	KAĶIS P	AKA A	NĀK P	
Ķ	ĶIRŠIS čīrsis P	ZAĶI P	ĒDOT KRAUKŠĶ kraukšč A	Ķ->Č
L	LAPSA P	ŠALLE P	PIL P	

1. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

Ļ	ĻĪPA P	CĀĻI cālis P	VEĻ A	dsk->vsk
M	MAIZE P	SOMA P	ZUM A	
N	NAUDA P	PANNA P	SKAN P	
Ņ	ŅIEBURI A	ZILOŅI P	MĀMIŅ P	
O	OGA P	PODI A	OGO lasa A	
P	PELE P	KĀPOSTI P	KŪP P	
R	RŪĶIS rūčis P	ZVĒRI A	DZER P	Ķ->Č
S	SĒNE P	TASE P	LAPAS lapa P	dsk->vsk
Š	ŠALLE P	MAŠĪNA P	PŪŠ, DZĒŠ P	
T	TAURE A	AITA P	JĀT A	
U	UPE P	KURMIS P	REDZU BĀKU A	
Ū	ŪSAS P	DŪMI A	LIETŪ A	
V	VABOLE A	PĀVI A	TĒVI A	
Z	ZĪLE P	ROZE P	MAZ P	
Ž	ŽAGATA A	GLIEMEŽI P	KOŽ, GRAUŽ P	
DZ	DZĒRVENE A	ODZE A	PALĪDZ A	
DŽ	DŽUNĢĻI A	PĪLĀDŽI A	MUDŽ A	
AI	AITA P	KLAIPS A	VAI A	
AU	AUTO P	KLAUNS klaunis P	KLAU! A	
IE	IELA ceļš A	PIEPE A	ČAKLIE A	
EI	EIRO P	MEITA P	EGLEI P	
O	OLAS P	KAMOLI P	SLIDO P	
UI	UI! A	PUIKA P	FUI A	

1. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

Vārdi ar sarežģītu struktūru:

ZVAIGZNE – A

RIEKSTI – P

TERMOMETRS – P (tempertūra). Atkārto pareizi.

KARTUPELIS – P

MAKŠĶERNIEKS – A (makščenieks).

MOTOCIKLS – P (mocis). Atkārto pareizi.

Domāšanas operācijas: Saliek puzzle, figūru māju, piramīdu.

Matemātiskie priekšstati (skaita, krāsas): Pazīst krāsas, skaita 10 apjomā ar izpratni.

“Kas attēlā nepareizi”: Sniegavīrs – nedzīvo siltā, dzīvo ziemā. Kaķis – baidās no suņiem. Mēness, zvaigznes – dzīvo naktī. Lietus – ir saule, gaišs un silts. Zivtiņa – tāpēc, ka viņš dzīvo ūdenī.

Fonemātiskā uztvere: Atkārto ritmu. Saklusa skaņu, vārdu citu vārdu virknē. Saklusa nepareizi izrunātu vārdu. Daļēji atkārto zilbju rindu. Saklusa vārda pirmo skaņu.

Stāstījums pēc attēla: Bērns skatās televizori. Mamma šuj. Tētīm klēpī kaķis guļ. Grāmata. Pultis. Bumba. Traktors. Lācītis pie televizors. Mākonis.

Stāstījums par piedzīvoto: Es dzīvojos ar mantām. Es dzīvojos ar brāli. Un guļu ar vecākiem. Ēdu brokastis ar vecāku. Es brālim palīdzu. Mammu uz darbu pavadu.

Lasīšana, rakstīšana: Daļēji pazīst burtus. Drukā savu vārdu. Saliek vārdu pēc parauga.

Logopēda slēdziens: Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības 3. runas attīstības līmenis.

Datums: 2019. gada septembris.

2. PIELIKUMS. Vērošanas lapa

Mērķis: K vērošana darbojoties brīvajā laikā

Vieta: Grupas telpa

Laiks: 10.00

Skolotāja darbība	Skolēna darbība
<ul style="list-style-type: none"> Grupas skolotāja lūdz bērniem izvēlēties spēles brīvā laika pavadīšanai; <p>Grupas skolotāja izskaidro spēles noteikumus.</p> <p>Grupas skolotāja izsaka domu, ka visu bērnu zīmējumi ir skaisti.</p> <ul style="list-style-type: none"> Grupas skolotāja piedāvā bērniem spēlēt rotaļu “Kas dārzā”. <p>Grupas skolotāja palūdz meitenei iedot roku grupas biedram, lai var turpināt rotaļu.</p> <p>Grupas skolotāja norāda, ka ir jau laiks doties ārā pastaigāties un rotaļu varēs spēlēt pēc launaga.</p>	<p>K izvēlas cirku un dodas pie S. Sākumā tiek izvēlētas figūras. Meitenes aktīvi diskutē par spēles noteikumiem. K vēlas ieviest savus noteikumus, pamatojoties, ka mājās ar mammu tā spēlē. K dodas pie grupas skolotājas un precizē strīdīgo jautājumu. Uzzinot, ka otrai meitenei bija taisnība, K izrāda savu neapmierinātību. Spēle iesākas visnotaļ mierīgi. Ik pa laikam K norāda spēles kauliņa pārvietošanās virzienu, palīdz S saskaitīt, cik lauciņus jāpārvietojas spēles kauliņam. Kad S nobrauc pa “kazu”, K cenšas uzmundrināt ar vārdiem, ka tā gadās. Spēles noslēgumā K atkal izdomā savus noteikumus, lai spēles kauliņš atrastos izdevīgā pozīcijā. K uzvar un jūtas apmierināta.</p> <p>K izvēlas zīmēt kopā ar draudzeni. K cenšas norādīt, kas jāzīmē. Meitenes aktīvi darbojas. K dižojas norādot, ka viņai ir vislabākais zīmējums.</p> <p>K aktīvi iesaistās rotaļā. Viņa netiek izvēlēta par “bitīti” un redzama neapmierinātība. Cenšas pievērst grupas skolotājas uzmanību. Kad arī otrajā reizē netiek izraudzīta par “bitīti”, tad skaļi pauž savu neapmierinātību, sakot, ka rotaļa ir neinteresanta un tā nav godīgi. Beidzot tiekot par “bitīti” meitene jūtas apmierināta un cenšas ierosināt rotaļai jaunus noteikumus. K vēlas visu laiku būt “bitītes” lomā. Saprotot, ka noteikumi netiks mainīti, meitene izrāda neapmierinātību un nevēlas dot roku blakus stāvošajam zēnam. Kaut arī visnotaļ negribīgi, bet meitene paklusa. Rotaļai beidzoties, meitene ierosina spēlēt vēlreiz, bet norāda, ka viņa “bitīte” būs pirmā.</p>

2. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

<ul style="list-style-type: none">• Grupas skolotāja bērniem garderobē akcentē ģērbšanās secību. Norāda uz attēliem, kas izvietoti pie sienas; <p>Grupas skolotāja palīdz aizpogāt pogas, apsien meitenei lakatu ap kaklu, palīdz aiztaisīt virsjakai rāvējslēdzēju.</p>	<p>K ģērbjas patstāvīgi. Saprot, ka vispirms jānovelk svārki, tad var uzvilkt āra bikses. Kurpju vilkšana meitenei nesagādā grūtības. K rāda blakus sēdošai meitenei savas kurpes un priecājās, kā tās spīd. Jaka ar pogām, un meitene lūdz palīdzību grupas skolotājam sakot, lūdzu palīdzi. Virsjaku uzvelk patstāvīgi, bet grūtības rodas ar aizdari. Meitene cenšas pati aiztaisīt rāvējslēdzēju, bet tas neizdodas un lūdz palīdzēt, bet nespēj pateikt, kas tieši jā dara. Cepuri uzvelk pati. Kad meitene saģērbusies, tad ātri apskatās, kurš vēl no bērniem saģērbies. Meitene skaļi paziņo, ka ir saģērbusies visātrāk, kaut gan patiesībā tā nemaz nav.</p>
--	--

Nodarbību vēroja: I.Oļševska

Vārds, uzvārds

paraksts

Datums: 04.10.2019

3. PIELIKUMS. *Lietvārdi*

	
MĒTELIS	CIMDI
	
CEPURE	ŠORTI
	
BIKSES	SVĀRKI

3. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

	
KLEITA	VIRSJAKA
	
ZEĶES	ZEĶUBIKSES
	
ŠALLE	DŽEMPERIS

3. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

VESTE

T - KREKLS

KOMBINEZONS

4. PIELIKUMS. *Īpašības vārdi*

MĪKSTS

RAIBS

SABURZĪTS

RŪTAINS

SVĪTRAINS

SPĪDĪGS

4. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

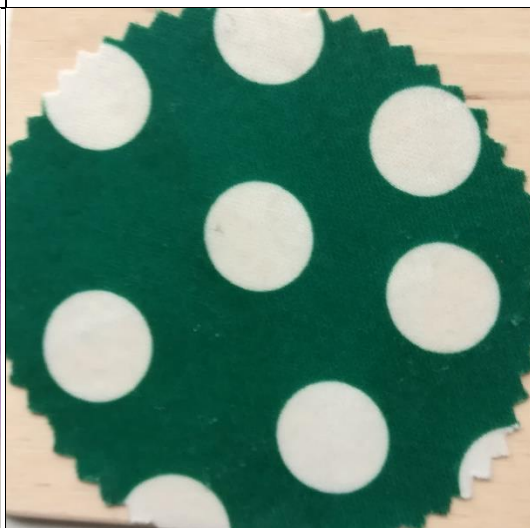
PUĶAINS

NETĪRS

PŪKAINS

PUNKTAINS

5. PIELIKUMS. *Darbības vārdi*

AIZPOGĀT

ATPOGĀT

TĪRĪT

UZVILKT

NOVILKT

MAZGĀT

5. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

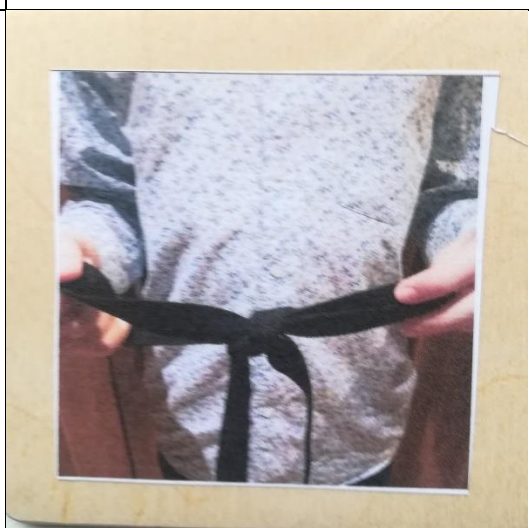
SALOCĪT

GLUDINĀT

ŽĀVĒT

SASIET

6. PIELIKUMS. *Darbības vārdu ievietošana teikumā*

1. Pēc pastaigas meitene _____ cimdus (mazgā, **novelk**).
2. Mamma _____ netīru virsjaku (**mazgā**, gludina).
3. Siltā laikā meitene _____ jakai pogas (aizpogā, **atpogā**).
4. Mamma drēbes vispirms mazgā, tad _____ (**žāvē**, saloka).
5. Meitene _____ kleitai jostu (**sasien**, uzvelk).
6. Brālis _____ drēbes un ieliek skapī (**saloka**, mazgā).
7. Pirms gulēšanas māsa _____ pidžamu (**uzvelk**, novelk).
8. Mamma _____ saburzītās drēbes (tīra, **gludina**).
9. Zēns _____ apsnigušās bikses (**tīra**, saloka).
10. Lai dotos ārā, zēns _____ virsjakai pogas (**aizpogā**, atpogā).

7. PIELIKUMS. *Leksisko traucējumu korekcijas konspekts*

Bērna vecums: 5 gadi un 6 mēneši

Individuāla nodarbība

Nodarbības ilgums: 15 – 20 min.

Nodarbības temats: Leksisko traucējumu korekcija tēmas “Apģērbi” ietvaros

Nodarbības mērķis: Īpašības vārdu (rūtais, puķains, punktainis, svītrains) pareiza lietošana sarunvalodā.

Nodarbības uzdevumi:

1. Aktivizēt sīkās motorikas koordināciju.
2. Sekmēt īpašības vārdu – *rūtais, puķains, punktainis, svītrains* – lietojumu vārdu savienojumos.
3. Pilnveidot teikuma paplašināšanas iemaņas, lietojot simbolisku attēlu kartītes tēmas ietvaros.
4. Veicināt redzes atmiņu.
5. Veicināt bērna pozitīvo emociju rašanos.

Nodarbības ievaddaļa:

Logopēde sasveicinās ar bērnu. Abu roku pirksti “sasveicinās” (pirmais ar pirmo, otrais ar otro utt.) saskaroties.

Nodarbības gaita:

1. Meiteni iepazīstina ar lelli Loti. Tiek stāstīts, ka lelle Lote vēlējās doties ārā pastaigāties. Viņa piegāja pie sava drēbju skapja. Paskatījās. Sākumā pasmaidīja (pasmaidīt bez sasprindzinājuma), tad kļuva domīga un pastiepa lūpas uz priekšu, te atkal pasmaidīja un atkal kļuva domīga. Viņa piegāja pie loga. Paskatījās ārā un sadzirdēja, ka ir stiprs vējš (šššš). Sāka līt lietus (pak– pak– pak). Tikai uz palodzes tupēja raibs kaķis un ik pa laikam aplaizījās, kad garām aizlidoja kāds putns. Viņš sākumā aplaizīja augšlūpu (aplaizīt augšlūpu), tad apakšlūpu (aplaizīt apakšlūpu). Te atkal augšlūpu, te atkal apakšlūpu.

Bet lelli Loti tas nesatrauca. Viņai daudz svarīgāk bija izdomāt, kādu cepuri vilkt galvā? Vai svītraino cepuri? Vai rūtaino cepuri? Varbūt punktaino cepuri? Vai puķaino cepuri?

Uz galda noliktas četras “cepures”. Uzdevums: ievietot attiecīgās krāsas aplū, akcentējot īpašības vārdu.

7. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

Logopēde pārlicinās par īpašības vārdu izpratni un lūdz iedot minēto cepuri.

2. Didaktiskā spēle “Apģērbi Nr.1.”. Ievietot iedobēs attiecīgās krāsas bumbuli un veidot vārdu savienojumu, kas sastāv no īpašības vārda un lietvārda.

zili šorti

puķaini svārki

rūtainis džemperis

dzeltenī cimdi

punktaina kleita

melnas bikses

svītraina cepure

sarkanas zeķes

balta jaka

brūns kombinezons

svītraina šalle

3. Dinamiskā pauze. Sameklēt telpā divus vienādus cimdus un tos raksturot. Pateikt, kādi tie ir?

Punktaini, puķaini, zaļi, pūkaini, brūni.

4. Didaktiskā spēle “Veido teikumu!”. Uz grīdas novietotas simbolisku attēlu kartītes (mamma, tētis, māsa, brālis, gludināt, mazgāt, žāvēt, tīrīt, kleita, šorti, zeķes, cepure, bikses, šalle, sarkans, dzeltens, **punktains, svītrains, puķains, rūtainis**, un, un). Bērns aplūko kartītes un veido teikumus. Izveidoto teikumu paplašina ar īpašības vārdiem.

Piemēram: Mamma mazgā bikses./Mamma mazgā **puķainas** bikses.

Logopēde pārlicinās par bērna izpratni un nosauc izveidoto teikumu, savukārt bērns salasa atbilstošā teikuma kartītes.

Nodarbības noslēgums:

Pārrunā nodarbībā paveikto. Par labu darbu meitene saņem uzlīmi. Atvadās.

8. PIELIKUMS. *Leksisko traucējumu korekcijas konspekts*

Bērna vecums: 5 gadi un 3 mēneši

Individuāla nodarbība

Nodarbības ilgums: 15 – 20 min.

Nodarbības temats: Leksisko traucējumu korekcija tēmas “Apģērbi” ietvaros

Nodarbības mērķis: Darbības vārdu (mazgāt, žāvēt, uzvilkt, novilkt) pareiza lietošana sarunvalodā.

Nodarbības uzdevumi:

1. Radīt izpratni par darbības vārdiem: *mazgāt, žāvēt, uzvilkt, novilkt*.
2. Sekmēt teikuma ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem veidošanas iemaņas, lietojot simbolisku attēlu kartītes tēmas ietvaros.
3. Attīstīt roku un acu koordinācijas spējas, darbojoties ar simbolisku attēlu kartītēm.
4. Rosināt aktīvi bērna līdzdalību.

Nodarbības ievaddaļa:

Logopēde sasveicinās ar bērnu. Logopēde pieskaras pie bērna apģērba un jautā: “Kas Tev ir uzvilkts mugurā?”. Piemēram, kleita. Bērns raksturo apģērbu.

Nodarbības gaita:

1. Didaktiskā spēle “Jā” vai “Nē”. Logopēde izlasa uz kartītes rakstīto apgalvojumu. Bērns, pamatojot izvēli, iesprauž knaģi pie “Jā” vai “Nē”.

Dotie apgalvojumi:

- *Tikko izmazgātas drēbes žāvē.
- *Netīras drēbes mazgā veļas mazgājamā mašīnā.
- *Sauļojoties uzvelk kažoku.
- *Lai dotos peldēties, novelk peldkostīmu.
- *Ziemā, ceļot sniegavīru, novelk cimds.
- *Nupat izmazgātas drēbes saloka un ieliek skapī.
- * Karstā laikā uzvelk virsjaku.

8. PIELIKUMA TURPINĀJUMS

2. Dinamiskā pauze.

Garderobē – tiku, taku, Uzvelku es zilu jauku.	} }	sasit plaukstas
Pagalmā tad skrienu aši, Pāri peļķēm lecu braši.	} }	imitē skriešanu uz vietas lec ar abām kājām kopā
Kāja paslīd nemanot, Drēbes dubļiem smērējot.	} }	pietupties
Jāskrien mājās visai knaši Mazgāt, žāvēt drēbes aši	} }	piesit pie grīdas labo, tad kreiso kāju

3. Didaktiskā spēle “Veido teikumu!”. Uz grīdas novietotas simbolisku attēlu kartītes (mamma, tētis, māsa, brālis, mazgāt, žāvēt, uzvilkt, novilkt, džemperis, cimdi, veste, šorti, kleita, svārki, zeķes, cepure, zeķubikses, šalle, bikses, virsjaka). Bērns aplūko kartītes un veido teikumus.

Piemēram: Mamma mazgā džemperī, cimdus, vesti.

Kad bērns ir izveidojis visus teikumus, tad vēlreiz tos nosauc un atliek kartītes sākotnējās kaudzītēs.

Nodarbības noslēgums:

Pārrunā nodarbībā paveikto, noskaidrojot, ko bērns jaunu iemācījās, kāds uzdevums sagādāja grūtības. Par labu darbu meitene iegūst spiedoga attēlu. Atvadās.